

Integrirani urbani razvoj grada Labina

Franković, Samanta

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:120986>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

SAMANTA FRANKOVIĆ

**INTEGRIRANI URBANI RAZVOJ GRADA
LABINA**

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

SAMANTA FRANKOVIĆ

**INTEGRIRANI URBANI RAZVOJ GRADA
LABINA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303028643, izvanredni student

Studijski smjer: Management i poduzetništvo

Predmet: Urbana ekonomika

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: opća ekonomija

Mentor: doc. dr. sc. Lela Tijanić

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana SAMANTA FRANKOVIĆ, kandidat za magistra poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 24. rujna 2019. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, SAMANTA FRANKOVIĆ, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom INTEGRIRANI URBANI RAZVOJ GRADA LABINA, koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 24. rujna 2019. godine

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Integrirani urbani razvoj	7
2.1. Urbanizacija i njezini učinci	7
2.2. Određenje koncepta integriranog urbanog razvoja.....	12
3. Kohezijska politika	19
3.1. Kohezijska politika i urbani razvoj	19
3.1.1. <i>Europski fond za regionalni razvoj</i>	23
3.1.2. <i>Europski socijalni fond</i>	26
3.1.3. <i>Kohezijski fond</i>	29
3.1.4. <i>Operativni programi Republike Hrvatske</i>	32
3.2. Mehanizmi potpore urbanog razvoja	36
3.2.1. <i>Urbana agenda Europske unije</i>	36
3.2.2. <i>Integrirana teritorijalna ulaganja i održivi urbani razvoj</i>	38
3.2.3. <i>Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice</i>	39
3.2.4. <i>Instrument za zajedničko ulaganje</i>	40
3.2.5. <i>Fondovi za urbani razvoj</i>	42
3.2.6. <i>URBACT</i>	43
3.2.7. <i>Urban Development Network</i>	46
3.2.8. <i>International Urban Cooperation</i>	47
3.2.9. <i>Pametni gradovi</i>	47
4. Pozitivni primjer implementacije mjera integriranog urbanog razvoja	52
4.1. Pozitivni primjeri u Europskoj uniji	52
4.2. Pozitivni primjeri u Republici Hrvatskoj	54

5. Primjena pristupa integriranog urbanog razvoja na primjeru grada Labina	58
5.1. Opća obilježja grada Labina	58
5.2. Strateški pristup razvoju	62
5.3. Projekti grada Labina	64
5.3.1. Energetska obnova zgrade Osnovne škole „Ivo Lola Ribar“ Labin, Područne škole Katura	64
5.3.2. Energetska obnova zgrade Dječjeg vrtića „Pjerina Verbanac“	65
5.3.3. Rekonstrukcija rudarske baštine	65
5.3.4. Rekonstrukcija gradskoga stadiona	66
5.3.5. Rekonstrukcija ceste Breg Ivanovci	66
5.3.6. Sportski centar Franko Mileta	67
5.3.7. Biciklističko pješačka staza Rabac Prtlag	68
5.3.8. Projekt revitalizacije Pinete	68
5.3.9. Razvojni programi Grada Labina	69
5.4. Osvrt na mogućnosti primjene integriranog urbanog razvoja	70
5.5. Rezultati istraživanja	77
6. Zaključak	88
Literatura	90
Popis slika	105
Sažetak	106
Summary	107

1. Uvod

Procesi s globalnim utjecajima kao što su industrijska revolucija, automatizacija, tehnološki napredak, ubrzan društveni razvoj, urbanizacija i sl., imaju svoje prednosti i nedostatke. S tim u vezi donosili su i donose brojne pomake, ali i probleme i izazove. Prilagodba pojedinog društva na globalne procese ovisi o dostupnim resursima i mogućnostima kako bi se pružio adekvatan odgovor na postavljene zahtjeve i očekivanja. Za uspješnu prilagodbu potrebna je uključenost svih dionika na različitim razinama upravljanja, povezanost i suradnja većeg broja čimbenika, financijskih, gospodarskih, političkih i institucionalnih.

Migracije stanovništva kako iz ruralnih područja u urbana tako i iz drugih zemalja, dovele su do neizbježnog urbanog rasta jer se s vremenom sve više i brže povećavao broj stanovnika koji žive u urbanim područjima. O porastu urbane populacije govore i podaci koji pokazuju sljedeće: *'2014. godine urbana populacija je činila 54% ukupnog svjetskog stanovništva, s povećanjem za 34% od 1960. godine i nastavlja rasti'*¹. Ujedinjeni narodi navode kako trenutno 55% stanovništva živi u urbanim područjima, dok se procjenjuje da će 2050. godine udio iznositi 68%.² Trend rasta udjela populacije koja živi u urbanim područjima je očit i značajan te su predviđanja i očekivanja slijedom tog trenda, a od strane svjetskih organizacija više nego opravdana.

Nekoliko je osnovnih koncepata koje je nužno razjasniti kada se govori o sastavnim odrednicama urbanog rasta i razvoja kao što su: grad, urbana područja, urbani rast, urbanizacija, kvaliteta života, u novije vrijeme sve značajniji integrirani i održivi rast i razvoj, o čemu će više biti riječi u nastavku rada.

Urbanizacija predstavlja kompleksan proces koji ne označava samo geografsko širenje i rast gradova, u smislu prostora i broja stanovnika, već i razvoj u društvenom, ekonomskom i političkom okruženju. Migracije kao jedan od uzroka urbanizacije, imaju svoje razloge, odnosno, stanovništvo migrira iz jednog mjesta u drugo jer se smatra

¹ World Health Organisation, "Global Health Observatory (GHO) data, Urban population growth". Dostupno na: https://www.who.int/gho/urban_health/situation_trends/urban_population_growth_text/en/, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).

² United Nations, "68% of the world population projected to live in urban areas by 2050, says UN", New York, 2018. Dostupno na: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).

da mjesto imigracije pruža određene prednosti, a koje rezultiraju većom kvalitetom života. Veća kvaliteta života postiže se boljom ponudom usluga kao što su kvaliteta i broj škola, vrtića, domova, zdravstvenih ustanova, prilika za zapošljavanje (boljom ponudom poslova), boljom prometnom povezanošću, većim brojem trgovina, prostora za rekreaciju, kulturnih sadržaja, klubova, kafića i sl., što stvara uvjete i pogodnu okolinu kako bi čovjek mogao ispunjavati i zadovoljavati svoje potrebe kao što su: egzistencijalne potrebe, odgovarajuće zapošljavanje, zarada; socijalizacija kroz lakšu mogućnost upoznavanja novih ljudi i druženja s prijateljima; dulji život kroz pravovremeno i kvalitetno preveniranje i rješavanje zdravstvenih problema, uz veći izbor liječnika i zdravstvenih ustanova; mogućnosti za samoaktualizaciju i napredovanje kroz obrazovanje koje je raznoliko na svim razinama, prostorno i financijski dostupno te kvalitetno... Posljedica ostvarenja i mogućnosti navedenog su zadovoljstvo životom te kvaliteta života. Prema tome, migrira se u mjesto koje zbog svojih razvijenih usluga pruža veće mogućnosti zadovoljavanja individualnih očekivanja, aspiracija i potreba pojedinca, što upravo gradovi omogućuju. Osim toga, kvaliteta života je jedan od faktora koji se uzimaju u obzir pri procjeni razvoja i atraktivnosti države. Sukladno navedenom, urbanizacija ima određene prednosti za društvo u cjelini, zemlju u gospodarskom i razvojnom aspektu te na individualnoj razini kroz zadovoljstvo pojedinaca ako se urbanim razvojem upravlja na održiv način. Međutim, ubrzani urbani rast nerijetko rezultira nepovoljnim učincima koji narušavaju potencijale daljnjeg urbanog razvoja i predstavljaju prepreke te narušavaju kvalitetu života u gradovima.

Naime, iako su gradovi mjesta zadovoljavanja brojnih potreba, centri znanja, kreativnosti, temelji ekonomskog rasta i društvenog razvoja, pojavili su se izazovi za politiku urbanog razvoja zbog rastućih nejednakosti, visoke stope nezaposlenosti u brojnim gradovima, demografskih i klimatskih problema, uz ograničene lokalne proračune.³

Urbani razvoj predstavlja bitan dio politike regionalnog razvoja Europske unije (EU), koja je usmjerena ka jednakom razvoju svih zemalja članica, i doprinosi

³ German Association of Cities, "Integrated Urban Development Planning and Urban Development Management – Strategies and instruments for sustainable urban development", 2013. Dostupno na: http://www.staedtetag.de/imperia/md/content/dst/internet/fachinformationen/2013/mat_integrierte_stadtentwicklungsplanung_en_gesamt_korr.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

ostvarivanju održivog, pametnog i integriranog rasta i razvoja. Urbanizacija je stavila naglasak na gradove, a EU je uvidjela njihovu važnost i ulogu kao pokretača i katalizatora ekonomskog rasta i razvoja. O važnosti gradova u EU govori i podatak kako *'70% stanovništva EU živi u urbanom području, a ista ta područja stvaraju više od dvije trećine bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) EU'*.⁴ No, osim prednosti i potencijalnih prilika, gradovi u EU predstavljaju također izvorište koncentracije problema kao što su: nezaposlenost, segregacije, siromaštvo, onečišćenje i zagađenje okoliša, a koji dugoročno dovode do ekonomske stagnacije ili nazadovanja te nepovoljnih promjena.⁵

Upravo radi prednosti koje se trebaju iskoristiti, ali i nedostataka i prepreka koji se trebaju prevenirati i kvalitetno riješiti, a vezani su uz heterogene razvojne procese u današnjem društvu, u urbanim i širim područjima, pokazalo se nužnim prilagoditi politike i strateške okvire razvoja. Navedeno je pomoglo stvaranju novog pristupa urbanom razvoju, kao što su strateško planiranje i upravljanje razvojem, uz potrebu povezivanja različitih odrednica razvoja sa svrhom postizanja integriranog urbanog razvoja. Naime, urbanizacija je, iako neizbježna, donijela brojne izazove, a za koje dotadašnje strategije i pristupi planiranja razvoja nisu bili dovoljno učinkoviti te tako nisu mogli pružiti rješenja za nove promjene. Ta potreba je prepoznata na globalnoj, europskoj, nacionalnoj i lokalnoj razini.

Individualni, sektorski ili segmentirani pristup pri tome nije više dovoljan za uspješan urbani razvoj. Stoga se i na razini EU ističe potreba razvijanja integriranog pristupa urbanom razvoju, povezanog s regionalnom politikom, različitim instrumentima financiranja i poticanja urbanog razvoja europskih i ostalih gradova. Takav pristup postaje nužnost za rješavanje međupovezanih ekonomskih, ekoloških, klimatskih, društvenih i demografskih problema. Mjere je potrebno kombinirati primjerice na području urbane obnove s mjerama koje potiču obrazovanje, socijalnu uključenost, zaštitu okoliša, uz razvoj partnerstava (lokalnih građana, civilnog društva, lokalnog gospodarstva, različitih državnih tijela).⁶

⁴ European Commission, "Integrated sustainable development, Cohesion policy 2014-2020.", 2014., str. 2. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/urban_en.pdf, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).

⁵ Loc. cit.

⁶ Loc. cit.

Hrvatska također treba prepoznati korist od implementacije pristupa integriranog urbanog razvoja u rješavanju brojnih različitih razvojnih problema urbanih područja. Analize stanja urbanih područja Hrvatske, a unutar strategija urbanog razvoja kao temeljnih strateških razvojnih dokumenata, potvrđuju određene slabosti, prijetnje i ograničenja kao što su dostupnost, broj, opremljenost i kvaliteta zdravstvenih, obrazovnih i odgojnih te ustanova socijalne skrbi, nedovoljno iskorištavanje potencijala za razvoj, različitih resursa, kulturnog potencijala, prirodne baštine, potreba revitalizacije napuštenih prostora, problem nezaposlenosti. Koncentracija stanovništva u većim gradovima također predstavlja problem, a kao primjer se može navesti Slavonski brod na čijem urbanom području 'prevladavaju manja naselja sa 100-300 stanovnika, dok dvije trećine stanovnika žive u gradu-središtu (64,8%)'⁷. Centralizacija stanovništva dovodi do problema zaostajanja i nerazvijenosti manjih gradova, ali i odumiranja ruralnih predjela. Zbrinjavanje otpada jedan je od poznatih problema, a mogu se pronaći brojni članci koji izvještavaju o neadekvatnom zbrinjavanju kao što su npr: *'Nema rješenja za problem odlaganja otpada u Zagrebu, Zagreb: europska prijestolnica smeća, Zagreb pod "smećavom"; Zagreb je prema izvještaju EK (Europske komisije) iz 2015. godine posljednji na listi od 28 gradova te je uvršten u skupinu ispod prosjeka, odnosno gradova koji su ostvarili loša postignuća'* vezana za zbrinjavanje otpada.⁸ Također, u Hrvatskoj je nužno što bolje iskoristiti potencijale suradnje različitih dionika unutar same države i u partnerstvu s ostalim europskim državama. Navedena su samo neka od područja u kojima Hrvatska može ostvariti niz prednosti implementacijom integriranog urbanog razvoja.

Cilj ovog rada je prikazati glavna obilježja integriranog urbanog razvoja. Hipoteza rada postavljena je u vidu dokazivanja koristi implementacije integriranog pristupa urbanom razvoju koji predstavlja novu priliku za Hrvatsku i mogućnost primjene strateškog pristupa planiranju te različitih instrumenata na nižim razinama upravljanja. Ovisno o specifičnim snagama i resursima moguće je upravo primjenom

⁷ Razvojna agencija Grada Slavenskog Broda, Strategija razvoja Urbanog područja Slavenskog Broda do 2020., 2017., str. 10. Dostupno na: https://ra-sb.hr/wp-content/uploads/SRUP-SB_za-prijavu-1.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

⁸ European Commission – Directorate-General Environment, BiPRO i Copenhagen Resource Institute, "Assessment of separate collection schemes in the 28 capitals of the EU", 2015., str. 45. Dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/Separate%20collection_Final%20Report.pdf, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).

navedenog pristupa ostvariti višestruke koristi za regionalne i lokalne jedinice, kao i za stanovništvo koje na tom području živi.

U radu će se prikazati koncept integriranog urbanog razvoja, polazeći od šireg okvira, odnosno od procesa urbanizacije i njezinih pozitivnih/negativnih učinaka. Slijedi prikaz određenja koncepta urbanog razvoja, pri čemu će se obraditi i ostali pristupi urbanom razvoju. Po određenju koncepta rad prikazuje poglavlje o kohezijskoj politici EU, koja daje naglasak na potrebu jačanja urbanog razvoja. U istom poglavlju objašnjeni su fondovi kao i ostali mehanizmi potpore urbanom razvoju, a koji su uspostavljeni od strane EU radi pomoći i podrške državama članicama u implementaciji integriranog urbanog razvoja. Iduće poglavlje odnosi se na projekte i aktivnosti koji mogu poslužiti kao primjer dobre prakse, a provedeni su u drugim državama EU ili u Hrvatskoj u kontekstu implementacije mjera integriranog urbanog razvoja. Zasebno poglavlje odnosi se na obradu primjera, odnosno prikazuje koncept integriranog urbanog razvoja kroz analizu slučaja grada Labina, a na način da će se najprije prikazati osnovne informacije o gradu Labinu, predstaviti ukratko analiza stanja, odnosno prednosti, resursi i slabosti, odnosno izazovi, a potom će se obraditi odabrani primjeri uspješnih projekata koje je Labin proveo, a povezani su s konceptom integriranog urbanog razvoja. Također, bit će istaknuti prijedlozi daljnjeg razvoja i budućih aktivnosti. Analiza će biti upotpunjena rezultatima provedenog intervjua s predstavnicima Grada Labina, koji se bave provedbom projekata i korištenjem sredstava iz EU fondova u cilju financiranja razvoja grada. U zaključnim dijelovima komentira se uz ostalo dokazivanje hipoteze.

U diplomskom radu korištene su neke od znanstvenih metoda, a kako bi činjenice bile vjerodostojno provjerene i prikazane. Neke od metoda korištene u radu su:

- analiza sekundarne građe - obrađene su različite informacije, analizirane teorije i rezultati empirijskih istraživanja temeljem članaka, knjiga te diplomskih i drugih radova brojnih autora. Osim toga korišteni su podaci dostupni na online platformama.

- Induktivna metoda - od pojedinačnih informacija donose se općeniti zaključci. U radu je prikupljen veći broj činjenica relevantan za prikaz obilježja urbanog razvoja, politika i integriranog urbanog razvoja te se na temelju pojedinačnih činjenica izvode općeniti zaključci koji se mogu primijeniti na sveobuhvatnoj razini. Npr. analizom

podataka o prednostima i nedostacima urbanizacije izvode se zaključci o globalnim učincima na pojedinca, društvo i stanje države.

- Metoda analize - u radu će se složeni koncepti sagledati kroz manje dijelove te će se pristupiti analizi svakog pojedinog dijela, tako se npr. kohezijska politika razmatra kroz analizu fondova, različitih ostalih instrumenata provedbe, mehanizme i strategije itd., dok se metoda primjenjuje također u analizi brojnih primjera, obradi činjenica.

- Metoda sinteze - nakon podjele ključnih koncepata na manje dijelove i analize pojedinačnih činjenica sintetiziraju se zaključci različitih istraživačkih problema, kreirajući povezane cjeline.

- Metoda dokazivanja - dokazat će se povezanost između implementacije integriranog urbanog razvoja i napretka u svim područjima funkcioniranja grada te kako se isti može primijeniti neovisno o veličini grada i resursima, ali će se ujedno dokazati i nedostaci s kojima se različiti gradovi na individualnoj razini susreću u procesu upravljanja urbanim razvojem.

- Statistička metoda - korištenje statističkih podataka vidljivo je u cijelom radu kako bi se dobio uvid u trenutno stanje, ali i prikaz trendova napretka ili nazadovanja u određenim aspektima važnim za urbani razvoj (npr. broj stanovništva u urbanim područjima, alokacija sredstava iz fondova...).

- Metodom intervjua upotpunjuje se analiza s izvornim podacima i činjenicama koji su prikupljeni od relevantnih dionika, bitnih za provedbu integriranog pristupa urbanom razvoju na promatranom primjeru.

2. INTEGRIRANI URBANI RAZVOJ

2.1. Urbanizacija i njezini učinci

Urbanizacija i urbani razvoj rezultiraju prednostima i izazovima za gradove, regije i državu u cjelinu. Utjecaj urbanizacije ne ogleda se samo u središnjem urbanom području već se negativni i pozitivni učinci nerijetko mogu primijetiti u okruženju, uključujući i ruralna područja. Tako široki prostorni raspon utjecaja kao i različita područja na kojima se urbani razvoj može sagledati dovode do složenih procesa u upravljanju razvojem gradova, ali i potrebe prilagodbe inovativnim te učinkovitijim načinima rješavanja urbanih izazova. Navedeno zahtjeva širi pristup u djelovanju, povezivanje urbane politike s politikama regionalnog i nacionalnog ekonomskog razvoja.

Pobliže, s obzirom na složene promjene povezane s procesom urbanizacije, tradicionalni pristupi i shvaćanja razvoja više nisu primjenjivi. Potrebno je razviti nove načine razmišljanja i mjere, a vezane uz: prostorno uređenje, razmještaj i prilagodbu geografskom širenju, ali i demografskom rastu stanovništva određenih područja koje je lokalizirano, koncentraciju potencijala na užim prostorima te sukladno tome kreirati i primijeniti nove pristupe zaštiti okoliša, povećanju ponude usluga i djelatnosti na tim sada dominantnim područjima. Uz navedeno, ne treba zanemariti i potrebu za revitalizacijom napuštenih područja koja često zbog emigracije imaju manje stanovništva i aktivnosti. S jedne strane manje naseljena područja moraju smanjiti ponudu određenih usluga, škola, trgovina, zdravstvenih ustanova, a s druge strane ne smije se zanemariti razvoj tih područja kako ne bi postala zapuštena i neiskorištena, već ih treba učiniti privlačnima za stanovništvo, ali i za određene djelatnosti s potencijalima razvoja...

Tranzicija koja je dovela do preseljenja većeg dijela stanovništva u gradove te stavila naglasak na život i rad u gradovima, sa sobom povlači i pitanja razlika u kvaliteti života u gradu i na selu, odnosno prednosti koje gradovi donose kako na individualnoj razini za pojedinca tako i na nacionalnoj razini. Sljedeći podaci odnose se na usporedbu ruralnog i urbanog u Engleskoj. Postoje kvantitativni dokazi da je ruralnim područjima bolje od urbanih u nekim aspektima kao što su manje stope nezaposlenosti i kriminala. Međutim, prema pojedinim odrednicama ruralna područja su lošija, kao što su npr. cijene nekretnina, jer cijene kuća mogu biti manje prihvatljive stanovnicima

ruralnog, nego urbanog područja, a troškovi, vrijeme putovanja i emisije ugljika mogu biti veće kao posljedica većeg i duljeg prijevoza.⁹ Treba naglasiti kako se i dijelovi ruralnih i urbanih područja razlikuju prema odrednicama kvalitete života. Tako neka ruralna područja/dijelovi područja mogu imati određene probleme, koje druga nemaju, a također i određeni kvartovi urbanog područja mogu imati više ili manje prednosti i nedostataka. S tim u vezi moguće je pronaći područja previsokih cijena nekretnina u gradovima, zakrčenost prometom, zagađenje okoliša i sl. Istraživanje provedeno u Kanadi ističe da stanovnici ruralnih područja imaju veću vjerojatnost i rizik od zdravstvenih problema.¹⁰ Kao razlozi se navode: stanovnici više vremena provode vani, a to je povezano s povećanim udisanjem zagađenog zraka, zagađenje je povezano i s grijanjem na drva koje je primaran način grijanja u ruralnim područjima te su tako stanovnici skloni kardiovaskularnim bolestima i bolestima respiratornog sustava; drugi razlog je bavljenje rizičnijim djelatnostima kao što su industrija (štetni materijali), proizvodnja i šumarstvo (veća mogućnost ozljeda). Iako navedeno istraživanje nije potvrdilo zaključak o razlici u obolijevanju od respiratornih bolesti u ruralnim i urbanim područjima (osim bronhitisa), navode kako su rezultati drugih istraživanja dokazali postojanje veće prevalencije smrtnosti na selu.¹¹ O usporedbi života u gradu i na selu odgovarajuće informacije mogu se dobiti kvalitativnim istraživanjima percepcije i mišljenja stanovnika.

U svom blogu Eva Rotor je 2018. godine navela neke prednosti života u većem gradu (Zagrebu), nakon što se po završetku fakulteta vratila u grad u kojem je rođena. Neke od prednosti Zagreba su: bogat društveni život i više mogućnosti za upoznavanjem ljudi sličnih interesa, lakše zaposlenje i više mogućnosti/opcija jer je i ponuda veća, veća dostupnost tečajeva, time i raznolikih mogućnosti za daljnju edukaciju, bolja liječnička skrb, veći izbor uslužnih djelatnosti i niže cijene, veći izbor stanova za najam.¹² Navedena ponuda i raznovrsnost usluga raste upravo radi veće potrebe i potražnje za njima, a do koje je došlo porastom stanovništva. Treba naglasiti

⁹ T. Pateman, "Rural and urban areas: Comparing lives using rural/urban classifications", *Regional Trends*, vol. 43, no. 11, 2011., str. 11-86. Dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1057/rt.2011.2>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

¹⁰ J. C. Matz, D. M., Strieb i O. Brion, "Urban-rural differences in daily time-activity patterns, occupational activity and housing characteristics", *Environmental Health*, vol. 14, no. 88, 2015. Dostupno na: <https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12940-015-0075-y>, (pristupljeno 1. kolovoza 2019.).

¹¹ Loc. cit.

¹² Rotar, E., "Izazovi preseljenja iz većeg grada u manji-kako se prilagoditi", 2018. Dostupno na: <https://evarotar.com/2018/09/05/kako-se-prilagoditi-na-preseljenje/>. (pristupljeno 15. lipnja 2019.).

kako gradovi svojom ponudom mogu pratiti porast i potrebe stanovništva do određene razine, a s obzirom na svoje kapacitete, resurse i mogućnosti. Kada razvoj i povezani zahtjevi populacije tog područja postanu veći od kapaciteta područja, nastaju problemi koji dovode do daljnjih ograničenja u razvoju i utječu na smanjenje kvalitete života. Nedostaci koje Rotor navodi su: veća gužva u prometu i s tim povezana velika količina utrošenog vremena tijekom prijevoza gradom, veća onečišćenost, užurban način života i više stresa.¹³

Neki od osnovnih pokazatelja učinaka urbanizacije su: razlika između broja i gustoće stanovništva u urbanim i ruralnim područjima, porast populacije u urbanom području, razlike s obzirom na zelena područja po glavi stanovnika, Gini koeficijent nejednakosti, CO₂ po glavi stanovnika, izloženost stanovnika zagađenju zraka, BDP, BDP po glavi stanovnika, stopa nezaposlenosti u urbanim područjima.¹⁴ Ovisno o instituciji koja prati statistička kretanja razlikuju se i indikatori, dok su neki zajednički većini.

Definiranje zajedničkih indikatora na globalnoj razini uvelike bi olakšalo daljnje analize, komparacije, praćenja i preporuke. Indikatori se mogu podijeliti na demografske: kao što su npr. broj i struktura stanovništva, zastupljenost prema spolu, dobi, obrazovanju, stopa fertiliteta i mortaliteta; zdravstvene: obolijevanje od specifičnih bolesti povezanih sa zagađenjem, stilom života i prenapučenosti... *Macro International Inc.* u *Demographic and Health Surveys* kao jedan od indikatora navodi razinu obolijevanja i mortaliteta koja je manja u urbanim područjima, no na istim područjima veće je obolijevanje od pojedinih bolesti modernog doba u koje se ubrajaju: pretilost, dijabetes, rak ili bolesti povezanih uz zagađenje i prenapučenost kao što su: astma, mentalne bolesti te HIV/AIDS, uz prometne nesreće. U ekološke indikatore moguće je uključiti stupanj zagađenja, kao što je veće zagađenje s CO₂, veća proizvodnja otpada, gospodarski indikatori odnose se na: porast BDP-a, gustoću stanovništva, povećano korištenje osnovnih resursa kao što su voda i energija, socijalni prate: nesrazmjer između broja urbanog stanovništva i radnih mjesta, rast nejednakosti između kućanstava, urbanu infrastrukturu - uz prometnice i ustanove,

¹³ Loc. cit.

¹⁴ Global Urban Commons, "Open Data from UN Habitat Global Urban Observatory". Dostupno na: http://globalurbancommons.org/research_item/open-data-from-un-habitat-global-urban-observatory/, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

stopu kriminala i sl.¹⁵ Neki autori navode indikatore i subindikatore urbanizacije pa se u kategoriju zdravlja i dobrobiti ubrajaju: emocionalna dobrobit, socijalna dobrobit i kvaliteta života.¹⁶ Subindikator *'emocionalne dobrobiti su: prisutnost zelenih površina, atraktivnost mjesta života; socijalne dobrobiti: percepcija sigurnosti, ekonomske mogućnosti i socijalna inkluzija; subindikator kvalitete života su: buka i zagađenost radi gradskog prometa, održive dnevne i zdravstvene usluge'*.¹⁷

Urbanizacija je odgovor na promjene u društvu koje su posljedica modernizacije, industrijalizacije, tehnokracije, globalizacije... Te promjene su postavile određene zahtjeve i očekivanja, a ruralna područja često nisu odgovarala novom načinu funkcioniranja društva. Podjelom rada, uvođenjem automatizacije i tehnologije u proizvodnji i pružanju usluga, pojedine djelatnosti mijenjaju se ili zastarijevaju, traže nova znanja i vještine te se pojavljuju i potrebe za nekim drugim djelatnostima. Dolazi također do promjene životnog stila, koji se usmjerava zabavi, ali i raznovrsnom obrazovanju, razvoju karijere, pri čemu pojedina mjesta ne raspolažu dovoljnom ponudom. Mijenjaju se također trendovi u načinu života u smislu kasnijeg zasnivanja obitelji i sličnih promjena suvremenog doba.

Produktivnost gradova predstavlja prednost za šire područje. Podatak da gradovi koji čine *'54% svjetskog stanovništva, imaju udio od 80% u globalnom BDP-u'*¹⁸ potvrđuje značaj razvoja gradova. Slično tome, Pariz u kojem živi 16% stanovništva Francuske, ima udio u ukupnom BDP-u 27%.¹⁹ Međutim, pozitivna povezanost nije stalna, ovisi o više različitih faktora, od kojih su pojedini globalni trendovi, ali i sve veći i raznovrsniji urbani zahtjevi koji nailaze na prepreke i izazove. Pri tome je nužno odgovarajuće razvojno upravljanje.

Urbanizacija može rezultirati prednostima za ekologiju i okoliš ako se primjenjuju održiva rješenja. Jedan od razloga je to što je za urbanizaciju karakterističan razvoj uslužnih, ne samo industrijskih djelatnosti, a uslužne djelatnosti

¹⁵ Johns Hopkins University, "Urbanization Measurement And Trends", 2006. Dostupno na: <http://ocw.jhsph.edu/courses/PopulationChange/PDFs/Lecture9.pdf>, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).

¹⁶ C. Garau i V. M. Pavan, "Evaluating Urban Quality: Indicators and Assessment Tools for Smart Sustainable Cities", *Sustainability*, vol. 10, no. 3., 2018. Dostupno na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/3/575>, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

¹⁷ Ibidem, str. 9.

¹⁸ UN Habitat, "Urbanization as a Transformative Force", 2016. Dostupno na: <http://wcr.unhabitat.org/wp-content/uploads/2017/03/Chapter2-WCR-2016-1.pdf>, (pristupljeno 8. travnja 2019.).

¹⁹ Loc. cit.

manje zagađuju okoliš (većinom). Nadalje, veća urbana gustoća zahtijeva promišljanje o novim oblicima korištenja energije, što je prilika za održive gradove. Urbani život može potaknuti hodanje, korištenje bicikla ili pak javnog prijevoza.²⁰ Urbanizacija je povezana i s većim brojem inovacija, od kojih se neke mogu odnositi na zelenu tehnologiju, dok će ekološki prihvatljiva rješenja, oprema, strojevi, vozila i komunalne usluge predstavljati temelj zelenog gospodarstva. Potražnja za navedenim uslugama i ekološki prihvatljivim proizvodima mogu potaknuti daljnji razvoj tržišta, motivirati poduzetnike na ulaganja i proizvodnju istih.

U konačnici, kvaliteta života osjetljiva je na utjecaje urbanizacije, na pojedinačnoj te široj razini. Urbani razvoj pruža brojne mogućnosti za povećanje kvalitete života, ali može se dogoditi i nepovoljan učinak rasta. Veća mogućnost obrazovanja i profesionalnog napretka dovodi do privlačenja i većeg broja ljudi koji ostvaruju značajna profesionalna, znanstvena postignuća, koja ujedno doprinose samoaktualizaciji, ali doprinose i ugledu zemlje, što privlači investitore. Zadovoljstvo stanovništva preduvjet je veće produktivnosti u svakoj sferi društva. Biagi i suradnici navode kako zadovoljstvo građana kvalitetom života u gradu ovisi o odlukama koje mogu donijeti, odnosno, mogućnostima izbora koji su povezani s 'dostupnošću usluga, individualnom raspodjelom vremena te društvenim interakcijama'²¹. Povezanost urbanih uvjeta i kvalitete života istražuje se i na razini EU ('*Quality of Urban Life*').²²

Rizici urbanizacije posebno su vidljivi u zemljama u razvoju i nerazvijenim zemljama, s obzirom na to da nemaju odgovarajuće resurse za rapidnu urbanizaciju. Kao najčešća područja rizika navode se sljedeća: društvena (socijalne nestabilnosti povezane s nejednakostima, nasiljem, isključenosti, kriminalom); infrastrukturna (nedostatna, nedovoljne kvalitete, zastarjela infrastruktura, pogotovo u aspektu opskrbe električnom energijom i vodom te prometnice, dostupnost zračne luke, autocesta); zdravstveno područje (nedostatne usluge, lakši prijenos bolesti, kroz loša sanitarna rješenja za sve veći protok ljudi, robe...); klimatski rizici (gradovi u blizini mora

²⁰ G. Wan, "Urbanization can be good for the environment", *Asia Pathways*, 2012. Dostupno na: <https://www.asiapathways-adbi.org/2012/12/urbanization-can-be-good-for-the-environment/>, (pristupljeno 15. lipnja 2019.).

²¹ Biagi, B., M. G. Ladu i M. Meleddu, "Urban Quality of Life and Capabilities: An Experimental Study," *Ecological Economics*, vol. 150, August, 2018., str. 137-152.

²² R. Marans, "Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 35, 2012., str. 9–22. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/257715355_Quality_of_Urban_Life_Studies_An_Overview_and_Implications_for_Environment-Behaviour_Research, (pristupljeno 30. travnja 2019.).

ili rijeka skloni su poplavama); ekološki rizici (gospodarenje i odlaganje otpada, ispušni plinovi...²³ Nejednake mogućnosti razvoja te snažne nejednakosti predstavljaju bitno razvojno ograničenje zbog koncentracije na urbanim područjima stanovništva, investicija, različitih resursa (ljudskih kao što su zaposlenici, liječnici, kapital u vidu novca, tu postoji i veći politički interes u pomaganju i obnovi zgrada, domova zdravlja, bolnica, škola, izgradnji vrtića...). Ovakav pristup koji nije sveobuhvatan ni racionalan dovodi do polarizacije, nepotpune iskoristivosti svih blagodati, prednosti i resursa, što rezultira povećanom nejednakošću, nekvalitetnim i ugroženim životnim uvjetima na zapostavljenim prostorima te se ne uklapa u kohezijsku politiku koja podrazumijeva ujednačen razvoj na svim razinama.

2.2. Određenje koncepta integriranog urbanog razvoja

Urbani razvoj predstavlja pojam koji se odnosi na niz procesa i posljedičnih promjena (uslijed urbanizacije), a može se promatrati na svim poljima funkcioniranja grada. Kao što je ranije objašnjeno, uz prednosti i nove prilike, donosi izazove i probleme koji su postali jedno od ključnih područja interesa kako na nacionalnoj, europskoj tako i na svjetskoj razini. Naime, gradovi svojim resursima i mogućnostima razvoja prate urbanizaciju do određenog stupnja, no u pojedinim fazama nerijetko daljnji razvoj nije bio moguć, jer nisu bili osigurani primjereni odgovori na zahtjeve i izazove koje je urbanizacija prouzročila. Tada je urbani razvoj i način kojim mu pristupiti, a da bi se nastavio i održao, postao globalni, kao i interes u EU. Važnost i prioritetnost urbanog razvoja je u tome što u urbanim područjima *'živi više od dvije trećine stanovnika EU-a, potrošači su 80% energije te ostvaruju do 85% BDP-a Europe*²⁴. Urbana područja su, prema tome, centri života stanovništva, održavaju gospodarski rast, ali upravo radi toga imaju i neke stalno prisutne probleme kao što su nezaposlenost, siromaštvo, zagađenje... Takav konflikt i postojanje krajnjih suprotnosti naziva se još urbanim paradoksom. Urbanizacija je s jedne strane motivirana željom za boljim životom kroz ponudu većih i boljih mogućnosti. No, iako je to bio motiv i iako urbana područja doista nude boljitak i dobrobit te imaju svoje prednosti, prisutne su

²³ Sinteza globalnih rizika prikazana je u: World Economic Forum, The Global Risks Report 2018, 13th Edition, 2018. Dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf, (pristupljeno 1. lipnja 2019.).

²⁴ Europska komisija, "Regionalni i urbani razvoj EU-a, regionalna politika: Urbani razvoj". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/, (pristupljeno 10. travnja 2019.).

istovremeno suprotne pojave. Tako su urbana područja prepoznata kao mjesta koncentracije bogatstva, boljih poslovnih mogućnosti i lakše i veće socijalizacije, no s druge strane prisutno je siromaštvo, nemogućnost zapošljavanja, nejednakost i diskriminacija te manja povezanost s drugim ljudima. Unatoč očitim brojnim prilikama koje urbana područja pružaju, analize potvrđuju urbane paradokse kao što su: *'bogatstvo, ali nezadovoljstvo, mogućnosti obrazovanja i karijere, ali nejednaka raspodjela resursa, nedostatan pristup institucijama, stambene segregacije, pristupačan prijevoz, ali gužve u prometu i zagađenje itd.'*²⁵ Burns (2014.) o urbanom paradoksu navodi sljedeće: *'više je obrazovnih i karijernih prilika, bolji pristup visokokvalitetnim zdravstvenim i hitnim službama... koncentracija bogatstva i mogućnosti zapošljavanja, ali i visoka razina siromaštva i isključenosti s tržišta rada'*²⁶ te oštre i ograničene socijalne veze u poslovnom okruženju, nepovezanost i slabljenje odnosa i kontakta s obitelji i zajednicom, što dovodi do otuđenosti i nasilja²⁷, ali i do negativnih posljedica za mentalno zdravlje. Upravo radi svih prednosti i nedostataka života u gradovima te sve veće uloge urbanih područja za cjelokupno društveno-ekonomsko stanje pojedine države, urbane politike su postale središnje zanimanje regionalne politike EU-a.

Urbano planiranje je s procesima urbanizacije i urbanog razvoja također sve više dobivalo na važnosti jer je o tome ovisila uspješnost prilagodbe urbanih područja na procese koji su se odvijali kako u okolini tako i unutar njih. Urbano planiranje ima za cilj djelotvorno i učinkovito korištenje resursa uz prevenciju smanjenja kvalitete prostora u cjelini, izgrađenog i prirodnog okoliša tog područja, a koji će biti tako organiziran da doprinosi poboljšanju kvalitete života ljudi i uspješno će odgovoriti na izazove urbanizacije. Kako su se gradovi i države razvijali zahtijevali su i prilagodbe od strane pristupa tom istom razvoju kako bi strategije, mehanizmi, alati i potpore bili usklađeni s novim potrebama i zahtjevima (prostornim, demografskim, ekonomskim, uslužnim, socijalnim...).

²⁵ L. Tijanić, "Urban paradoxes - 'The other side' of urban growth and quality of life in European cities", *Ekonomska misao i praksa*, no. 1, 2018., str. 310. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/221037>, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

²⁶ T. Burns, "The urban paradox", *OECD Education and Skills Today*, 2014. Dostupno na: <https://oecdeditoday.com/the-urban-paradox/>, (pristupljeno 4. kolovoza 2019.).

²⁷ Loc. cit.

Među prvim pristupima urbanog planiranja je tehnokratski, a koji je uspješno odgovorio na zahtjeve i probleme svog vremena, primjenom znanstvenih i tehnoloških sredstava u rješavanju ekonomskih i socijalnih problema. Ovaj pristup se pojavio u *'kontinentalnoj Europi u posljednjim godinama devetnaestog stoljeća, a u Sjedinjenim Državama oko prvih desetljeća dvadesetog stoljeća'*.²⁸ Kritika ovog pristupa prisutna je u samom cilju, jer se urbanom planiranju pristupalo politički (za razliku od novijih pristupa koji su strateški), a cilj je bio uspostavljanje javne legitimnosti i postavljanje temeljnih pravila i smjernica za urbano planiranje.²⁹ S obzirom na to da je u to doba započeo veći val urbanizacije gradovi su se po prvi puta suočili s rastućim problemima kao posljedicama. Trebalo je pronaći pristup koji će neutralizirati ili popraviti nedostatke koji su nastali procesom industrijalizacije kao što je npr. potrošnja zajedničkih dobara, a s druge strane upravljati sve većim i složenijim prostornim jedincima.³⁰ Premještanje ljudi, djelatnosti i radnih mjesta u gradove dovelo je do nekoliko problema za to vrijeme: miješanje elite (koja je dotad primarno živjela u gradovima) i radničke klase (koja je živjela na selu i radila u tvornicama i postrojenjima koji su se tamo nalazili); potom je trebalo bolje upravljati prostorom i javnim površinama kako bi odgovarale sve većoj koncentraciji stanovništva i njihovim većim potrebama i potražnjom za određenim ustanovama i uslugama; porastom stanovništva, ali i tehnološkim napretkom povećao se broj automobila te je trebalo pronaći rješenje za prometnice i parking. Rješenje postojećih problema se pronašlo u preciznom planskom prostornom planiranju grada pa se stanovništvo prostorno razmještalo. Sukladno tome tehnokratska elita, industrijalci, financijeri, inženjeri i umjetnici nalazili su se u središtu grada, dok su radnici bili na rubu grada.³¹ Povećao se i broj automobila pa se naglasak stavio na izgradnju autocesta, a ne na javni promet. Djelatnosti su se također prostorno odvajale u različite dijelove grada. Urbanizacija tog doba je tada bila i politički problem, koji je zahtijevao politički pristup u svrhu uspostavljanja kontrole i nadzora. Ovakav pristup

²⁸ Pacchi, C., "Epistemological critiques to the technocratic planning model: the role of Jane Jacobs, Paul Davidoff, Reyner Banham and Giancarlo De Carlo in the 1960s", *City, Territory and Architecture*, vol. 5, no. 17, 2018., str. 3. Dostupno na https://www.researchgate.net/publication/328701008_Epistemological_critiques_to_the_technocratic_planning_model_the_role_of_Jane_Jacobs_Paul_Davidoff_Reyner_Banham_and_Giancarlo_De_Carlo_in_the_1960s, (pristupljeno 13. kolovoza 2019.).

²⁹ Loc. cit.

³⁰ M. Castells, "Za sociologijsku teoriju urbanog planiranja", *Revija za sociologiju*, vol. 5, no. 4, 1975., str. 153-164. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/156299>, (pristupljeno 14. kolovza 2019.).

³¹ V. Cherekaeva, "Technocratic city planning of the xx century: Cities of the future or dystopia", Medium, 2019. Dostupno na: <https://medium.com/@valeriyacherekaeva/technocratic-city-planning-of-the-xx-century-cities-of-the-future-or-dystopia-157f5a1de185>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

razvoju je bio diskriminirajući, razdvajajući te nije uključivao socijalnu komponentu integracije i uključivanja. Tehnokracija je bila usmjerena na zadovoljavanje potreba samo jedne skupine ljudi dok su ostali bili izostavljeni. Potom je uslijedila potreba za demokracijom i uključivanjem stanovništva u plan i strategiju razvoja područja na kojem ta populacija živi.³²

Prateći trendove i dinamiku urbanog razvoja 1970.-ih godina se pojavio termin '*održivog razvoja*' koji se koristio s pojmovima održivih gradova i održive urbanizacije.³³ Prvotno značenje termina se odnosilo na takav razvoj kojem je najviši prioritet direktno zadovoljavanje potreba stanovnika, ljudi, ali na takav način koji se brine i ne ugrožava okoliš. Odnosno, cilj je organizacija i funkcioniranje grada koji zadovoljava sve potrebe i ispunjava sve zahtjeve života ljudi danas, a pritom ne ugrožavajući život u gradu budućih generacija. Osim pristupa koji naglašava nužnost održivosti, pokazala se potreba i za pristupom koji razmatra razvoj u kontekstu mogućih kapaciteta tog područja. Važnost poznavanja vlastitih mogućnosti i kapaciteta doprinosi razvoju tog područja tako što se unaprijed postavljaju asimilacijske i podržavajuće mogućnosti³⁴ koje to područje može izdržati bez da ispoljava veće negativne posljedice. Ovaj pristup promatra urbani razvoj kroz granicu rasta populacije, fizički razvoj područja te društveno ekonomske aktivnosti koje se mogu neprestano odvijati uz potporu urbanog sustava podrške bez uzrokovanja degradacije i nepovratne štete. Ključni pokazatelji su: utjecaj na okoliš i prirodni resursi, infrastruktura i urbane usluge, percepcija javnosti, institucije, sustav društvene podrške.³⁵ Unaprijed postavljanje jasno definiranog i eksternalnog limita omogućuje bolju kontrolu i smjernice za vlast, ostale nositelje provedbe, politiku i strategije u razvoju tog područja.

Jedan od pristupa teritorijalnom razvoju je i participativno pregovarajući koji podrazumijeva suradnju svih dionika tog područja te ima za cilj okupiti interesne skupine i dionike (koji imaju i različite interese) na jednom mjestu, kako bi zajedničkom

³² Ibidem

³³ D. Satterthwaite, "The Role of Cities in Sustainable Development", *Sustainable development insights*, 2010. Dostupno na: <https://www.bu.edu/pardee/files/2010/04/UNsdp004fsingle.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.)

³⁴ F. J. Taiwo i O. O. Feyisara, "Understanding the Concept of Carrying Capacity and its Relevance to Urban and Regional Planning", *Journal of Environmental Studies*, 3 (1): 5, 2017., str. 1-5.

³⁵ Y. Wei et al., "Using Urban-Carrying Capacity as a Benchmark for Sustainable Urban Development: An Empirical Study of Beijing", *Sustainability*, vol. 7, no. 3, 2015., str. 3244-3268. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/276884502_Using_Urban-Carrying_Capacity_as_a_Benchmark_for_Sustainable_Urban_Development_An_Empirical_Study_of_Beijing, (pristupljeno 10. lipnja 2019.).

suradnjom i resursima donijeli najbolje odluke za razvoj tog područja. Ovaj pristup analizira trenutnu situaciju područja, ali uzimajući u razmatranje sve uključene aktere i njihove vizije, mogućnosti, ograničenja i odnose u pregovorima. Potom se identificiraju slabe strane koje trebaju podršku te se organiziraju ad hoc programi za izgradnju kapaciteta za aktere i one kapacitete za koje se utvrdi postojanje potrebe za podrškom.³⁶

Od novijih pristupa ističe se lokalni razvoj vođen zajednicom koji podupire povezivanje lokalnog ruralnog, urbanog i peri-urbanog razvoja. Cilj ovog pristupa je na lokalnoj razini uključiti sve partnere: predstavnike civilnog društva i lokalnih ekonomskih struktura u kreiranje i provedbu lokalne regionalne strategije koja treba tom području omogućiti održivi razvoj.³⁷ Dakle, identificiraju se lokalne potrebe i potencijali te unose inovacije, potiče umrežavanje i suradnja svih aktera te zajednice. U okviru lokalnog razvoja vođenog zajednicom naglasak se stavlja na lokalno, odnosno lokalni stanovnici preuzimaju inicijativu za stvaranje međusobnog partnerstva i suradnje.³⁸ To partnerstvo sastavljeno je od ljudi koji su prisutni na promatranom području i samim time više su upućeni u obilježja resursa i potrebe pa mogu kvalitetnije oblikovati i provesti integriranu razvojnu strategiju. Strategija se usmjerava na prednosti, mogućnosti i resurse kojima lokalna zajednica raspolaže, a jake strane se mogu pronaći u svim područjima: socijalnom, okolišnom, gospodarskom.³⁹ Uključenost svih dionika na lokalnoj razini, partnerstvo, suradnja, usmjerenost na sveobuhvatan razvoj područja i iskorištavanje jakih strana s ciljem boljeg strateškog razvoja načela su integriranog urbanog razvoja.

S obzirom na složenost i raznovrsnost područja na koje se urbani razvoj odnosi, za što uspješniju implementaciju i održivost bilo je nužno istom pristupiti integrirano. Integrirani pristup urbanom razvoju se odnosi na pristup koji isti promatra kao cjelinu te u isto vrijeme pristupa svakom segmentu jer je prepoznata štetnost i opseg posljedica zanemarivanja i jednog dijela, a upravo radi već postojeće njihove

³⁶ Food and Agriculture Organization of the United Nations, "Participatory and Negotiated Territorial Development". Dostupno na: <http://www.fao.org/3/a-i4592e.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

³⁷ Odraz, "Lokalni razvoj vođen zajednicom". Dostupno na: <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/lokalni-razvoj/lokalni-razvoj-voden-zajednicom>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

³⁸ Europski strukturni i investicijski fondovi, "Smjernice za lokalni razvoj pod vodstvom zajednice namijenjene lokalnim sudionicima", 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_clld_local_actors_hr.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

³⁹ Loc. cit.

međusobne povezanosti i interakcije. Dakle, ovakav pristup u isto vrijeme potiče rast i zapošljavanje, ali i veću koheziju društva te bolje okruženje.⁴⁰ Integrirani pristup se pokazao nužnim jer pristup koji nije sveobuhvatan i koji se usmjerava samo na jedan ili neke segmente urbanog razvoja nije se pokazao uspješnim. Kombiniranje, paralelno provođenje mjera na svim razinama i uključivanje svih čimbenika urbanog razvoja kao što su: prostorno uređenje, obrazovanje, okoliš, ekonomija, društvo, pokazalo se ključnim za urbani razvoj koji je održiv. Prema tome, istovremeno se treba posvetiti mjerama koje obuhvaćaju obnavljanje gradske infrastrukture, njenu prilagodbu kako bi odgovarala novim potrebama i zahtjevima stanovništva; mjere koje promiču obrazovanje na predškolskoj, osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i visokoškolskoj razini (ovdje nije uključen samo broj i prostor ustanova, već i njihova modernizacija, opremljenost, prilagođenost programa, dostupnost, prometna povezanost, edukacija učitelja i profesora, podrška roditeljima, djeci, stručnom kadru, suvremenost školskog kurikulumu, tehnika i metoda poučavanja); mjere koje promiču ekonomski razvoj (olakšice, poticaji za određene djelatnosti, investicije, promjene u zakonima važnim za poslovanje npr. porezni, o trgovačkim društvima...); mjere koje će povećati socijalnu inkluziju i integraciju (pozitivna diskriminacija marginaliziranih i ugroženih skupina, mjere uključivanja i olakšavanja prilagodbe tih pojedinaca u društvo kroz savjetodavni rad, obrazovanje, informiranje, pomoć u traženju posla, aktivnosti koje će osvijestiti okolinu, strogo kažnjavanje nasilja i diskriminacije, pružanje sigurnosti žrtvama te olakšanje ponovne reintegracije u društvo); mjere zaštite okoliša (povećanje svjesnosti, akcije, veći broj kanti za smeća, mjere odlaganja i rješavanja otpada, razvrstavanje, recikliranje, pametna smetlišta, veće kontrole otpadnih voda industrijskih pogona i kako upravljati svojim otpadom, poticaji i olakšice za automobile koji manje zagađuju, gradski prijevoz koji koristi manje štetno gorivo.). Kako bi se ovako složeni procesi na velikom području uspješno odvijali, za implementaciju navedenih mjera nužno je partnerstvo i suradnja svih razina društva, odnosno potrebno je povezati *'lokalne građane, civilno društvo, lokalno gospodarstvo i različita državna tijela'*.⁴¹ Dakle, nužno je iskoristiti sve resurse, stručne, financijske, organizacijske, zakonodavne, prostorne, a kako bi se pronašla rješenja za izazove

⁴⁰ URBACT, "Integrated urban development". Dostupno na: <https://urbact.eu/integrated-urban-development>, (pristupljeno 10. travnja 2019.).

⁴¹ Europska komisija, "Integrirani održivi urbani razvitak. Kohezijska politika za razdoblje 2014.-2020.". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/urban_hr.pdf, (pristupljeno 10. travnja 2019.).

područja, kako bi se rješenja implementirala i uspješno provodila te naposljetku i postigla zadovoljavajuće i održive rezultate. Ti izazovi, kao i resursi područja su različiti te se mijenjaju od područja do područja i nužno im je individualno pristupati. Europska unija osigurava određene okvire u obliku regulativa, politika i strategija, instrumenata - fondova te razmjene pozitivnih praksi, a kako bi olakšala zemljama članicama provođenje integriranog urbanog razvoja, kako uputama i smjernicama tako i direktnim financijskim sufinanciranjem projekata i mjera. Ti okviri jesu opći te je potrebno prilagoditi ih zadanom području, izvršiti potrebne analize resursa i mogućnosti, prilika, ali i specifičnih nedostataka, problema, potencijalnih i postojećih izazova i prijetnji baš za to specifično područje na koje se primjenjuju. Tu na značaju dobivaju regionalna politika, planovi urbanog razvoja određenog područja i drugi strateški planovi koji se donose za konkretno područje, a temeljem analize tog prostora. Dakle, integracija u pristupu se odnosi na svako područje organizacije i funkcioniranja te se može sistematizirati u tri tipa: horizontalni koji se odnosi na koordinaciju između svih područja politike, vertikalni koji se odnosi na suradnju i integraciju različitih razina vlasti te teritorijalni kroz suradnju susjednih zajednica, općina, regija.⁴²

Nakon što je objašnjena potreba i ukratko istaknuto značenje koncepta, dalje u radu će biti prikazane osnovne postavke, očekivanja od integriranog urbanog razvoja te određene politike, fondovi, instrumenti i projekti koji su usmjereni na provođenje integriranog urbanog razvoja kako na europskoj tako i na nacionalnoj razini. Potom slijedi prikaz primjera dobre prakse u Republici Hrvatskoj te analiza primjene integriranog urbanog razvoja i daljnje mogućnosti na području grada Labina.

⁴² I. Tosics, "Integrated Approach to Sustainable Urban Development", 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/udn/doc/udn_ws1_tosics.pdf, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

3. Kohezijska politika

3.1. Kohezijska politika i urbani razvoj

Regionalna politika predstavlja glavnu investicijsku politiku EU-a, a tri osnovna fonda iz kojih se financira ostvarivanje ciljeva politike su: *'Europski fond za regionalni razvoj (ERDF), Kohezijski fond, Europski socijalni fond (ESF), Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD) i Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (EMFF)'*.⁴³ Navedeni fondovi zajedno čine Europske strukturne i investicijske (ESI) fondove. Politika slijedi ostvarivanje ciljeva strategije Europe 2020, a koji su trenutno održiv, uključiv i pametan rast, za koje su potrebna ulaganja i napredak na svim područjima, kao što su inovacije, infrastruktura, šire gospodarstvo, klimatske promjene i zaštita okoliša, socijalne nejednakosti i siromaštvo te obrazovanje. Važno je naglasiti kako bi se bez ovakvih politika i fondova pojedine zemlje otežano izborile s financijskom i gospodarskom krizom te im je potpora i podrška EU pomogla u prevladavanju krize.

Kohezijska politika jest politika kojom EU želi pomoći državama članicama u ukupnom razvoju, a kako bi EU ostala globalno konkurentna. Cilj ove politike je postići ujednačen gospodarski i socijalni razvoj kroz smanjenje nejednakosti među regijama, a pomaganjem u za to prepoznatim ključnim područjima. Koliko EU smatra važnima navedene ciljeve govori i podatak da je uloženo *'2,5% proračuna EU u financijska sredstva Politike za razdoblje od 2014.-2020. godine, okvirno 351,8 milijardi eura, a tim sredstvima upravljaju: Europska komisija, države članice i dionici na regionalnoj i lokalnoj razini'*⁴⁴. Dakle, kohezijska politika i odgovarajući instrumenti mogu se koristiti i od strane Hrvatske, a u sklopu poticanja napretka, regionalnog i urbanog razvoja. Za razdoblje 2014. – 2020. urbana dimenzija je prepoznata kao ključni interes od strane EU i kohezijske politike. Sukladno tome dodijeljeno je *'najmanje 50% sredstava ERDF-a'*⁴⁵ koje se u tom razdoblju treba iskoristiti za urbana područja i njihov razvoj, a očekuje se da će se u idućim razdobljima iznos sredstava za razvoj urbanih područja i povećati. Dalje, *'oko 10 milijardi eura iz ERDF-a izravno će se dodijeliti integriranim strategijama*

⁴³ Europska komisija, "Glavna investicijska politika EU-a". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/investment-policy/, (pristupljeno 12. travnja 2019.).

⁴⁴ Europska komisija, "Kohezijska politika". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/c/cohesion-policy/, (pristupljeno 12. travnja 2019.).

⁴⁵ Europska komisija, "Urbani razvoj". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/, (pristupljeno 12. travnja 2019.).

za održivi urbani razvoj, a oko 750 gradova dobit će ovlasti za provedbu tih integriranih strategija za održivi urbani razvoj".⁴⁶ Hrvatska je za razdoblje 2014.-2020. za svoj razvoj iz kohezijske politike dobila sredstva za ulaganje od oko 8,6 milijardi eura, odnosno 1,2 milijardi eura godišnje.⁴⁷ Prema prikazanim podacima može se zaključiti kako je EU s razlogom prepoznala važnost održivog i integriranog urbanog razvoja, a s ciljem iskorištavanja svih prednosti i mogućnosti te ublažavanja i reduciranja potencijalnih problema. Potreba za pametnim i planiranim razvojem urbanih područja te podrška-institucionalna, stručna i financijska je za EU bila očita i jasna te je sukladno tome i urbani razvoj našao svoje mjesto u regionalnim politikama i u sve većem udjelu u financijskim sredstvima u raznim fondovima EU. Upravo zato bi i Hrvatska trebala prepoznati ulogu i važnost primjene novog pristupa urbanom razvoju te iskoristiti sva sredstva podrške koje ima na raspolaganju od EU. Ovakvim razvojem može se doprinijeti konkurentnosti države na nacionalnoj razini i poboljšati kvaliteta života, što može rezultirati i manjim iseljavanjem jer će ljudi biti zadovoljni životom u gradovima te će odlučiti ostati na urbanim području, raditi, obrazovati se i dalje doprinositi društvu matične države svojim profesionalnim, socijalnim, znanstvenim i financijskim ulaganjima i ostalim doprinosima.

Iako EU nudi sredstva podrške i pomoći državama, njih je potrebno opravdati kako u natječaju za iste, tako i u raspodjeli i opipljivim rezultatima o kojima će se moći provesti i evaluacija. EU je postavila određena pravila i zahtjeve koje je potrebno ispuniti kako bi se sredstva dodijelila, a zahtjevi su potrebni kako bi se znalo da će se sredstva uložiti i iskoristiti na pravilan način. Prema tome, postoje i određeni problemi koje Hrvatska treba savladati, a kako bi mogla iskoristiti puni potencijal fondova EU. Prvo područje na koje se Hrvatska treba usmjeriti su pravila koja su postavljena od strane upravljanja fondovima, a primarno se odnose na koordinaciju uprave i vlasti, između svih razina i resora. Drugo je prilagodba institucija koje će biti zadužene za teritorijalni razvoj, a jedna od njih jest Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova EU-a, no potrebno je dalje razvijati institucije kako na lokalnoj, tako i na regionalnoj razini, koje će predstavljati i voditi područja u teritorijalnim ulaganjima, u pripremi odgovarajućih strategija razvoja, projektima pa i imati interes u okupljanju stručnjaka i

⁴⁶ Loc. cit.

⁴⁷ V. Đulabić, "Kohezijska politika Europske unije kao instrument razvoja Hrvatske", *Političke analize*, vol. 5, no. 17, 2014., str. 17.-22. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142493>, (pristupljeno 20. travnja 2019).

investitora za projekte i programe koji bi ispunjavali uvjete i pravila kohezijske politike EU. Dalje, kako bi se sredstva što bolje iskoristila potrebno je racionalizirati lokalnu i regionalnu samoupravu, nužno je modernizirati cjelokupni sustav kroz smanjenje broja županija i pretvaranja istih u veće samoupravne cjeline⁴⁸ kako bi se fokus i sredstva bolje usmjerila ka stvarnom cilju, a to je društveni i gospodarski razvoj područja. Sljedeća stavka se odnosi na bolji sustav koordinacije između regija, a za to je potrebno smanjiti broj statističkih regija, uvesti manje upravne regije, bolju primjenu zakonodavnog okvira, a koji je u tu svrhu i donesen (Zakon o regionalnom razvoju), a upravo radi lakšeg osmišljavanja i primjene strategije urbanog razvoja, koja će i donijeti bolju iskoristivost fondova EU. Osim toga nužno je poboljšati suradnju s okolnim državama, treba uspostaviti i održavati partnerstvo u prekograničnim odnosima, a za to je potrebno raditi na institucionalnom okviru suradnje, ali i mehanizmima suradnje.⁴⁹ Posljednje područje se odnosi na strateške projekte koji će zadovoljavati uvjete fondova. Cilj je osigurati što više spremnih i pogodnih projekata koji će dobiti sredstva iz kohezijske politike, a strateški važnih za svako područje Hrvatske, izbjegavanjem koncentracije na samo određena područja u svrhu jednakog razvoja, ali i što dugoročnijeg primanja sredstava iz fondova. Dakle, projektima se treba pristupati ne s političke strane, već stručno i promišljeno, treba uložiti više resursa u osmišljavanje projekata kako organizacijskih, stručnih jer je nužno da Hrvatska u svako vrijeme raspolaže dovoljnim brojem projekata, koji su pametno osmišljeni strateški, a ne politički, koji uključuju sva područja u Hrvatskoj te koji će zadovoljavati sve uvjete i iskoristiti puni potencijal dostupnih sredstava kako u dobivanju istih tako i u korištenju.

Stoga, Hrvatska prvo mora jasno značajnije prepoznati važnost i mogućnosti koje pružaju EU i fondovi, usmjeriti se na organizacijsku strukturu, javnu upravu, suradnju i partnerstvo kako između vlastitih regija tako i s drugim državama, a to uključuje i poboljšanje infrastrukture, mehanizama na samom projektnom nivou- kreiranje projekata, administraciju, treba ulagati u ljudske resurse kada se radi o osmišljavanju i primjeni projekata i strateških dokumenata razvoja te staviti naglasak na strateško planiranje i pristup, a ne politički urbani razvoj.

Kohezijska politika se svojim mjerama podrške i pomoći pokazala učinkovitom u implementaciji integriranog urbanog razvoja. Autor Murzyn (2017.) ističe kako je

⁴⁸ Loc. cit.

⁴⁹ Ibidem, str. 21.

kohezijska politika pomogla u urbanom razvoju gradova u Poljskoj. Cilj istraživanja je bio procijeniti ulogu kohezijske politike i njenih fondova u urbanom razvoju velikih gradova Poljske. Rezultati kvantitativnih istraživanja su pokazali kako je kohezijska politika EU važna za velike gradove i ima pozitivni utjecaj na njihov ekonomski razvoj. Projekti koji su provedeni u gradovima Poljske, a sufinancirani su sredstvima EU-a, doprinijeli su pametnom, održivom i uključivom rastu.⁵⁰ Drugo istraživanje se usmjerilo na mišljenje i percepciju europskih građana o utjecaju kohezijske politike na razvoj njihovog grada, a provođeno je u fokus grupama. Rezultati su pokazali kako su više nabrojali negativne utjecaje, njih 11, a manje pozitivne, 9. Kao pozitivni utjecaji navode se: dodana vrijednost koja se odnosi na ekonomski razvoj i administrativne koristi; poboljšana infrastruktura kao što je infrastruktura vezana za cestovni i javni promet, manje gužve i manje vremena u prometu, odnosno samim time poboljšanje kvalitete života; smanjenje teritorijalne i socijalne nejednakosti; ekonomski rast, podrška poslovanju i povećanje poslovnih prilika; razvoj ljudskih resursa i obrazovnog sustava koji su nudili više mogućnosti za nezaposlene...⁵¹ Nedostaci koje su naveli su: nedostatna komunikacija, nedovoljno informacija i nedovoljna zastupljenost o mogućnostima, fondovima u medijima; loše upravljanje dobivenim sredstvima kroz neučinkovito i nestratesko korištenje fondova, implementacija neodrživih projekata, ne poštovanje vremenskih rokova i pravila što uzrokuje sankcije; ne zadovoljavanje osnovnih potreba grada; prevare i korupcija; previše složenih pravila što odbija potencijalne prijavitelje; nedovoljan administrativan kapacitet; nedovoljno partnerstvo i uključenost građana...⁵²

Zaključno, može se istaknuti da instrumenti kohezijske politike nude značajne mogućnosti u sufinanciranju (integriranog) urbanog razvoja. Dalje će u radu biti prikazana tri fonda iz kojih se financiraju projekti radi ostvarivanja ciljeva kohezijske politike i iz kojih i Hrvatska može iskoristiti sredstva za svoj razvoj, a tako i urbani

⁵⁰ D. Murzyn, "Urban development under EU cohesion policy – an example of major cities in Poland", *Urban Development Issues*, vol. 53, 2017., str. 27-35. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/320410718_Urban_development_under_EU_cohesion_policy-an_example_of_major_cities_in_Poland, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).

⁵¹ A. Pegan, C. Mendez i V. Triga, "What do citizens think of Cohesion Policy and does it matter for European identity? A comparative focus group analysis", *Cohesify Research Paper 13*. Dostupno na: http://www.cohesify.eu/wp-content/uploads/2018/05/FocusGroup_ResearchPaper13.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).

⁵² Loc. cit.

razvoj, dok se u ostalim poglavljima prikazuju se dodatne mogućnosti poticanja urbanog razvoja u okviru EU.

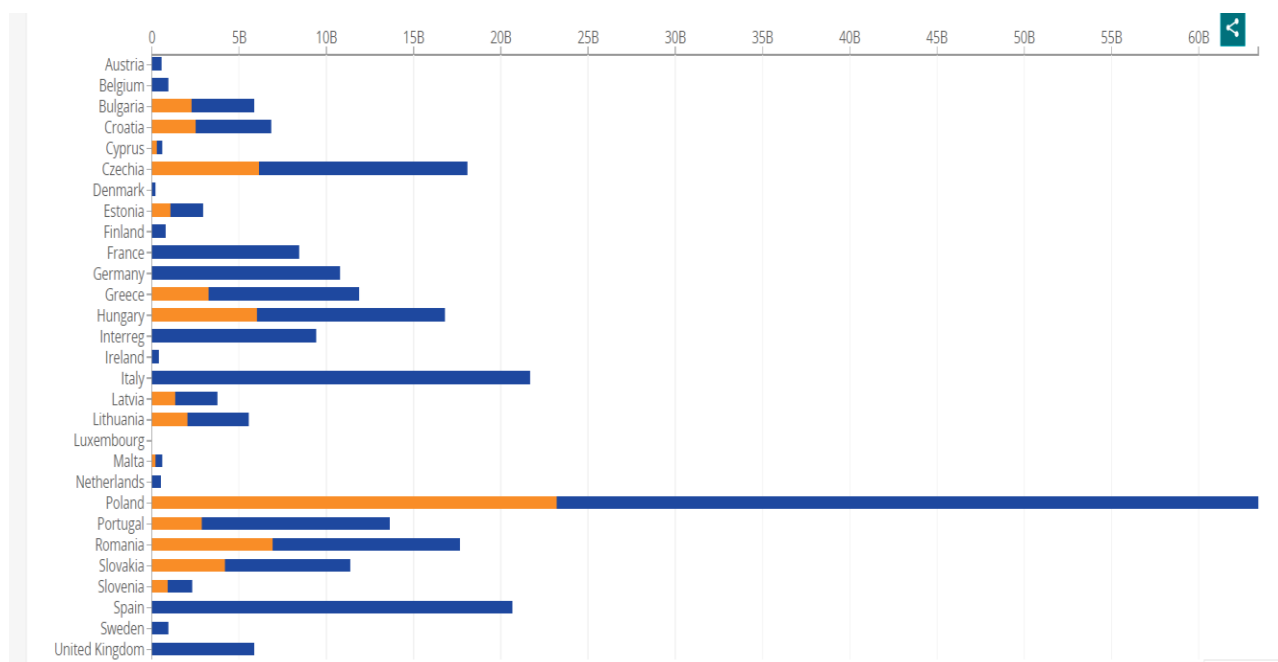
3.1.1. Europski fond za regionalni razvoj

Ovaj fond za cilj ima povećati koheziju u ekonomskom i socijalnom smislu u EU, a kroz izjednačavanje nejednakosti među zemljama članicama pomaganjem u njihovom razvoju. Proračun Fonda za razdoblje od 2014. do 2020. iznosi više od 250 milijardi eura.⁵³ Dva su osnovna financijska oblika kojima ovaj Fond pomaže zemljama članicama, prvi su bespovratna novčana sredstva, a drugi financijski instrumenti koji postaju sve češći način pomoći. U druge financijske instrumente se svrstavaju zajmovi, jamstva i vlasnički kapital, a do kraja 2013. godine ERDF je u većinu država članica EU-a uplatio više od 11,5 milijardi eura kroz takav oblik financijske pomoći.⁵⁴ ERDF je svoju financijsku podršku pružio preko 290 000 pojedinaca i tvrtki kako bi isti unaprijedili svoje poslovanje, proveli urbane projekte, povećali energetske učinkovitost i iskorištavanje obnovljivih, umjesto neobnovljivih izvora energije. Pomoć tim poduzećima je pružena jer je prepoznato kako bi njihov daljnji razvoj pridonio ostvarenju ciljeva kohezijske politike. Alokacija sredstava po državama za razdoblje 2014.-2020. će biti prikazana na sljedećem grafikonu.

⁵³ European Commission, "European Regional Development Fund (ERDF)". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/european-regional-development-fund, (pristupljeno 15. travnja 2019.).

⁵⁴ Fi-compass, "The European Regional Development Fund/Cohesion Fund". Dostupno na: <https://www.fi-compass.eu/esif/erdf>, (pristupljeno 15. travnja 2019.).

Slika br. 1. Alokacija sredstava ERDF-a po zemljama članicama za razdoblje 2014.-2020.

Izvor: European Commission, "Available budget 2014-2020". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/available-budget/, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).

Narančastom bojom su označena sredstva iz Kohezijskog fonda, a plavom bojom iz ERDF-a. Prema grafikonu za razdoblje 2014.-2020. najviše sredstava iz ERDF-a su dobili: Poljska s oko 40 milijardi eura, Italija s oko 21,5 milijardu eura i Španjolska s 20,5 milijardi eura. Najmanje sredstava su dobili: Njemačka s oko 200 milijuna eura, Cipar s oko 300 milijuna eura i potom Malta s 384 milijuna eura. Hrvatska ima osigurano oko 4 milijarde eura iz ERDF-a i 2,5 milijarde iz Kohezijskog fonda.

Fond sredstva dodjeljuje projektima u okviru 11 tematskih ciljeva kohezijske politike, a uz naglasak na sljedeća četiri: istraživanje, tehnološki razvoj i inovacije, pristup i korištenje informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT), konkurentnost malih i srednjih poduzeća, prelazak na gospodarstvo s niskom razinom ugljika te prekogranični projekti u okviru europske teritorijalne suradnje.⁵⁵ Dakle, područja financiranja su vrlo dobro raspoređena kako bi zajedno uspjela zadovoljiti i ispuniti sva

⁵⁵ European Commission, "European Regional Development Fund (ERDF)". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/european-regional-development-fund, (pristupljeno 15. travnja 2019.).

očekivanja i ciljeve kohezijske politike. U usporedbi, Kohezijski fond je s jedne strane primarno usmjeren na razvoj prometnih mreža, transporta, iskorištavanje energije u smislu bolje iskoristivosti, obnovljivih izvora i manjeg zagađenja okoliša, dok je ERDF više usmjeren ka tehnološkom razvoju i manjim poduzećima. Ključna područja određenog fonda ujedno znače da će se na te ciljeve rasporediti većinski dio sredstava pojedinog fonda, a u kontekstu ERDF-a podrazumijevaju se ulaganja od oko 50-80%⁵⁶ u one projekte koji doprinose ostvarenju navedenih ključnih ciljeva. Iznos će ovisiti o razvijenosti regije, 50% odnosi se na slabije razvijene zemlje, 60% sredstava za zemlje u tranziciji te 80% za više razvijene.⁵⁷ Dio sredstava mora biti usmjeren također ka projektima u svrhu postizanja smanjene proizvodnje ugljika (slabije razvijene 12% pa dalje 15% i 20%⁵⁸). Zatim, kao što je ranije istaknuto najmanje 5%⁵⁹ sredstava iz ovog Fonda je namijenjeno održivom urbanom razvoju, kroz smanjenje negativnih posljedica ekonomskih, okolišnih i socijalnih problema s kojima se susreću urbana područja u cjelokupnom procesu urbanizacije i svom razvoju, a kroz integrirane mjere i aktivnosti koje trebaju provoditi gradovi. Ovo uključuje implementaciju mjera kroz integrirana teritorijalna ulaganja (ITU) ili specifične operativne programe. Potom država treba sama odlučiti, nakon analize vlastite teritorijalne situacije, definirati načela odabira urbanih područja u kojima je potrebno provesti aktivnosti te način raspodjele sredstava po urbanim područjima. Fond promiče i uspostavljanje Razvojne urbane mreže u svrhu izgradnje kapaciteta, povezivanja i razmjene pozitivnih praksi i znanja kako bi nadležni mogli bolje implementirati strategije održivog urbanog razvoja.⁶⁰

Postoje određena pravila koja se posebno navode od strane Komisije, a kojih potencijalni prijavitelji projekata za ovaj Fond moraju biti svjesni. Jedno od pravila je ograničenost, limit novčane pomoći od države poduzeću koje se prijavljuje na natječaj.

⁵⁶ European Commission, "Thematic objectives". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/policy/what/glossary/t/thematic-objectives/, (pristupljeno 15. travnja 2019.).

⁵⁷ Official Journal of the European Union, Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006, L 347/289, 2013. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1301>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

⁵⁸ Loc. cit.

⁵⁹ European Commission, "European Regional Development Fund". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/, (pristupljeno 15. travnja 2019.).

⁶⁰ European Commission, "Integrated sustainable development, Cohesion policy 2014-2020.", 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/urban_en.pdf, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).

Naime, Komisija smatra da takva pomoć iz javnog proračuna može narušiti tržišno natjecanje između poduzeća koja posluju u komercijalnom sektoru, odnosno, postavljen je maksimum od ukupno 200 000 eura javne pomoći po poduzeću u tri godine.⁶¹ Treba naglasiti da ne postoji ograničenje u broju potpora, već da se sve potpore moraju zbrajati ukoliko dolaze iz javnog proračuna, a nevezano s koje razine dolaze, lokalne, regionalne, nacionalne. Dakle, poduzeća iz komercijalnog sektora, ukoliko žele ostvariti pravo na sredstva iz Fonda ne smiju prijeći navedeni limit javne pomoći. Drugo pravilo se odnosi na poduzeća koja posluju unutar određenih sektora koja su izuzeta od mogućnosti ostvarivanja sredstava iz Fonda, a radi državnih potpora ili zato što bi i potpora iz Fonda narušila tržišno natjecanje kao što su: obrana i sigurnost, bankarstvo i osiguranje, obrazovanje na razini škola, proizvodnja sintetičkih tkanina, ugljena, čelika, brodogradnje⁶² itd. Treće pravilo se odnosi na veličinu poduzeća, odnosno kriterije po kojima se odlučuje radi li se o manjem ili srednjem poduzeću, a neki od kriterija su: manje od 250 zaposlenika, ukupna godišnja bilanca ne prelazi 43 milijuna eura ili godišnji promet ne veći od 50 milijuna eura, maksimalan dio od 25% u vlasništvu poduzeća koji ne zadovoljava kriterije, ne postojanje individualne ili grupne kontrole nad poduzećem ukoliko su vlasnici korporacije za javna ulaganja, tvrtke za poduzetnički kapital ili institucionalni investitor, ako nije moguće utvrditi tko posjeduje kapital poduzeća, no poduzeće tvrdi kako udio u istom ne posjeduje poduzeće koje ne odgovara kriterijima s više od 25%.⁶³

3.1.2. *Europski socijalni fond*

ESF se nadovezuje na prethodni fond te su njegovi prioriteti sljedeći ciljevi kohezijske politike: *'promicanje održivog i kvalitetnog zapošljavanja i podržavanje mobilnosti radne snage, promicanje društvene uključenosti te borba protiv siromaštva i diskriminacije, ulaganje u obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje'*.⁶⁴ Prioriteti su sukladni i nazivu fonda koji dijelom 'socijalni' pokazuje svoju usmjerenost ka socijalnom aspektu i resursima društva, odnosno nužnost poboljšanja uvjeta i razvoja tog područja, pobliže ljudskog kapitala. Sve veće migracije, demografski

⁶¹ GRIP, GAINS i Start and Grow Enterprise, "ERDF Eligibility-Overview". Dostupno na: <http://www.glos.ac.uk/docs/download/ERDF-Eligibility-Overview.pdf>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

⁶² Ibidem

⁶³ Ibidem

⁶⁴ Europska komisija, "Prioriteti za razdoblje 2014. – 2020.". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/how/priorities, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

problemi, modernizacija, integracije kultura i društava te sve veće nejednakosti u društvu i razvoju pojedinih dijelova ne samo između gradova, već i unutar pojedinih kvartova gradova, doveli su do negativnih posljedica na socijalni aspekt razvoja društva. S obzirom da kohezijska politika nastoji povećati koheziju između država članica i na socijalnom području, kroz navedene tematske ciljeve bilo je nužno i jedan Fond primarno usmjeriti na njih, uz podržavanje i ostalih ciljeva. Kao takav ESF predstavlja glavni europski instrument u postizanju veće zapošljivosti, a posebno kroz pomaganje ljudima u dobivanju posla ili u napredovanju te pomoć u razvoju vještina i znanja, kako bi sve skupine ljudi mogle pronaći svoje mjesto na tržištu rada neovisno o svom statusu zaposlenja, starosti ili bilo kojem drugom obilježju. S tim u korak ide i povećanje socijalne uključenosti, inkluzije i integracija svih pojedinaca kao ravnopravnih i jednakih članova društva, a posebno ugroženih skupina, kako bi svi imali jednake i pravedne mogućnosti za uspjeh i život.

Za razdoblje 2014.-2020. Fond je na raspolaganje dao 80 milijardi eura⁶⁵, a koji će biti iskorišteni za obuku ljudi i pomoć u zapošljavanju, promociju socijalne inkluzije, poboljšanje edukacije i kvalitete javnih usluga. Sredstva se dodjeljuju organizacijama na svim razinama, kao što su javna tijela, privatna poduzeća i civilno društvo. Raspodjela sredstava se određuje temeljem broja stanovnika, gustoće naseljenosti, razine regionalnog razvoja te stupnja nezaposlenosti i obrazovanja.⁶⁶

Hrvatska je za razdoblje 2014.-2020., a za ostvarivanje prava na sredstva iz ESF-a i Inicijative za zapošljavanje mladih osmislila Operativni program *'Učinkoviti ljudski potencijali'*, za čije je provođenje ukupno dobila sredstva u iznosu od 1,582 milijardi eura.⁶⁷ Operativni program je dobivene resurse raspodijelio na sljedeći način: 930 milijuna eura dodijeljeno je u pet prioriternih područja, za pristup zapošljavanju i jačanje mobilnosti radne snage, integraciju mladih na tržište rada, poboljšanje pristupa socijalnim i zdravstvenim uslugama, tercijarno obrazovanje i cjeloživotno učenje; 328

⁶⁵ European Commission, "European Social Fund (ESF)". Dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=325>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

⁶⁶ Krutak, "One stop shop for EU funds - Europski socijalni fond". Dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/program/europski-socijalni-fond>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

⁶⁷ Loc. cit.

milijuna eura za postizanje socijalne uključenosti ugroženih skupina te je 201 milijun eura uloženo za integraciju mladih na tržište rada u razdoblju 2014.-2015. godine.⁶⁸

Sljedeće razdoblje, 2021.-2027., predviđa Europski socijalni fond plus (ESF+)⁶⁹, koji bi trebao biti jača i jednostavnija inačica ESF-a te će se usmjeriti na ključne političke prioritete i brige građana, a počivao bi na načelima Europskog stupa socijalnih prava. Europski stup socijalnih prava je uspostavljen 2017. godine. Doneseno je 20 načela i prava za pravednu i inkluzivnu EU. U cilju osiguranja novih i boljih prava građana usmjerava se na tri područja: *'jednake mogućnosti i jednak pristup tržištu rada, pravedni uvjeti rada, socijalna zaštita i inkluzija'*.⁷⁰ Ovaj Fond će objediniti nekoliko inicijativa: ESF, Inicijativu za zapošljavanje mladih, Fond za pomoć najugroženijima, EU Program za zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI) te EU Program zdravlja. Ukupna sredstva ESF+ će za razdoblje 2021.-2027. iznositi 101 milijardu eura, od čega će EaSI imati udio od 761 milijuna eura, a Program zdravlja 413 milijuna eura⁷¹. Zahtjevi koje će ESF+ podstavljati je minimum ulaganja sredstva u određena područja, prema tome se *'najmanje 25% sredstava treba usmjeriti na povećanje socijalne inkluzije, najmanje 2% za podršku onih koji su najviše ugroženi, a države članice koje imaju iznadprosječne stope NEET-a (dio populacije koja ne radi, nije u sustavu obrazovanja ili u nekom osposobljavanju) moraju uložiti barem 10% u povećanje zapošljivosti mladih'*.⁷² Ovakvi minimumi za određena područja su nužne smjernice kako ne bi došlo do toga da određena područja koja su s razlogom ključna, a zbog očitih problema i trendova društva, ne budu zapostavljena ili izostavljena.

⁶⁸ Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, "ESF – Učinkoviti ljudski potencijali. Razdoblje 2014.-2020.". Dostupno na: <http://www.esf.hr/europski-socijalni-fond/razdoblje-2014-2020/>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

⁶⁹ European Commission, "European Social Fund, A new, stronger European Social Fund Plus". Dostupno na: <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=en>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

⁷⁰ European Commission, "European Pillar of Social Rights". Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en, (pristupljeno 18. travnja 2019.).

⁷¹ European Commission, "European Social Fund, A new, stronger European Social Fund Plus". Dostupno na: <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=en>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).

⁷² European Commission, "The European Social Fund Plus (ESF+) and the European Globalisation Adjustment Fund (EGF)", 2018. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/informing/dialog/2018/2_empl.pdf, (pristupljeno 18. travnja 2019.).

3.1.3. Kohezijski fond

Ovaj fond kao jedan od fondova koji svojim sredstvima nastoji ispuniti regionalnu politiku EU ima također svoja pravila i uvjete, ciljeve te način raspodjele sredstava. Kohezijski fond je namijenjen onim državama članicama čiji bruto nacionalni proizvod po stanovniku iznosi manje od 90% prosjeka EU.⁷³ Uvjet je postavljen s razlogom, s obzirom da je cilj fonda pomoći onim državama koje nisu u mogućnosti samostalno dostići razinu razvoja prosjeka EU. Dakle, cilj je ostvariti i jačati koheziju EU na području ekonomskog, socijalnog i teritorijalnog razvoja, a kroz koncept održivog razvoja. Pravila Kohezijskog fonda su posebno uređena Uredbom (EU) Europskog parlamenta i Vijeća o Kohezijskom fondu, a kojim su propisane: osnovne odredbe koje navode općenite ciljeve i sektore ulaganja, nužnost komplementarnosti s drugim fondovima iste tematike, nužnost navođenja vrsti aktivnosti te praćenja pokazatelja provedbe projekata; potom se navode predmeti ulaganja, a kasnije se navode i specifična područja koja predstavljaju prioritet ulaganja na način da se ispod svakog područja navodi nekoliko jasno određenih aktivnosti kojima se isti mogu ostvariti. Sukladno ranije istaknutom u radu, prioriteti ulaganja prema Uredbi su sljedeći: prelazak na ekonomiju s niskom razinom emisije CO₂ u svim sektorima, prilagodba na klimatske promjene, sprečavanje i upravljanje rizicima, očuvanje i zaštita okoliša te učinkovitost resursa, održivi promet uz otklanjanje uskih grla u infrastruktura glavnih mreža te poboljšanje institucijskog kapaciteta tijela javne vlasti i dionika i učinkovite javne uprave.⁷⁴ Naknadno su u prilogu 1. navedeni pokazatelji ostvarenja ciljeva i uspješnosti ulaganja, a koji su precizno određeni prema svakoj jedinici, području posebno kroz više manjih pokazatelja koji su precizno opisani. Ovim fondom se većinom financiraju veliki nacionalni projekti na razini javne vlasti, no i poslovni sektor može ostvariti određenu korist, a kroz sudjelovanje u postupcima javne nabave gdje se mogu aplicirati kao isporučitelji dobara i usluga, te izvršitelji radova u obliku provođenja određenih aktivnosti kojima se projekti planiraju provoditi kao što su različita istraživanja, građevinski radovi itd.

⁷³ Europska komisija, "Kohezijski fond". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/cohesion-fund/, (pristupljeno 14. travnja 2019.).

⁷⁴ Službeni list Europske unije, Uredba (EU) br. 1300/2013 Europskog parlamenta i vijeća od 17. prosinca 2013. o Kohezijskom fondu i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1084/2006, L 347/281, 2013. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1300&from=ES>, (pristupljeno 30. travnja 2019.).

Sredstva iz proračuna, a nakon što su dodijeljena mogu biti korigirana ukoliko se utvrdi postojanje nepravilnosti, od kojih su neke pojedinačno navedene u Prilogu VI Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava za projekte koji se financiraju iz Fondova, kao Pravila o financijskim korekcijama uz opis najčešćih primjera i iznosa korekcije za tu nepravilnost. Korekcija može biti u obliku smanjenja iznosa ili zahtjeva za djelomičnim ili potpunim povratom sredstava. Financijska korekcija se utvrđuje u postupku utvrđivanja nepravilnosti pred za to nadležnim tijelom, a taj postupak se može pokrenuti najkasnije u roku od 5 godina⁷⁵ od isplate sredstava, no to se ne odnosi na druge sudske postupke koji se mogu pokrenuti pa se tu primjenjuju nacionalni zakoni. Financijska pomoć Kohezijskog fonda se može obustaviti i tijekom razdoblja u kojem je dodijeljena, a na način da odluku donese Vijeće kvalificiranom većinom, ukoliko država kojoj su dodijeljena sredstva iskaže prevelik javni deficit te ako ne riješi taj problem, smanji ga ili barem ne poduzme mjere za rješavanje.⁷⁶

Kohezijski fond je za razdoblje 2014.-2020. dao na raspolaganje ukupno 63,4 milijardi eura, a projekt se može financirati do 85% iz fonda.⁷⁷ U tom razdoblju i Hrvatska je bila uključena u financiranje te je dodijeljeno 2 559,5 milijuna eura, a najviše je dobila Poljska 23 207,9 milijuna eura pa Rumunjska 6 934,9 milijuna eura, dok je najmanje dobila Malta 217,7 milijuna eura.⁷⁸ Za usporedbu, u prethodnom razdoblju, Hrvatska je ukupno ostvarila oko 704 milijuna eura, dakle očiti je porast sredstava.⁷⁹ Za sljedeće razdoblje 2021.-2027. odlučeno je da će se smanjiti količina sredstava Fonda na 41,3 milijardi eura te će se odnositi na iste države kao u prethodnom razdoblju.⁸⁰ S obzirom da se već zna kako će i u sljedećem razdoblju sredstva biti dodijeljena istim zemljama, Hrvatska ima dovoljno vremena za uložiti svoje resurse u osmišljavanje takvih projekata kojim će osigurati što veći iznos

⁷⁵ Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, "Prilog VI Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava za projekte koji se financiraju iz Fondova u financijskom razdoblju 2014.-2020. Pravila o financijskim korekcijama", 2017. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/natjecaji/razvoj-e---usluga-3115/Prilog-11.-Pravila-o-financijskim-korekcijama.docx>, (pristupljeno 15. svibnja 2019.).

⁷⁶ Europska komisija, "Kohezijski fond". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/cohesion-fund/, (pristupljeno 14. travnja 2019.).

⁷⁷ Europski parlament, "Informativni članci o Europskoj uniji-Kohezijski fond". Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/96/kohezijski-fond>, (pristupljeno 14. travnja 2019.).

⁷⁸ Loc. cit.

⁷⁹ Krutak, "One stop shop for EU funds - Kohezijski fond". Dostupno na: http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/Kohezijski%20fond_0.pdf, (pristupljeno 14. travnja 2019.).

⁸⁰ Europski parlament, op. cit.

povlačenja izdašnih sredstava iz Kohezijskog fonda, a za to je potrebno da ti projekti budu usklađeni i s pravilima te propisanim namjenama, područjima i ciljevima Fonda.

Osim navedena tri fonda, potrebno je ukratko predstaviti još dva unutar strukturnih i investicijskih fondova, koji su ranije navedeni. EAFRD fond je uspostavljen radi jačanja politike ruralnog razvoja te kako bi se jednostavnije i uspješnije provodila politika. Fond se financira sredstvima Zajedničke poljoprivredne politike, a korisnici sredstava mogu biti: *'poljoprivredni gospodarski subjekti, poljoprivredne organizacije, udruge i sindikati, udruge za zaštitu okoliša, organizacije koje pružaju usluge u kulturi zajednice, uključujući medije, udruge žena, poljoprivrednici, šumari i mladi'*⁸¹. Ključni dokumenti su aktualni Program ruralnog razvoja 2014. - 2020. i Mogućnosti programa ruralnog razvoja za razdoblje 2014. – 2020., a neki od potprograma su: 'Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva, Zaštita okoliša i upravljanje zemljištem, Diversifikacija ruralne ekonomije i kvaliteta života u ruralnim područjima, LEADER'⁸². Tri su dugoročna cilja strategija ovog fonda: učiniti poljoprivredu konkurentnom na svim razinama, pristupanje prirodnim resursima na način koji će biti pametan i održiv te će biti usmjeren na prevenciju i prilagodbu na klimatske promjene, uravnoteženi ruralni razvoj, a posebno usmjeren ka stvaranju novih i zadržavanju postojećih radnih mjesta.⁸³ Prioriteti za ispunjenje navedenih ciljeva se odnose na znanja, inovacije, socijalnu uključenost, održivost, učinkovitost unutar ruralnog sustava. Iz EAFRD-a je Hrvatskoj dodijeljeno 2.026.222.500 eura⁸⁴ za razdoblje 2014.-2020. Drugi fond, a ujedno i posljednji od navedenih pet, je EMFF. Na specijaliziranoj razini se usmjerava na ostvarivanje ciljeva Zajedničke ribarstvene politike (ZRP) i Integrirane pomorske politike (IPP). Prioriteti ovog fonda su: ribarstvo i akvakultura koja se temelji na znanju, konkurentna, održiva, odgovorna, inovativna, učinkovita; jačanje upravne i institucionalne razine uz smanjenje opterećenja administracijom te prikupljanje i dijeljenje informacija i podataka u znanstvene svrhe; povećanje kohezije i zaposlenosti kroz uključenost i bolju raspodjelu radnih mjesta unutar pomorskog gospodarstva; poboljšanje tržišta i ulaganje u sektore prerade i prodaje proizvoda ribarstva i

⁸¹ Krutak, "One stop shop for EU funds - Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj – EAFRD". Dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/eafrd/>, (pristupljeno 11. lipnja 2019.).

⁸² Loc. cit.

⁸³ Razvojna agencija Vukovarsko- srijemske županije, "Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj". Dostupno na: <http://www.ra-vs-z.hr/ruralni-razvoj-i-poljoprivreda/europski-poljoprivredni-fond-za-ruralni-razvoj/145>, (pristupljeno 11. lipnja 2019.).

⁸⁴ Europski strukturni i investicijski fondovi, "ESI fondovi 2014. – 2020.". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

akvakulture; integrirana pomorska politika te tehnička pomoć i podrška organizacijama na regionalnoj razini kako bi bolje upravljali ribarstvom i akvakulturom.⁸⁵ Hrvatskoj je iz ovog fonda za razdoblje 2014.-2020. dodijeljeno 252.643.138 eura.⁸⁶ Za uspješno provođenje kohezijske, regionalne politike nužna je suradnja, uključenost i potpuna iskoristivost svih pet strukturnih i investicijskih fondova jer se međusobno nadovezuju i nadopunjuju te se samo na taj način mogu ostvariti svi ciljevi i prioriteti učinkovito i sveobuhvatno. Takav pristup je uključiv, sveobuhvatan i učinkovit i jedini dovodi do potpune iskoristivosti svih potencijala, odnosno održivog korištenja resursa svakog područja.

3.1.4. Operativni programi Republike Hrvatske

Operativni programi (OP) predstavljaju preduvjet za ostvarivanje sredstava iz fondova. To su dokumenti u kojima se detaljnije opisuju i razrađuju mjere i aktivnosti koje država planira provesti kako bi učinkovito iskoristila sredstva ESI fondova koja će potencijalno dobiti. Republika Hrvatska je donijela četiri takva programa, a aktivnosti unutar svakog OP financiraju se iz odgovarajućeg ESI fonda ovisno o području na koje se program odnosi. To su sljedeći programi: OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020., OP za pomorstvo i ribarstvo 2014.-2020., Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Program ruralnog razvoja 2014.-2020.⁸⁷ S obzirom da se programi za pomorstvo i ribarstvo i ruralni razvoj direktno ne odnose na urbani razvoj dalje će u radu biti kratko opisana druga dva. Treba naglasiti kako to ne umanjuje njihovu važnost u cjelovitom, jednakom, pravednom, pametnom i održivom razvoju Republike Hrvatske.

Jedan od istaknutih programa regionalne politike, a od strane Hrvatske je OP konkurentnost i kohezija, koji ujedno predstavlja i temeljni dokument provođenja kohezijske politike EU u Hrvatskoj. Glavni ciljevi ovog programa su jačanje gospodarske konkurentnosti, ulaganjem u ekonomski rast, stvaranjem novih radnih mjesta te poticanjem investicija, poduzetništva i istraživanja, usklađivanjem s pravnom

⁸⁵ Ministarstvo poljoprivrede, "Europski fond za pomorstvo i ribarstvo 2014. - 2020. (EFPR)". Dostupno na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=427>, (pristupljeno 12. lipnja 2019.).

⁸⁶ Europski strukturni i investicijski fondovi, "ESI fondovi 2014. – 2020.". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

⁸⁷ Europski strukturni i investicijski fondovi, "ESI fondovi 2014. – 2020.". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

stečevinom EU-a o okolišu, ulaganjem u prometnu i mrežnu infrastrukturu.⁸⁸ Za razdoblje 2014.-2020., za provođenje ciljeva ovog programa, Republici Hrvatskoj je dodijeljeno 6,831 milijardi eura, od čega 4,321 milijarda eura iz ERDF-a i 2,510 milijardi eura iz Kohezijskog fonda, s tim da je ukupna vrijednost programa nakon sufinanciranja od strane proračuna iznosila 8,037 milijardi eura⁸⁹. Financiranje i podržavanje iz ERDF-a je očekivano s obzirom da je primarno usmjeren na poticanje ekonomske konkurentnosti zemlje, a kroz: financiranje i podržavanje ekonomije koja se temelji na inovacijama, napretku znanosti, istraživanjima i stvaranju mreže druge generacije koja bi trebala omogućiti potpuni razvoj i primjenu e-usluga (koje predstavljaju racionalno korištenje i vremena i resursa) te poticanje malih i srednjih poduzetnika u svrhu povećanja kvalitete i ponude usluga, a kroz stvaranje takve poduzetničke klime koja olakšava početke poslovanja, dostupnost sredstava. S druge strane Kohezijski fond se svojim sredstvima usmjerava na energetska održivost, korištenje obnovljivih izvora energije, očuvanje okoliša i cjelokupnog ekosustava te je na područje zaštite okoliša i održivost resursa raspoređen najveći udio sredstava u iznosu od 1.987.360.608 eura.⁹⁰ Unutar navedenog područja sredstva se trebaju raspodijeliti na rješavanje ili umanjeње sljedećih nedostataka: gubitak bioraznolikosti u nacionalnim parkovima, prisutnost minskih polja i neeksploziranih eksplozivnih sredstava, praćenje prirodnih rizika koji prijete daljnjem urbanom razvoju, što uključuje bolje upravljanje vodom, otpadom, kvalitetom zraka itd.⁹¹ Osim toga, sredstva se raspoređuju i na povezanost kroz unapređenje razvoja transnacionalnih mreža, autocesta, željeznica, zračnih luka koje su druge po redu dobile najviše sredstava (1.260.415.428,00 eura⁹²) te uključujući i ESF ulaganje u područje ljudskih resursa kroz sustav e-škولstva i primarne zdravstvene zaštite. U obliku integriranih teritorijalnih ulaganja uložiti će se 6% sredstava. Neki od očekivanih rezultata provođenja ovog Programa su: *'53% kućanstva pod širokopojasnom pokrivenošću, što je 20% više od stanja 2013. godine te 50% osnovnih i srednjih škola povezanih preko e-povezivanja i*

⁸⁸ European Commission, "Competitiveness and Cohesion OP Croatia". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/croatia/2014hr16m1op001, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

⁸⁹ Europski strukturni i investicijski fondovi, "Operativni program konkurentnost i kohezija 2014.-2020.". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/op-konkurentnost-i-kohezija/>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

⁹⁰ Loc. cit.

⁹¹ Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, "Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.", 2014. Dostupno na: https://www.mingo.hr/public/investicije/OPKK_2014_2020_31316.pdf, (pristupljeno 13. kolovoza 2019.).

⁹² Loc. cit.

korištenje e-učenja; rekonstrukcija ili nadogradnja 78 kilometara željezničke pruge; porast od 67% u prijavi patenata; 10 novih operativnih centara za gospodarenje otpadom; ispunjenje 40% zahtjeva ekološke mreže Natura 2000.⁹³ Iz navedenih očekivanja može se zaključiti ujedno o područjima i jasno definiranim ključnim indikatorima unutar određenog područja koji se žele unaprijediti ovim OP.

Vrijedi istaknuti da je u sklopu ostvarenja ciljeva ovog programa predviđeno nekoliko velikih projekata. Jedan od njih je i uspostavljanje Centra kompetencije za translacijsku medicinu Dječje bolnice Srebrnjak, a kao prioritetna os ulaganja u istraživanja i znanstvene inovacije. Dječja bolnica Srebrnjak je pametna bolnica koja je energetski samoodrživa te će uspostavom Centra omogućiti primjenu povezivanja prakse i znanstvenih istraživanja, a na način da će u njemu biti dostupni novi oblici terapija prilagođenih svakom pacijentu individualno, otkrivanje novih pametnih lijekova te korištenje novih modernih tehnologija u dijagnostici i liječenju. Vrijednost oba projekta vezana uz Dječju bolnicu Srebrnjak je oko 60 milijuna eura.⁹⁴ Još jedan zanimljiv projekt unutar ovog OP-a je pilot projekt e-škole čija je prva faza trajala od 2015. godine do 2018., a druga se provodi u razdoblju 2019. do 2022. godine te se temelji na rezultatima prve faze.⁹⁵ Cilj ovog projekta, koji se u sklopu programa e-škole implementira kroz više projekata, je ispitati organizacijske i tehnološke mogućnosti uvođenja informacijske i komunikacijske tehnologije kako u načinu obrazovanja tako i u funkcioniranju škola, a kako bi se posljedično isto iskoristilo za stvaranje digitalno zrelih škola u Republici Hrvatskoj na primarnoj i sekundarnoj razini obrazovanja. Projekt je razdvojen na dva manja projekta, od čega su oba 85% financirana iz strukturnih fondova EU. Ukupna vrijednost projekta e-škole je 306.851.518 kn od čega je Projekt A financiran kroz OP Konkurentnost i kohezija iz ERDF-a (193.688.730 kn), a Projekt B kroz OP Učinkoviti ljudski potencijali iz ESF-a (67.135.060 kn). Sufinanciranje na državnoj razini ukupno je iznosilo 46.027.727 kn.⁹⁶

⁹³ European Commission, "Competitiveness and Cohesion OP Croatia". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/croatia/2014hr16m1op001, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

⁹⁴ HINA, "Dječja bolnica Srebrnjak postaje 'pametna' bolnica". Dostupno na: <http://www.bolnica-srebrnjak.hr/index.php/hr/naslovnica/hr/86-novosti/325-djecja-bolnica-srebrnjak-postaje-pametna-bolnica>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

⁹⁵ Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET, "E-Škole – opis projekta". Dostupno na: <https://pilot.e-skole.hr/hr/e-skole/opis-projekta/>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

⁹⁶ Loc. cit.

Osim navedena dva, projekti su uglavnom usmjereni na promet, mobilnost, povezanost kao što je druga faza zračne luke Dubrovnik, druga faza željezničke pruge Dugo selo-Križevci, željeznička pruga Zaprešić-Zabok te cestovna povezanost ostatka Hrvatske s južnom Dalmacijom i na zaštitu i očuvanje okoliša, održivost resursa, a kroz bolje raspolaganje otpadom i ulaganje u sektor upravljanja vodama.⁹⁷

OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020. je program koji je odobren od Europske komisije te ostvaruje sredstva iz ESF-a. Osnovni cilj programa je rast zapošljavanja i jača socijalna kohezija. Ukupna vrijednost ovog programa iznosi '1,85 milijardi eura, od čega se 1,58 milijardi financira iz proračuna Europske unije, uključujući 66 milijuna eura iz Inicijative za zapošljavanje mladih'.⁹⁸ Četiri su temeljna područja na koja su raspoređena dodijeljena sredstva. Prvo područje je održivo i kvalitetno zapošljavanje, a unutar kojeg se nalazi i nacionalni cilj da stopa zaposlenosti iznosi 62,9%.⁹⁹ Na ovo područje je raspoređeno više od trećine ukupnih sredstava ovog programa. Naglasak mjera je na aktivnoj politici i prevenciji, a mjere su primarno usmjerene na one skupine koje su najviše ugrožene na tržištu rada, kao što su mladi, dugotrajno nezaposleni, žene i stariji te mjere koje pokušavaju utjecati na nestabilnost i rizik od gubitka radnog mjesta usred promjenjivih i nepogodnih gospodarskih uvjeta. Drugo područje se odnosi na obrazovanje i usmjereno je na veću usklađenost znanja i edukacije sa potrebama tržišta rada. U ovo područje je uloženo 28% sredstava¹⁰⁰, a nacionalni ciljevi ovog područja su stopa ranog odustajanja od obrazovanja 4% te 35% građana sa završenim tercijarnim obrazovanjem.¹⁰¹ U tu svrhu mjere i aktivnosti su usmjerene ka poticanju tercijarnog i strukovnog obrazovanja, cjeloživotnog učenja te više pristupačno kvalitetno obrazovanje. Sljedeće područje je socijalna inkluzija i

⁹⁷ Europski strukturni i investicijski fondovi, "Popis velikih projekata". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2018/03/Popis-velikih-projekata-prosinac-2017.pdf>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

⁹⁸ Europski strukturni i investicijski fondovi, "OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-ucinkoviti-ljudski-potencijali-2014-2020-780>, (pristupljeno 15. lipnja 2019.).

⁹⁹ Krutak „One stop shop for EU funds - Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/OPULJP%20hr%2020150213%20%282%29.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

¹⁰⁰ Europski strukturni i investicijski fondovi, "OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-ucinkoviti-ljudski-potencijali-2014-2020-780>, (pristupljeno 15. lipnja 2019.).

¹⁰¹ Krutak „One stop shop for EU funds - Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/OPULJP%20hr%2020150213%20%282%29.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

integracija radi koje se provode mjere koje promiču socijalne i ekonomske jednakosti, antidiskriminaciju, deinstitucionalizaciju, veću dostupnost i održivost socijalnih i zdravstvenih usluga te stvaranje uvjeta i okoline koja je poticajna za društveno poduzetništvo. Jedan od nacionalnih ciljeva iz ovog područja je da broj ljudi izloženih riziku siromaštva i socijalne isključenosti iznosi 150.000.¹⁰² Četvrto područje se odnosi na rad, organizaciju i funkcioniranje javne uprave, a kroz poboljšanje usluga, veću transparentnost, povećanje kapaciteta, digitalizaciju i modernizaciju, antikoruptivne mjere...¹⁰³ Cilj je uspostaviti dobro upravljanje, socijalnu državu i vladavinu prava uz učinkovitost, neovisnost, partnerstvo, dijalog, pravednost i uključenost građana u procese i donošenje odluka.

3.2. Mehanizmi potpore urbanog razvoja

3.2.1. Urbana agenda Europske unije

Urbana agenda EU je inicijativa koja okuplja ključna tijela kao što su Komisija, nacionalne organizacije, predstavnici vlasti država članica, predstavnici lokalne vlasti gradova, organizacije civilnog društva te druge dionike, a s ciljem poboljšanja zakonodavnog okvira, programa i fondova za financiranje i razmjenu iskustava, prakse, znanja, u svrhu pomoći gradovima i urbanim područjima u rješavanju izazova i problema s kojima se suočavaju u svom razvoju.¹⁰⁴ Zakoni bi trebali biti prilagođeni potrebama urbanih područja jer je s obzirom na različiti stupanj razvoja i mogućnosti svake zemlje teško uspostaviti jedinstveni zakonodavni okvir koji će svaka država moći jednako učinkovito provesti. Prema tome cilj Komisije na ovom području je omogućiti koherentnu i učinkovitu primjenu politika, programa, instrumenata i zakona uz minimalan trošak, a bez stvaranja dodatnih administrativnih opterećenja za organizacije i poduzeća. Drugo područje se odnosi na same fondove koji različitim instrumentima pružaju potporu urbanim područjima kako bi im pomogli u stvaranju, upravljanju, vođenju i provođenju projekata, a kroz savjete, edukacije i sufinanciranje. Ti fondovi se razlikuju prema vrsti, uvjetima i pravilima te je potrebno ista sredstva

¹⁰² Loc. cit.

¹⁰³ Europski strukturni i investicijski fondovi, "OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-ucinkoviti-ljudski-potencijali-2014-2020-780>, (pristupljeno 15. lipnja 2019.).

¹⁰⁴ Europska komisija, "Urban agenda for the EU". Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_en, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

učiniti dostupnijima i kvalitetnijima kako bi urbana područja mogla iskoristiti sve prednosti fondova, a za ostvarenje svog potencijala. Treće područje je dijeljenje informacija i pozitivnih praksi kako bi države mogle međusobno učiti jedna od druge, a to zahtjeva uspostavljanje digitalnih platformi i baza podataka koji će omogućiti lakšu i bržu razmjenu informacija i povezanost država, uz naglasak na otvorenost pristupa podacima, ali i sigurnost i zaštitu podataka.

Urbana agenda je usmjerena na nekoliko prioriternih područja, izazova s kojima se susreću gradovi: nejednakost, mobilnost, kvaliteta zraka, kružna ekonomija, inkluzija migranata i izbjeglica, poslovi i vještine u lokalnoj ekonomiji, digitalna tranzicija, energetska tranzicija, prilagodba klimatskim promjenama, održivo korištenje zemljišta i rješenja prihvatljiva za prirodu, inovativna i odgovorna javna nabava, sigurnost javnih mjesta, kultura i nasljeđe i stanovanje. Za svako od prioriternih područja formira se radna skupina koju čini od 15-20 članova, sačinjena od različitih predstavnika, EU komisije i organizacija, nacionalnih predstavnika, nevladinih organizacija, udruga, lokalnih vlasti, stručnjaka.¹⁰⁵ Partneri zajedno donose akcijski plan za specifično područje koji se treba primijeniti te dionici naknadno pružaju povratne informacije o rezultatima razvijanja i provođenja istih u državama članicama.

Urbana agenda EU je pravu političku podršku, sukladno tome i odobrenje formalnog početka izrade, dobila na neformalnom sastanku ministara nadležnih za urbana pitanja, a koji se održao 30. svibnja 2016. godine u Amsterdamu kada je prihvaćen Amsterdamski pakt, što je kasnije i podržano od strane Vijeća za opće poslove EU.¹⁰⁶ Hrvatska također ima svoje predstavnike u radnoj skupini za urbani razvoj EU, kojoj je jedna od zadaća izrada i donošenje urbane agende. Članovi radne skupine predstavljaju Hrvatsku, a ujedno su i predstavnici Hrvatskog zavoda za prostorni razvoj (HZPR) te su na položaju: stručnjaka, direktora ili pomoćnika ministra.¹⁰⁷ Uz predstavnike HZPR-a od 2018. godine dio radne skupine čine i

¹⁰⁵ Loc. cit.

¹⁰⁶ Hrvatski zavod za prostorni razvoj, "Urbana agenda za EU". Dostupno na: <http://www.hzpr.hr/default.aspx?id=53>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.)

¹⁰⁷ Loc. cit.

predstavnicima Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja, a kao partneri na području za sigurnost javnih mjesta.¹⁰⁸

Na mrežnoj stranici Europske komisije dostupne su informacije o svakom prioritetnom području, informacije su javno dostupne svima, transparentne i pregledne. Mogu se također pronaći informacije vezane za: strategije i politike određenog prioritetnog područja, provedena istraživanja, podaci o trenutnom stanju i mjere koje se provode, dostupne programe, fondove i druge instrumente potpore, primjeri uspješnih projekata i nagrada, zakonodavstvo EU te informacije o mogućim oblicima povezivanja, razmjene informacija i stvaranja partnerstva između država i drugih subjekata kao što su npr. forumi.

3.2.2. *Integrirana teritorijalna ulaganja i održivi urbani razvoj*

ITU predstavlja novi mehanizam koji koristi kombiniranje sredstava iz europskih strukturnih fondova i operativnih programa kako bi se ista rasporedila na različita područja i u cilju rješavanja problema grada, ali i kako bi se iskoristili potencijali gradova kao pokretača ekonomije i današnjeg društva. U razdoblju 2014.-2020. godine i Hrvatska će koristiti sredstva za održivi urbani razvoj kroz ovaj mehanizam, a temeljem dva OP-a, Konkurentnost i kohezija i Učinkoviti ljudski potencijali financirana iz tri prethodno prikazana fonda, Kohezijskog fonda, ESF-a i ERDF-a. Integrirani pristup urbanim područjima je nužan kako u integraciji različitih oblika i mehanizama financiranja i potpore gradovima tako i kroz kombiniranje različitih aspekata urbanog razvoja, svih sektora i dionika uključenih u funkcioniranje urbanog područja jer jedino na taj način je moguće učinkovito djelovanje i s time i ostvarenje održivog urbanog razvoja. ITU područja na koja će biti raspoređena sredstva ovim mehanizmom su četiri aglomeracije, Zagreb, Split, Rijeka, Osijek te urbana područja čiji središnji gradovi imaju više od 50.000,00 stanovnika, Zadar, Slavonski Brod i Pula.¹⁰⁹ Iznosi sredstava u okviru ITU mehanizma koji će biti dodijeljeni određenom urbanom području određuju se ovisno o indeksu razvijenosti grada koji predstavlja središte tog urbanog područja. U provođenje mjera ovog mehanizma uključene su sljedeće institucije: *Ministarstvo*

¹⁰⁸ Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja Republike Hrvatske, "Ministarstvo u partnerstvu Urbane Agende EU", 2018. Dostupno na: <https://mgipu.gov.hr/vijesti/ministarstvo-u-partnerstvu-urbane-agende-eu/8784>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

¹⁰⁹ Regionalni.weebly, "Integrirani pristupi teritorijalnom razvoju sufinancirani sredstvima Europskih strukturnih i investicijskih (ESI) fondova". Dostupno na: <http://regionalni.weebly.com/integriranipristupi.html>, (pristupljeno 18. travnja 2019.).

regionalnoga razvoja i fondova EU-a, Upravljačko tijelo za OP Konkurentnost i kohezija i Koordinacijsko tijelo za provedbu mehanizma integriranih teritorijalnih ulaganja, u suradnji s Ministarstvom rada i mirovinskoga sustava kao Upravljačkim tijelom za OP Učinkoviti ljudski potencijali'.¹¹⁰ Najviše ITU sredstava je predviđeno na temelju OP-a Konkurentnost i kohezija, 303 351 269,00 eura, a 42 000 000,00 iz OP-a Učinkoviti ljudski potencijali, što ukupno čini 345 351 269,00¹¹¹ eura za održivi razvoj kroz ITU mehanizam iz EU fondova za razdoblje 2014.-2020. Od toga je urbanom području Zagreb dodijeljeno najviše sredstava 126 059 453,59 eura, a Puli najmanje, 23 530 231,20 eura.¹¹² Tri su ključna prioriteta koja ITU mehanizmi prepoznaju kao ona u koja se treba ulagati: potpora da gradovi iskoriste i razviju svoje potencijale kao pokretača gospodarskog i tehnološkog razvoja, odnosno transformacija u progresivne/pametne gradove; čistoća, očuvanje okoliša, energetska učinkovitost te prilagodba na klimatske promjene u okviru zelenih gradova; ulaganja koja će pridonijeti gradovima kao mjestima inkluzije, integracije, jednakosti i smanjenja razlika, marginalizacije i diskriminacija, odnosno uključivim gradovima.¹¹³ Urbana područja su pripremila svoje strategije urbanog razvoja u kojima su prikazane analize trenutnog stanja područja, prepoznati su ključni problemi i izazovi unutar svakog sektora i podsektora, kao i resursi i potencijali, a koji su vezani uz specifična stanja. Temeljem tih podataka strategijom se predviđa daljnji plan postupanja, pobliže mjere, aktivnosti i projekti kojima se iste mjere planiraju implementirati, prikazuju se očekivani rezultati, vremensko razdoblje provođenja, svi dionici te način vrednovanja i evaluacije rezultata.

3.2.3. Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice

Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice (CLLD) je mehanizam koji predstavlja politiku provođenja integralnih strategija razvoja tako što se kreće od dolje prema gore. Dakle, uključuje sve dionike s početkom na lokalnoj razini, na kojoj pojedinci u suradnji s lokalnim organizacijama civilnog društva i drugim dionicima lokalne razine pokreću inicijativu partnerstva koja se usmjerava na prednosti i resurse lokalne zajednice za

¹¹⁰ Europski strukturni i investicijski fondovi "Integrirana teritorijalna ulaganja". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/integrirana-teritorijalna-ulaganja/>, (pristupljeno 18. travnja 2019.).

¹¹¹ Europski strukturni i investicijski fondovi, "Raspodjela ITU financijskih sredstava po specifičnim ciljevima i urbanim područjima". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2019/04/Raspodjela-ITU-alokacije-po-gradovima-i-specifi%C4%8Dnim-ciljevima.pdf>, (pristupljeno 18. travnja 2019.).

¹¹² Loc. cit.

¹¹³ Loc. cit.

održivi gospodarski, ekološki i socijalni razvoj. Uključenost svih razina lokalne zajednice aktivira članove u bitnim koracima procesa, stvaranju, razradi, implementaciji strategije, kako bi se svi potencijali tog područja na najbolji način iskoristili, a u svrhu zadovoljenja potreba zajednice i njenog stanovništva, uz ključnu suradnju, umrežavanje i partnerstvo. Iako je prvotno bio primarno korišten u ruralnom razvoju, EU je prepoznala mogući pozitivan utjecaj i na urbani razvoj. Jedan od primjera primjene pristupa, odnosno korištenje CLLD-a u urbanom razvoju je projekt u Hrvatskoj pod nazivom *'Urbana primjena CLLD metodologije kao sredstvo za društveno uključivanje mladih'*, u čije su provođenje uključeni Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, LEADER mreža Hrvatske, Udruga gradova, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu te razni LAG-ovi (lokalne akcijske grupe).¹¹⁴ Svrha ovog projekta je planiranje budućih aktivnosti koje uključuju suradnju s urbanim CLLD-om u EU. U prvoj fazi projekta sudionici su se povezali s urbanim CLLD skupinama u raznim zemljama EU te je najveća suradnja uspostavljena s predstavnicima finskog LAG-a Sepra.¹¹⁵ Druga faza koja se odvijala 2017. godine se sastojala od radionica i edukacija kako bi se urbani CLLD iskoristio za planiranje buduće suradnje na projektima i sa Finskom, ali i drugim partnerima iz EU-a. U okviru druge faze omogućeno je da *'hrvatski polaznici posjete urbani CLLD tim LAG-a Sepra u Finskoj, ali i finški partneri Hrvatsku te da se tako nastavi prijenos znanja Savjetima mladih te udrugama mladih i za mlade kod nas'*.¹¹⁶ Neke od navedenih mogućnosti CLLD-a u Hrvatskoj su: financiranje projekata iz EU programa Erasmus+ te novi izvori financiranja aktivnosti definiranih strategijom za gradove koji su prošli URBACT.¹¹⁷

3.2.4. Instrument za zajedničko ulaganje

Ovaj instrument je usmjeren na pomaganje poduzećima, tek osnovanim, malim i srednjim, a kroz zajednička ulaganja, uz jednog posrednika koji upravlja sredstvima koja mogu ukupno iznositi i do 15 milijuna eura po poduzeću.¹¹⁸ Ova potpora olakšava

¹¹⁴ LEADER mreža Hrvatske, "Urbana primjena CLLD metodologije: Nastavak edukacije za savjete mladih". Dostupno na: <http://www.lmh.hr/najnovije/33-urbana-primjena-clld-metodologije-nastavak-edukacija-za-savjete-mladih>, (pristupljeno 2. svibnja 2019.).

¹¹⁵ Loc. cit.

¹¹⁶ Loc. cit.

¹¹⁷ Loc. cit.

¹¹⁸ Europska komisija, "Komisija uvodi dva nova financijska instrumenta za povećanje ulaganja u novoosnovana poduzeća i održiv urbani razvoj", 2016. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/newsroom/news/2016/07/07-11-2016-commission-launches-two-new-financial-instruments-to-boost-investments-in-start-ups-and-sustainable-urban-development, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

poduzećima razvoj poslovanja kako bi dalje mogla samostalno privući druga financijska sredstva i druge investitore. Instrument je uklopljen pod skraćenicom JEREMIE koja predstavlja Zajednička europska sredstva za mikro do srednja poduzeća.¹¹⁹ Ova inicijativa za postizanje kohezije među državama članica, a u kontekstu financijskih rizika koji pogađaju manja i srednja poduzeća, pokrenuta je 2007. godine te sredstva dodjeljuje u obliku zajmova, dionica i jamstva. Europski investicijski fond je krajem 2015. godine upravljao s 13 fondova pod inicijativom JEREMIE s 50 posrednika, a provedene su 84 transakcije.¹²⁰ Ti podaci govore o raširenosti inicijative. Razvoj i poticanje poduzetništva je nužno jer su urbani pokretači rasta i razvoja, u obliku stvaranja novih radnih mjesta, privlačenja novih sredstava, stvaranja novih patenata, povećanja BDP-a... S obzirom na okolnosti koje najčešće nisu poticajne za otvaranje i održavanje poslovanja bilo je potrebno predvidjeti financijski rizičnu situaciju za poduzetnike te im olakšati ispunjenje poslovne vizije i ambicije. Slijedi primjer kako JEREMIE u praksi pruža podršku poduzećima u njihovom poslovanju i razvoju.

Jedan od primjera korištenja JEREMIA je projekt u Francuskoj čiji je cilj bio ojačati istraživanja, tehnološki razvoj i inovacije, a suinvestirajući u manja i srednja poduzeća koja posluju na područjima: zdravstva, informacijskih tehnologija, robotike, na području usluga u sektorima vezanim za okoliš i prerađivački sektor. Uspjeh ovog projekta je vidljiv u iznosu prikupljenih sredstava koja su potom raspoređena na manja i srednja poduzeća. Sredinom 2015. godine 10,5 milijuna eura je uloženo u 29 poduzeća, a još veći rezultat je udio naknadnih uglavnom privatnih investicija u iznosu većem od 31 milijuna eura.¹²¹ Pohvalno je kada inicijativa uspije u punom smislu ostvariti viziju kohezijske politike, a to je partnerstvo, suradnja, osviještenost o potrebi za uključivanjem svih sektora i važnosti svih dionika, na svim razinama, u cilju nacionalnog i regionalnog rasta i razvoja. Uz to treba naglasiti kako je bitno što se potpora ne pruža samo kroz financijska sredstva, već i putem savjeta te edukacija koje su dugoročno korisne jer pružaju upotrebljiva znanja i vještine koje će im pomoći u

¹¹⁹ European Investment Fund, "JEREMIE - Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises". Dostupno na: http://www.eif.europa.eu/what_we_do/resources/jeremie/index.htm, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

¹²⁰ Loc. cit.

¹²¹ Fi-compass, "Case study (ERDF Languedoc-Roussillon)", 2015. Dostupno na: <https://www.fi-compass.eu/publication/case-studies/case-study-erdf-languedoc-roussillon>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

samoodrživosti, privlačenju drugih investitora kroz projekte i aktivnosti koje su dobre za zajednicu, poslovanje i investitore te općenito u upravljanju i alokaciji sredstava.

JESSICA je inicijativa namijenjena pružanju potpore održivom urbanom razvoju od strane Europske komisije, Europske investicijske banke i Razvojne banke Vijeća Europe te je skraćeni naziv za Zajedničku europsku potporu održivim ulaganjima u gradska područja.¹²² Projekti koje JESSICA podržava su iz područja koja doprinose održivom urbanom razvoju: infrastruktura u gradu vezana uz otpad, energiju, prijevoz, vodu; kulturna baština i nasljeđe; sveučilišne zgrade; energetska učinkovitost... Zemljama članicama omogućeno je da mogu osnovati nekoliko zasebnih fondova za urbani razvoj, fondove za urbani razvoj i tzv. holding fondove. Holding fond omogućava ulaganje u više fondova za urbani razvoj te kombinaciju JESSICA fondova i drugih izvora iz privatnog i javnog sektora u fondove za urbani razvoj¹²³.

3.2.5. Fondovi za urbani razvoj

Ovi fondovi su namijenjeni investiranju u projekte i partnerstva koji su također dijelovi integriranog i održivog urbanog razvoja. Fond za urbani razvoj može biti uspostavljen u obliku samostalne pravne osobe ili kao odvojeni način financiranja unutar već postojeće financijske institucije. Upravljačka vlast može dio sredstava iz strukturnih fondova raspodijeliti u fond za urbani razvoj, a koji potom ista ta sredstva koristi za poticanje i podršku projekata za urbani razvoj kroz investiranje. Mogu biti osnovani na svim razinama, lokalnim, regionalnim, nacionalnim, a predstavljaju odgovor na potrebe planova, projekata i investitora, na području integriranog urbanog razvoja. Tako npr. postoje fondovi za urbani razvoj koji su primarno usmjereni na područje energetske održivosti i učinkovitosti te je 2012. godine doneseno izvješće o energetski usmjerenim urbanim razvojnim fondovima pod pokroviteljstvom Europske investicijske banke.¹²⁴ Fond može dobiti potporu JESSICE ako zadovoljava tri čimbenika. Prvi čimbenik se odnosi na upravljačku razinu fonda koja mora biti dovoljno stručna i neovisna; drugi čimbenik se odnosi na praktični dio, a to je da mora imati

¹²² European Investment Bank, "Jessica: A new way of using EU funding to promote sustainable investments and growth in urban areas", 2008. Dostupno na: <https://www.eib.org/en/infocentre/publications/all/jessica.htm>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

¹²³ Loc. cit.

¹²⁴ European Investment Bank, "Energy focused urban development fund, final report", 2012. Dostupno na: https://www.eib.org/attachments/documents/jessica_energy_focused_udf_final_report_en.pdf, (pristupljeno 13. lipnja 2019.).

utemeljen, jasan, precizan i sveobuhvatan plan djelovanja (aktivnosti, projekti, proračun); treći čimbenik se odnosi na postojeću financijsku pozadinu koja mora postojati te treba biti stabilna i održiva.¹²⁵ Fond za urbani razvoj je još jedan financijski instrument koji potiče obnovu i regeneraciju urbanih područja u smjeru njihovog održivog rasta i razvoja. Ovaj fond pruža potporu urbanim projektima koji su financijski održivi, sadrže socijalnu komponentu koja je od važnosti i relevantna za lokalnu zajednicu u kojoj se projekt želi provesti te su sastavni dio integriranog urbanog razvojnog plana. U svrhu toga pomaže u razvoju institucija i drugih potrebnih mehanizama koji poboljšavaju poduzetnički klimu, regeneriraju urbana područja i odgovarajuće funkcije, uključujući mobilnost, funkcionalnost i povezanost javnog prijevoza, integraciju urbanih područja, poticanje korištenja energije na učinkovit način i korištenje obnovljivih izvora energije. Za razdoblje 2014.-2020. pridodana su još dva područja financiranja- turizam i kulturna baština. Sredstva od strane fondova za urbani razvoj su u obliku zajmova koja su osigurana jamstvom. Uz zajmove koje daje, posrednike obvezuje na osiguranje privatnih sredstava u najmanjem iznosu od 30%.¹²⁶ Ukupni iznos sredstava po projektu može iznositi i do 20 milijuna eura.¹²⁷ Za sredstva se mogu prijaviti sve razine: lokalna samouprava, općine, pojedinci, javno-privatna partnerstva, privatni poduzetnici... Prvi ovakav fond je razvijen u Poljskoj za razdoblje 2007.-2013., a na raspolaganju je imao 60 milijuna eura za urbani razvoj.¹²⁸

3.2.6. *URBACT*

URBACT je program pod pokroviteljstvom ERDF-a, a ima za cilj pomoći gradovima u implementaciji integriranog i održivog urbanog razvoja kroz razmjene iskustava, praksi i znanja koja potom utječu na oblikovanje urbanih politika. Suradnja i povezivanje gradova je nužna kako bi zajedno pronašli kvalitetna i učinkovita rješenja za izazove s kojima se susreću u urbanom razvoju. Prema podacima na mrežnoj

¹²⁵ European Investment Bank, "What is an Urban Development Fund?". Dostupno na: <https://www.eib.org/en/products/blending/jessica/faq/what-is-an-urban-development-fund.htm>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

¹²⁶ European Commission, "Commission implementing regulation (EU) of XXX amending Implementing Regulation (EU) No 964/2014 as regards standard terms and conditions for financial instruments for a co-investment facility and for an urban development fund", Brussels, 2016. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/prop_fi_urban_dev_en.pdf, (pristupljeno 20. travnja 2019.).

¹²⁷ Europska komisija, 2016., op. cit.

¹²⁸ Fi-compass, "Urban Development Fund in Pomorskie Case Study". Dostupno na: https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/case-study_urban_development_fund_in_pomorskie_poland.pdf, (pristupljeno 25. travnja 2019.).

stranici URBACT-a, trenutno je u njega uključeno '550 gradova, 30 zemalja i 7 000 aktivnih lokalnih dionika'.¹²⁹ Trenutno je u provedbi URBACT III, usmjeren na ispunjavanje četiri glavna cilja. Prvi cilj se odnosi na povećanje kapaciteta u provođenju politika urbanog razvoja na takav način da se povećaju kapaciteti gradova kako bi mogli vlastite urbane politike implementirati na integrativan, uključiv i održiv način. Drugi cilj se odnosi na oblik i sastavljanje samih politika kako bi promovirale održiv razvoj i prakse. Treći cilj je implementacija politika i strategija koja se treba poboljšati.¹³⁰ Posljednji cilj je stvaranje i dijeljenja znanja kako bi na svim razinama oni koji su uključeni u oblikovanje i donošenje urbanih politika imali dostupna iskustva i znanja koji će im pomoći u unapređenju vlastitih politika. Dakle, četiri ključna dijela su, kapaciteti, politike, implementacija i znanje.¹³¹ U svrhu ostvarenja tih ciljeva URBACT III provodi tri skupine intervencija: *'transnacionalnu razmjenu, jačanje kapaciteta, kapitalizaciju i širenje'*.¹³² URBACT pristupa integrirano urbanom razvoju i ima svoje specifične izazove na koje se usmjerava na svakom području, kao što su socijalna inkluzija (manjine, nejednakosti, siromaštvo, mladi, starenje, migranti...); vlada, javna uprava (kapaciteti, prekogranična suradnja, planiranje gradova, brandiranje gradova); okoliš (hrana, energetska učinkovitost, otpad); ekonomija (znanje, zapošljavanje, istraživanje i inovacije, kružna ekonomija). Za svako od područja i manje podtematske cjeline uspostavljene su mreže i projekti. Sredstva kojima raspolaže URBACT su se povećala, URBACT II je raspolagao sa ukupno '67,8 milijuna eura, od čega je udio ERDF-a 78,6%, zemalja članica 7,6% i lokalnih 13,8%, a naknadno su dodana sredstva od Norveške 350 000 eura i Švicarske 230 000 eura'.¹³³ URBACT III ima fond od 96,3 milijuna eura, bez uračunatih sredstava Norveške i Švicarske.¹³⁴

Dalje će se ukratko predstaviti URBACT u Hrvatskoj. Prema statističkim podacima dostupnim 2016. godine, u Hrvatskoj 60% stanovništva živi u urbanim područjima, 25% stanovništva je koncentrirano u četiri grada, koji su ujedno najveći i predstavljaju središta regija, a to su Zagreb, Split, Rijeka i Osijek.¹³⁵ Ti podaci pokazuju

¹²⁹ URBACT, "Who we are". Dostupno na: <https://urbact.eu/who-we-are>, (pristupljeno 26. travnja 2019.).

¹³⁰ URBACT, "URBACT at a glance". Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-glance>, (pristupljeno 26. travnja 2019.).

¹³¹ Loc. cit.

¹³² Loc. cit.

¹³³ URBACT, "Funding". Dostupno na: <https://urbact.eu/our-funding>, (pristupljeno 26. travnja 2019.).

¹³⁴ Loc. cit.

¹³⁵ URBACT, "Hrvatski gradovi u URBACT programu", 2016. Dostupno na: <https://urbact.eu/hrvatski-gradovi-u-urbact-programu>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).

da je Hrvatska urbana država, a s time se treba prepoznati i važnost integriranog urbanog razvoja kako bi se ublažile negativne posljedice sve veće koncentracije ljudi u urbanim područjima, pogotovo u navedena četiri grada. URBACT u Hrvatskoj se provodi preko Udruge gradova koja okuplja 126 hrvatskih gradova.¹³⁶ Za primjer će biti navedene neke od aktivnosti koje su se u sklopu URBACT-a odvijale u Hrvatskoj. Krajem travnja 2019. godine održala se međunarodna konferencija *'Merging the Split: Converting Spaces into Places'* koja se odnosi na integrirani urbani razvoj i bolje upravljanje javnim prostorom kako bi se povećala kvaliteta života ljudi. U sklopu konferencije održane su terenske radionice i izleti u Splitu, Šibeniku i Zadru.¹³⁷ Konferencija je podržala postojeće inicijative i omogućila pokretanje novih ideja na području integriranog urbanog razvoja, a važnu ulogu za daljnji razvoj imaju i uspostavljene veze i suradnje između organizacija te pojedinaca tijekom konferencije. Neki od prijedloga iznesenih na konferenciji odnose se na sljedeće: potrebna je jača suradnja relevantnih dionika (uključujući i građane) i različitih razina vlasti; integrirani urbani razvoj je dugotrajan proces koji zahtjeva primjerenu metodologiju, međusobno povjerenje i stalan trud; otvorenost prema socijalnim inovacijama je nužna; pravovremene pripreme za projektne ideje i uključivanje dionika; osiguravanje tehničke pomoći, podrške i obrazovanja za gradsko osoblje; jeftine i manje rizične intervencije koje potiču na razmišljanje (kao što su web, oglasi, radionice...) jer se pokazalo da su građani zainteresirani za projekte, ali se brzo obeshrabre ako dođe do birokratskih kašnjenja i komplikacija; problemi urbane mobilnosti se ne razlikuju između država te se mogu preuzeti rješenja, tu su bitne male lokalne inicijative i uzimanje u obzir šire lokalne perspektive; u urbanoj revitalizaciji potrebno je voditi računa također o potrebama trenutnog stanovništva, a ne samo potrebama turista itd.¹³⁸

Sljedeći primjer je Solun koji je prepoznao ovisnost o automobilima i posljedice istog na zagađenje i kvalitetu života pa je odlučio promovirati biciklizam, a uz pomoć URBACT-ove Resilient Europe mreže i pripremio okvir kojim će se povećati korištenje bicikala kao prijevoznog sredstva. URBACT je pomogao okupiti različite dionike za

¹³⁶ URBACT, "URBACT Hrvatska". Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-hrvatska>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).

¹³⁷ URBACT, "Otvorene prijave za konferenciju 'Merging the Split: Converting Spaces into Places'", 2019c. Dostupno na: <https://urbact.eu/otvorene-prijave-za-konferenciju-merging-split-converting-spaces-places>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).

¹³⁸ Lider, "Report from the international conference on integrated urban development and placemaking 'Merging the Split: converting Spaces into Places'". Dostupno na: <http://mergingthesplit.events/>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).

ostvarenje istog. URBACT-ova lokalna grupa je uključivala gradski Odjel za održivu mobilnost, lokalne agencije i biciklističke klubove pa je i usvojen Integrirani akcijski plan.¹³⁹ Petrinja se pak usmjerila na inkluziju kroz održavanje različitih događanja kako bi se život u gradu ponovno pokrenuo, javni prostori aktivirali te poboljšala kvaliteta života. 'Urbana parktivnost' je za cilj imala uključiti ljude u obiteljske, zdrave i zajedničke aktivnosti.¹⁴⁰ U svakom od primjera prethodno su izvršene analize i ankete kako bi se utvrdilo trenutno stanje tog područja, prepoznala ključna područja te saznala mišljenja stanovnika tog područja. Uključivanje svih dionika je nužno u svakom koraku procesa.

3.2.7. *Urban Development Network*

Mreža za urbani razvoj je povezana s URBACT-om, a čini je oko 500 gradova / urbanih područja u EU, koji provode integrirane aktivnosti temeljene na strategijama održivog urbanog razvoja koje financira ERDF u razdoblju 2014. – 2020.¹⁴¹ Ova Mreža služi za bolju komunikaciju, odnose i razmjenu znanja i iskustava između tijela, organizacija i drugih dionika koji sudjeluju ili u oblikovanju, nadzoru, provođenju aktivnosti vezanih uz dva područja, integrirani održivi urbani razvoj i urbane inovativne aktivnosti. Prvo područje je obuhvaćeno s 5% sredstava ERDF-a, a operativni programi države moraju sadržavati prioritetnu os ili specifični program integriranog urbanog razvoja te se dio sredstava implementira kroz integrirana teritorijalna ulaganja. Drugo područje ima za cilj pomoći gradovima maksimizirati rezultate uz minimalne troškove, odnosno cilj je postići da gradovi sa što manje resursa postignu što više. Taj cilj se planira ostvariti inovativnim aktivnostima kroz istraživanje novih pristupa koji se testiraju kroz pilot projekte, a za te projekte je namijenjeno 371 milijuna eura tijekom sedmogodišnjeg razdoblja.¹⁴² Kroz pilot projekte nastoji se saznati što funkcionira, a što ne, što se može primijeniti te što bi se moglo napraviti drugačije. Ta faza predstavlja jedan oblik eksperimenta kojim se provjeravaju različiti pristupi i potencijalna rješenja budućih izazova s kojima će se urbana područja suočavati u

¹³⁹ URBACT, "Lokalne inicijative za grad pogodan za bicikliste", 2019b. Dostupno na: <https://urbact.eu/lokalne-inicijative-za-grad-pogodan-za-bicikliste>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).

¹⁴⁰ URBACT, "Kafići ideja i satovi na otvorenom: kako povratiti javni prostor", 2019a. Dostupno na: <https://urbact.eu/kafi%C4%87i-ideja-i-satovi-na-otvorenom-kako-povratiti-javni-prostor>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).

¹⁴¹ European Commission, "The Urban Development Network". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/network/, (pristupljeno 29. travnja 2019.).

¹⁴² Loc. cit.

kompleksnoj stvarnosti grada i kako bi ista funkcionirala u praksi. Ti eksperimenti služe za razvijanje novih projekata, a poučeni prikupljenim informacijama i iskustvima koja su naučena kroz pilot projekte.

3.2.8. *International Urban Cooperation*

International Urban Cooperation program je koji je dio strategije EU za integrirani i održivi urbani razvoj uz suradnju javnog i privatnog sektora država diljem svijeta. Fokus je na tri mjere. Prva mjera je povezivanje europskih i neeuropskih gradova u partnerstvo kako bi se olakšao pristup različitim informacijama i praksama, a zajednički rad više gradova na određenim problemima koji su od zajedničkog interesa predstavlja bolji pristup u financiranju, razvijanju i primjeni rješenja. Druga mjera su inicijative vezane za područje energije. S obzirom da gradovi troše dvije trećine svjetske energije¹⁴³ nužno je poticati suradnju u lokalnim aktivnostima i poslovanju, prilagoditi se klimatskim promjenama te osigurati dovoljno čistih i priuštivih oblika energije, smanjiti zagađenja. Treća mjera se odnosi na suradnju između različitih regija na području inovacija za lokalni i regionalni razvoj. U prvom dijelu provođenja program se usmjerio na međunarodnu, transverzalnu i sektorsku urbanu suradnju s Amerikom i Azijom, a proračun je iznosio preko 20 milijuna eura unutar okvira od tri godine, 2016.-2019.¹⁴⁴

3.2.9. *Pametni gradovi*

Urbani razvoj je postavio određene izazove pred gradove, uz napredak društva i nove mogućnosti, te je bilo potrebno pronaći nova, primjerena rješenja koja su zahtijevala promjenu dotadašnjeg načina povezivanja i pružanja usluga. S obzirom da dotadašnji način nije bio prilagođen novim okolnostima i izazovima trebalo je prilagoditi upravljanje kako bi se uklonila razvojna ograničenja, poboljšali uvjeti kvalitete života i poslovanja na urbanim područjima. Pametan grad je onaj koji koristi informacijske i komunikacijske tehnologije kako bi bolje upravljao vlastitim resursima te smanjio emisiju. U praksi je u tu svrhu nužno pametnije organizirati prometne mreže u gradu kako bi iste bile sigurne, a uz što bolju regulaciju i prometna rješenja koja će smanjiti gužve i vrijeme provedeno na putu te osigurati bolju povezanost svih dijelova grada;

¹⁴³ "International Urban Cooperation". Dostupno na: <http://www.iuc.eu/>, (pristupljeno 29. travnja 2019.).

¹⁴⁴ European Commission, "International Urban Cooperation (IUC)". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/urban/, (pristupljeno 29. travnja 2019.).

poboljšati vodoopskrbne sustave zbog sve veće potrebe za vodom, time i povećane potrošnje, tu je često potrebna renovacija, modernizacija; izgraditi nove objekte za gospodarenje otpadom te pametan sustav odvoza i sanacije otpada, poticati i omogućiti učinkovitiji način isporuke svjetlosti i topline za zgrade.¹⁴⁵ Osim 'opipljivog' dijela infrastrukture pametan grad mora reorganizirati i javnu upravu tako da ona ima veću odgovornost te je interaktivna sa svim dijelovima grada, uz korištenje prednosti digitalizacije i umreženosti za donošenje kvalitetnih odluka; povećati sigurnost i prilagoditi resurse sve većem starenju stanovništva npr. omogućiti dostupnije i veće kapacitete domova za stare i nemoćne itd.

Europska komisija je u cilju povezivanja i iskorištavanja punog potencijala pametnih gradova uspostavila Europsko partnerstvo za inovacije u pametnim gradovima i zajednicama.¹⁴⁶ Kroz ovo partnerstvo nastoje se okupiti gradovi, industrija, mala poduzeća, banke, istraživački centri i drugi dionici kako bi zajedničkim trudom i participacijom pronašli inovativna rješenja za izazove s kojima se susreću gradovi te kako bi sve razine grada sudjelovale u donošenju odluka vezanih uz grad u kojem žive i posluju. U svrhu bolje i brže razmjene informacija i povezivanja uspostavljena je digitalna platforma na kojoj se mogu pronaći projekti, novosti, potencijalni partneri i izvori financiranja pametnih gradova i projekata koji podupiru tu ideju. Kao primjer poticanja inicijative, čiji je poziv dostupan na web stranici partnerstva, ističe se nagrada u području zdravlja za 2019. godinu, a odnosi se na inicijative gradova, neprofitnih organizacija i škola u prevenciji i smanjenju pretilosti kod djece i mladih. Nagrada će se dodjeljivati za svaka od tri dionika posebno i iznosi 100 000 eura.¹⁴⁷ Ova nagrada potiče razvoj pametnog grada, kroz podizanje svijesti, ali i uključivanje različitih dionika u poboljšanje kvalitete života stanovnika prevencijom i poboljšanjem zdravlja.

Obilježja pametnog grada omogućavaju poboljšanje razine kvalitete života i bolji standard života. Kako bi kvaliteta života bila na boljoj razini potrebno je pametno upravljati i iskorištavati javni prostor, bolje organizirati promet kako bi bio siguran i povećao mobilnost stanovnika, bitna je kvaliteta zdravstvenih i javnih usluga koje grad

¹⁴⁵ Europska komisija, "Smart cities". Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_hr, (pristupljeno 20. travnja 2019.).

¹⁴⁶ Loc. cit.

¹⁴⁷ The European Innovation Partnership on Smart Cities and Communities, "2019 EU Health Award for Cities, NGOs and Schools". Dostupno na: <https://eu-smartcities.eu/news/2019-eu-health-award-cities-ngos-and-schools>, (pristupljeno 20. kolovoza 2019.).

pruža, antidikriminacijska, inkluzivna i podržavajuća okolina koja ima razvijenu toleranciju na različitosti i manjinske skupine, osviještenost i ulaganje u zaštitu okoliša kroz aktivnosti koje iskazuju brigu prema okolišu kako bi on bio održiv za sve. S druge strane se nalazi standard života, a za to je nužan razvoj ekonomije kroz podržavanje poduzetništva, osiguranje novih radnih mjesta, poboljšanje infrastrukture i umreženosti, razvoj znanja i vještina kako bi stanovnici bili kompetentni za potrebe tržišta rada, efikasno upravljanje gradom provođenjem korisnih i profitabilnih aktivnosti te učinkovito raspolaganje resursima i uspostavljanje industrija koje su održive, doprinose društvu i kroz dodane vrijednosti, a ne samo kroz osnovne usluge i proizvode.¹⁴⁸ Iz navedenog se može zaključiti kako pametan grad mora biti održiv tako što će uskladiti razvoj na društvenoj i ekonomskoj razini te u isto vrijeme pametno upravljati gradom i okolišem. Dalje, mora stvoriti otpornost na promjene, odnosno mora biti prilagodljiv tako što će i prije promjena ulagati u sposobnosti i resurse stanovnika, institucija i cjelokupnog sustava kako bi na vrijeme odgovorio potrebama i zahtjevima tržišta rada, okoline i novim izazovima. Upravljanje gradskim resursima mora biti racionalno, učinkovito i transparentno, kako bi uz što manje ulaganja i sredstava postigao što više, odnosno maksimizirao ostvarenje ciljeva, jer će pametnim raspolaganjem sredstva biti dostatna za veći broj projekata. Uz navedeno, svakom području funkcioniranja grada treba se pristupiti proaktivno i strateški kako bi se pravovremeno reagiralo te učiniti grad privlačnim mjestom života kroz obilježja jednake pristupačnosti svima, jednaki pristup javnim uslugama i ispunjenja svih životnih potreba neovisno o stilu života, nacionalnoj, vjerskoj, socijalnoj, seksualnoj pripadnosti i ostalim individualnim obilježjima kao što je npr. neka vrsta invaliditeta ili bolesti. Sve navedeno treba biti primarno vođeno usmjerenošću na građane jer je cilj kreirati okruženje koje omogućuje stanovnicima razvoj, zadovoljstvo životom, pruža brojne mogućnosti koje pozitivno utječu na kvalitetu i standard života. Prema navedenim odrednicama pametnog grada oni imaju određene dimenzije te trebaju pružiti prednosti građanima kroz jedinstven način i pristup funkcioniranju života u gradu. Dimenzije pametnog grada su da je kreativan, digitalan, otvoren, povezan, zdrav, zelen, privlačan, ugodan za život, grad budućnosti te samoodrživ, a za to je potrebno razviti

¹⁴⁸ Medved, D., "Zagreb pametni grad, Norme za pametne gradove – što primijeniti u Hrvatskoj?", Hrvatski zavod za norme, 2017. Dostupno na: https://www.hzn.hr/UserDocImages/slike/WSD%202017/HZN_Norme%20za%20pametne%20gradove%20u%20kontekstu%20primjene%20u%20hrvatskim%20gradovima%202017.pdf, (pristupljeno 20. travnja 2019.).

odgovarajući plan koji uključuje razvoj ekonomije, vladavine i upravljanja, ljudi, okoliša i mobilnosti kroz simbiozu pametnih inovacija i prethodno navedenih karakteristika grada.

Pametni gradovi se razlikuju po stupnju svoje zrelosti pri čemu je moguće izdvojiti četiri stupnja. Gradovi prvog reda imaju isplaniranu strategiju, no još nema načina primjene, dok gradovi drugog reda imaju osmišljen i projektni plan kojim se strategija misli implementirati, grad trećeg reda provodi pilot projekt, a četvrtog reda provodi barem jednu funkciju pametnog grada.¹⁴⁹ Različiti su modeli evaluacije uspješnosti pojedinih dimenzija pametnog grada te isto tako postoje i različiti pristupi modeliranja pametnog grada.

U Hrvatskoj je među prvima strategiju razvoja pametnog grada za razdoblje 2017.-2022. donio Kastav, a neki od projekata koji se ističu su: gradska aplikacija KastApp, pametne autobusne stanice koje najavljuju dolazak autobusa, digitalizacija javne uprave i nabave te dugoročni plan osnivanja pametnih naselja koji za cilj imaju pojednostaviti svakodnevicu građana, a smanjiti troškove grada.¹⁵⁰ No, ipak hrvatski najprepoznatljiviji grad u kategoriji pametnih gradova i gradova budućnosti je Rijeka, koja je tijekom 2017. i 2018. godine pokrenula 83 projekta.¹⁵¹ Sukladno tome Rijeka se počinje isticati kroz primjenu digitalizacije, transparentnošću, otvorenošću, prema pristupačnosti i komunikaciji sa svim akterima i dionicima grada. Grad Rijeka na svojim službenim mrežnim stranicama omogućuje kvalitetan i centralan pristup e-uslugama, a unutar kojih građani imaju mogućnost pristupiti potrebnim uslugama i obrascima kao i saznati podatke koji su javno dostupni na jednom mjestu.¹⁵² Neki od istaknutih projekata i inicijativa zbog kojih je prepoznat kao takav su: Primjena drona u prometnim projektima i ažuriranju GIS orto-foto podloga, Socijalni inkubator, Startup inkubator, E-konzultacije, Portal otvorenih podataka Grada Rijeke...¹⁵³

¹⁴⁹ Ibidem

¹⁵⁰ Regionalna razvojna agencija Primorsko-goranske županije, "Pametni gradovi- Kastav prvi grad u Hrvatskoj koji je donio strategiju razvoja pametnog grada". Dostupno na: <https://prigoda.hr/pametni-gradovi/>, (pristupljeno 21. travnja 2019.).

¹⁵¹ Loc. cit.

¹⁵² SMART RI, Centar kompetencija za pametne gradove, "Rijeka najnapredniji digitalni grad u Hrvatskoj", 2019. Dostupno na: <http://smart-ri.hr/rijeka-najnapredniji-digitalni-grad-u-hrvatskoj/>, (pristupljeno 24. travnja 2019.).

¹⁵³ Regionalna razvojna agencija Primorsko-goranske županije, op. cit.

U nastavku rada će se detaljnije prikazati primjeri dobre prakse u EU i Republici Hrvatskoj primjene integriranog urbanog razvoja, kako bi potvrdili raznovrsnost područja unutar kojih je moguće provoditi projekte i aktivnosti u svrhu daljnjeg integriranog urbanog razvoja. Osim raznovrsnosti područja, primjeri koji će se prikazati provode se ili su provedeni u različitim državama te se tako može dobiti i detaljniji uvid u raširenost primjene koncepta integriranog urbanog razvoja, ali i prepoznati nedostatke i izazove koje pojedine države nastoje riješiti. Primjeri nadalje pružaju uvid u trenutno stanje, potiču inovativnost, osviještenost i motivaciju. Primarni kriteriji odabira primjera dobre prakse koji primjenjuju koncept integriranog urbanog razvoja su: različitost problematike koju nastoje riješiti primjenom mjera te zanimljivost i inovativnost u rješavanju.

4. Pozitivni primjeri implementacije mjera integriranog urbanog razvoja

4.1. Pozitivni primjeri u Europskoj uniji

Prvi primjer je Španjolska i urbana inicijativa grada Malaga 2007.-2013. godine, koja je imala na raspolaganju 14,4 milijuna eura, od čega 10,1 milijuna iz ERDF-a te je ostatak uložio grad. Postignuto je sljedeće: *'obnova mjesta koja je pospješila urbanu kvalitetu okoliša, ograničen promet vozila i povećana pješačka zona, 300 nezaposlenih je bilo u daljnjem treningu i edukaciji, u projektu 'škola za građanstvo' je sudjelovalo 2 500 građana, otvoreno je 20 novih mikro poduzeća te je dobiveno 3,4 milijuna eura od privatnih investitora'*.¹⁵⁴ Primarni cilj projekta bio je obnoviti i revitalizirati povijesno središte grada Málaga, pritom poboljšati kvalitetu života stanovnika kroz različite metode i instrumente te na taj način omogućiti sveobuhvatnu urbanu regeneraciju.¹⁵⁵ Ovaj primjer pokazuje integraciju i sveobuhvatnost mjera integriranog urbanog razvoja jer uključuje razvoj svih područja, a u svrhu obnove urbanog područja i poboljšanja života stanovnika. Ulaganja nisu limitirana na jedno, već su usmjerena na više područja koja ujedno predstavljaju odrednice integriranog urbanog razvoja kao što su: edukacija, nezaposlenost, prostorna obnova, promet, okoliš...

Grad Bonn je sljedeći primjer koji se posebno usmjerio na integraciju i inkluziju određenih skupina, u ovom slučaju osoba s invaliditetom. U tu svrhu je uspostavljena upravljačka skupina, sastavljena od predstavnika organizacija i osoba s invaliditetom te je definirano 7 prioriternih područja djelovanja. Za iste su оформljene radne skupine, a organizacijska potpora je pružena i od Ureda za socijalna pitanja i stanovanje te je tokom cijelog procesa kontinuirano bilo uključeno 120 sudionika.¹⁵⁶ Cilj je uključiv urbani razvoj za sve, a fokus je na uključivanju osoba s invaliditetom. U tu svrhu grad mora urediti i prilagoditi svoje unutarnje funkcioniranje koje se odnosi i na samu gradsku upravu, ali i njeno djelovanje na svim područjima. Potom je neophodno

¹⁵⁴ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU, "Examples of integrated urban development". Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Vijesti/4%20-%20Examples%20of%20integrated%20urban%20development.pdf>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

¹⁵⁵ F. Barreiro, "Integrated and sustainable urban regeneration in practice - Urban initiative in Malaga (Spain), Citizen Participation and Community-led Local Development", 2013. Dostupno na: http://wiki.ldnet.eu/tiki-download_wiki_attachment.php?attId=42, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).

¹⁵⁶ Connective cities, "Together, equal and self-determined", 2019. Dostupno na: <https://www.connective-cities.net/en/good-practice-details/gutepraktik/together-equal-and-self-determined/>, (pristupljeno 3. svibnja 2019.).

uključiti sve aktere, stvoriti partnerstva i potaknuti suradnju na svim razinama, a kako bi zajedno utjecali na stvaranje *'inkluzivnih javnih prostora, zgrada, stanova, obrazovanja, kulture, prometa, sporta i jednakog pristupa informacijama i komunikaciji'*.¹⁵⁷ Neke od odrednica integriranog urbanog razvoja vidljivih u ovom projektu su: socijalna inkluzija, odnosno urbani razvoj gradskog područja tako da bude prilagođen svima, sklapanje partnerstva, suradnje i uključivanje svih aktera kako bi se isto ostvarilo.

ViTo projekt je primjer dobre prakse koji se odnosi na jugoistočnu Europu. Ovaj projekt je osmišljen kako bi pružio podršku lokalnim razvojnim projektima koji štite i koriste kulturno povijesno nasljeđe na održiv način te kroz isto poboljšavaju kvalitetu života u malim i srednjim gradovima kao i u njihovom zaleđu. Kroz projekt su provedeni programi lokalne revitalizacije. Ovaj projekt je gradovima partnerima poslužio kao izvor: *'novih informacija i znanja, inspiracija za tumačenje novih procesa u kontekstu lokalnih zajednica, novih pristupa te promjena postojećih institucionalnih praksi'*.¹⁵⁸ Dakle, projekt je rezultirao učincima koji nisu samo trenutni u smislu revitalizacije područja, već su poslužili kao smjernice za daljnje kreiranje zakona, strategija i planova za razvoj tih gradova, omogućio uspostavljanje novih mreža suradnje te razvio nove ideje i prakse koje bi tim zajednicama trebale pomoći u primjeni integriranog i socijalno ugrađenog urbanog razvoja u svoje kontekste i kontekste procesa koji se odvijaju u njihovoj okolini. Dalje će biti navedeni neki primjeri dobre prakse gradova koji su bili pod pokroviteljstvom ovog projekta. Fabriano, u Italiji je primjer kooperacije između javne institucije i nevladine organizacije. Regija Marche je već prije financijski pomogla u revitalizaciji i restoraciji povijesne zgrade 'Hermitage of Valleremita', a ViTo projekt je taj povijesni spomenik pretvorio u turističku destinaciju. U tom procesu je 2011. godine regionalna razvojna agencija regije Marche (javna institucija) potpisala dogovor s franjevačkom zajednicom (lokalni partner, nevladina organizacija) kako bi zajedničkom suradnjom povijesni spomenik iskoristili u svrhu turizma. Pri tome su napravljena dva koraka: promotivna kampanja koja je uključivala putokaze i

¹⁵⁷ Connective cities, "Inclusive cities: towards an urban and social development for all. Connective Cities Dialogue Event to be held in Bonn, Germany", 2018. Dostupno na: <https://www.connective-cities.net/en/event-details/news/inclusive-cities-towards-an-urban-and-social-development-for-all-1/>, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).

¹⁵⁸ South East Europe - ViTo, "Vital town approaches for integrated urban development-Manual of good practices", 2014., str. 24. Dostupno na: www.southeast-europe.net/document.cmt?id=472, (pristupljeno 10. svibnja 2019.).

promotivne tabele na različitim cestama u blizini kao prvi korak, te drugi korak koji je uspostavio Križni put koji je učinkovit i kojem se može lako pristupiti.¹⁵⁹ Ptuj, u Sloveniji je sljedeći primjer unutar ViTo projekta. Cilj je bio obnoviti i revitalizirati povijesni grad uz primjenu mjera uštede energije. U okviru projekta Ptuj je: *'izradio arhitektonski plan, koncept revitalizacije gradskog trga, lokalni energetske koncept, katalog i smjernice za rekonstrukciju zgrada kulturne baštine koje su pod privatnim vlasništvom, a na način da iste budu energetske učinkovite, plan očuvanja gradske vijećnice te je organizirao i proveo urbano-arhitektonsku radionicu'*.¹⁶⁰ Kroz navedene aktivnosti strateški se poboljšao centar povijesnog grada te je isti postao mjesto koje je moderno i puno života visoke kvalitete kako za stanovnike tako i za posjetitelje.

4.2. Pozitivni primjeri u Republici Hrvatskoj

Kroz rad su već navedeni neki primjeri aktivnosti, projekata i programa koji su uspješno provedeni u kontekstu implementacije integriranog urbanog razvoja, no dalje će biti navedeni neki gradovi koji su se posebno istaknuli u dobroj praksi implementacije određenih instrumenata za poticanje urbanog razvoja. Grad Zagreb i Pazin su jedina dva grada iz Hrvatske koji su dobili priznanje URBACT-a kao primjeri dobre prakse. Prvi primjer je Zagreb te se ističu dva područja na kojima je pokazao dobru praksu koju je i prepoznala EU. Prvo je revitalizacija javnih prostora. Projekt 'Zagreb za mene' je proveden u suradnji Grada Zagreba, Društva arhitekata Zagreba, Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu i Akupunktore grada.¹⁶¹ Predloženo je 33 lokacije u gradu, od čega će se 17 odabrati za revitalizaciju, a temeljem rezultata urbanističke studije koju je osmislila Katedra za urbanizam Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koja je pritom istražila i mišljenje svih ključnih dionika zajednice, grada Zagreba kao što su građani, udruge, stručnjaci, mjesna samouprava. Intervencije i mjere revitalizacije uključuju prenamjenu i uljepšavanje javnih površina, a u svaku od njih će biti uloženo između 10 do 20 milijuna.¹⁶² Drugi projekt je sudjelovanje Zagreba na Ljubljana forumu 2013. godine pri čemu se ističe suradnja Zagreba s Ljubljanom i GoForeSight Institutom kao dobre prakse na području urbanog razvoja upravljanja

¹⁵⁹ Loc. cit.

¹⁶⁰ Ibidem, str. 15.

¹⁶¹ Grad Zagreb, "Zagreb za mene", 2015. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/zagreb-za-mene/77855>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

¹⁶² City of Zagreb, "Predstavljen projekt revitalizacije javnih prostora 'Zagreb za mene'", 2015. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/en/predstavljen-projekt-revitalizacije-javnih-prostor/73387>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

vodom i vodenim transportom.¹⁶³ Zagreb na tom području želi ostvariti puni potencijal rijeke Save kroz strategiju sliva rijeke Save i plana razvoja nautičkog turizma na Savi. Sljedeći primjer je grad Pazin koji je od strane URBACT-a proglašen kao primjer dobre prakse te mu je 2017. godine dodijeljeno i službeno priznanje.¹⁶⁴ Ovim projektom su građani uključeni u donošenje odluka o vlastitom gradu. Građani su glasanjem odlučivali o komunalnim akcijama koje će se uvrstiti u Prijedlog proračuna za 2019. godinu, a vrijednost akcija iznosi 600.000 kuna.¹⁶⁵ Web stranica je suvremena, sadrži mogućnost transparentnog i lako dostupnog pristupa informacijama svima te omogućuje uvid u Proračun, sudjelovanje u raspravama o proračunu preko iPazin foruma, uz upute kako se može uključiti u izradu proračuna. Digitalizacija, transparentnost i uključenost svih dionika također je jedan od čimbenika integriranog i održivog urbanog razvoja.

Cuter je sljedeći primjer te je skraćena za Centar za urbani i teritorijalni razvoj, a predstavlja udruhu koja je usmjerena na urbani, ruralni i regionalni razvoj, kako bi se ostvario puni potencijal države i to na pravedan, učinkovit i inovativan način.¹⁶⁶ Aktivnosti kojima se bavi su raspoređene na nekoliko ključnih područja, s ciljem napretka i razvoja. Jedan dio aktivnosti odnosi se na analize i istraživanja politika i programa održivog razvoja na svim razinama, lokalnoj, područnoj, regionalnoj, nacionalnoj, EU razini. Informacije i znanja dobivene prethodnim aktivnostima koristi kako bi educirao, informirao i savjetovao o temi održivog razvoja, kroz medije, predavanja na sveučilištima, radionice, kongrese, objavljivanje knjiga, časopisa. Uz navedeno podižu svijest javnosti i svih zainteresiranih dionika te promoviraju važnost održivog razvoja kako bi se što više dionika uključilo u implementaciju i unapređenje programa i politika. Osim navedenog, treći skup aktivnosti se odnosi na praktično djelovanje, odnosno surađuju s drugim institucijama održivog razvoja na nacionalnoj i međunarodnoj razini te povezuju različite dionike kako bi se sve razine društva, vlast, znanstveno-istraživačke institucije, poslovni subjekti, stanovnici te organizacije

¹⁶³ Zagrebački inovacijski centar, "Ljubljana forum 2013", 2013. Dostupno na: <https://www.zicer.hr/Novosti/Ljubljana-Forum-2013>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

¹⁶⁴ M. Stranić Grah, "Pazi(n) proračun! među najboljim primjerima dobre prakse u Europi. Grad Pazin", 2017. Dostupno na: <https://www.pazin.hr/pazin-proracun-medu-najboljim-primjerima-dobre-prakse-u-europi/>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

¹⁶⁵ M. Tomišić, "Pazi(n) proračun!: građani odabrali komunalne akcije u vrijednosti 600.000 kn. Pazi(n), proračun!", 2018. Dostupno na: <http://proracun.pazin.hr/pazin-proracun-gradani-odabrali-komunalne-akcije-u-vrijednosti-600-000-kn/>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

¹⁶⁶ CUTER, "Što je CUTER?" Dostupno na: <https://www.cuter.hr/%C5%A1to-je-cuter>, (pristupljeno 29. travnja 2019.).

civilnog društva zajedno uključile u projekte, a s ciljem implementacije, provođenja mjera i aktivnosti koje bi pridonosile održivom razvoju. Udruga se financira tako što se svojim projektima i programima prijavljuje na natječaje i javne pozive kako nacionalne tako i međunarodne.¹⁶⁷ Dalje će se navesti neke od konkretnih aktivnosti ove udruge, a koje su vezane za održivi urbani razvoj. Prvi primjer je edukacija koja je održana 2015. godine, pod nazivom Priprema projekata iz područja energetske učinkovitosti i korištenje obnovljivih izvora energije koja se održala u Osijeku s ciljem educiranja sudionika kako osmisliti projekt u svrhu osiguravanja sredstava iz fondova.¹⁶⁸ Ovakve edukacije su korisne jer omogućavaju bolju iskoristivost sredstava fondova EU. Sljedeći primjer se usmjerio na poticanje poduzetništva i inovacija u poslovanju manjih i srednjih poduzeća, a ta tematika je jedna od ključnih u sklopu regionalne politike EU. Akceleratori poduzetnički kamp Osijek predstavlja suradnju javnog i privatnog sektora u razvijanju start upa, poduzetništva i inovacija. Izabranih 10 najboljih start upova dobiva 60.000,00 kuna sredstava te mentorstvo u trajanju od četiri mjeseca.¹⁶⁹ Potreba za vođenjem i poticanjem inovativnog poduzetništva putem akceleratora i inkubatora je nužna, a o tome govori podatak da je Hrvatska u prvom krugu prijava za financiranje projekata srednjeg i malog poduzetništva za mala i srednja poduzeća prijavila tek devet projekata, od čega niti jedan nije odobren od EU fondova.¹⁷⁰ Kao primjer usporedbe navodi se Irska koja je po veličini stanovništva usporediva s Hrvatskom, a koja je prijavila 50 projekata te ih je 10 odobreno¹⁷¹. No, Hrvatska je ipak napredovala po pitanju projekata koji su odobreni i sufinancirani od strane EU, na području malog i srednjeg poduzetništva. Između ostalih, i na stranici Horizon 2020 mogu se pronaći odobreni projekti novijeg datuma. Neki od aktualnih projekata su: Mister Maginky Novi proizvod koji rješava problem s inkontinencijom muškaraca, koji je sufinanciran s 50 000 eura; Integrirani pogonski motor s kvačilom sa stalnim magnetom za paralelne hibridne pogonske sisteme MARINE (50 000 eura); Hibridni akumulator (50 000 eura); Steora - sljedeći korak do pametnog grada (50 000 eura);

¹⁶⁷ CUTER, "Kako se financira CUTER?" Dostupno na: <https://www.cuter.hr/kako-se-financira-cuter>, (pristupljeno 29. travnja 2019.).

¹⁶⁸ "Kino Urania: 'Edukacija 'Priprema projekata iz područja energetske učinkovitosti i korištenje obnovljivih izvora energije'", 2015. Dostupno na: http://www.osijek031.com/osijek.php?najava_id=57710, (pristupljeno 30. travnja 2019.).

¹⁶⁹ Loc. cit.

¹⁷⁰ M. Biberović, "Ana Pavičić-Kaselj i Poduzetnički kamp utiru put startupima do bespovratnih sredstava EU", Netokracija, 2014. Dostupno na: <https://www.netokracija.com/ana-pavicic-kaselj-akceleratorski-poduzetnicki-kamp-osijek-89806>, (pristupljeno 30. travnja 2019.).

¹⁷¹ Loc. cit.

Nabava satelitskih podataka u tren oka (50 000 eura); COMPA 2GO složeni popravci za brodove - demonstracija usluga, certificiranje i ulazak na tržište, koji je sufinanciran sa 612 000 eura.¹⁷²

Koncept integriranog urbanog razvoja je sveobuhvatan pa samim time i složen. Integrirani urbani razvoj pristup je koji se pokazao učinkovitim za novonastale procese i urbani razvoj, ponudio je rješenja koja odgovaraju novim zahtjevima, izazovima i okolnostima. EU je prepoznala važnost implementacije integriranog urbanog razvoja od strane država članica, a u svrhu jednakog regionalnog razvoja. Upravo radi toga danas je integrirani urbani razvoj dio politika, a radi toga je i dio strategija, korištenja fondova te drugih instrumenata koji služe kao podrška implementaciji. Integracija svih dionika i svih područja organizacije grada i okolnih područja ključ je uspješne prilagodbe na urbanizaciju. Hrvatska i ostale zemlje su na dobrom putu u primjeni integriranog urbanog razvoja. Neke zemlje su trebale više vremena, ovisno o svojim resursima i nedostacima, no uz financijsku, edukacijsku i tehničku pomoć te kroz razmjenu dobre prakse i sklapanja partnerstva i suradnji većina se dobro snašla u primjeni integriranog urbanog razvoja. Iz pregledane teorijske i praktične literature može se zaključiti kako se većina država EU aktivirala i ima pozitivan trend na području implementacije promatranog pristupa, što je vidljivo u raznovrsnosti područja i tematskih prioriteta projekata, povećanju broja prijavljenih i odobrenih projekata te uključenosti različitih gradova, organizacija privatnog i neprofitnog sektora. Slijedi prikaz mogućnosti primjene integriranog urbanog razvoja na području grada Labina, odnosno projekta i mjera koji se provode, kao i prijedlog za daljnju implementaciju pristupa temeljem istraživanja.

¹⁷² Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises, "EIC SME Instrument data hub". Dostupno na: <https://sme.easme-web.eu/#>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).

5. Primjena pristupa integriranog urbanog razvoja na primjeru grada Labina

5.1. Opća obilježja grada Labina

Grad Labin smješten je u Istri na Sjevernom Jadranu, 4 km od mora, na 320 m nadmorske visine.¹⁷³ Ima ukupno 11 642 stanovnika, od kojih je 7 933 stanovnika radno aktivno.¹⁷⁴ *'Od ukupno 29 traženih radnika po djelatnostima, u Ispostavi Labin, u prosincu 2018. godine, 28% radnika potraživala je djelatnost obrazovanja, 25% djelatnost pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hrane, 21% potraživala je prerađivačka industrija, po 7% radnika potraživale su djelatnosti građevinarstva te financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, po 3% svaka potraživale su djelatnosti trgovine, stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti te javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje'*.¹⁷⁵ Ukupan broj nezaposlenih koji su bili evidentirani na Zavodu za zapošljavanje u prosincu 2018. godine iznosio je 463 nezaposlenih od čega je bilo 47% nezaposlenih žena.¹⁷⁶ No, promatranjem trenda zadnjih nekoliko godina prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Grad Labin i njegova okolica su zabilježili najveći pad broja nezaposlenih u Istri pa je u prosincu 2018. broj nezaposlenih na tom području bio 18,5% manji nego u prosincu 2017. godine, od čega je napredak od 13% vezan uz sam Grad Labin.¹⁷⁷

Grad Labin ima grb i zastavu. Grbom i zastavom kao svojim najvišim simbolima predstavlja se Grad Labin i njima se izražava pripadnost ovome gradu. Grb Grada Labina je povijesni grb, u srebrnom (bijelom) jajolikom štitu s crvenim izbočenim križem, obrubljen zlatnim ispruganim obručem, a sve u srebrnom (bijelom) plaštu flankiranom u srednjem dijelu s tri crvene vodoravne crte, a u podnožju sa zelenom ljiljanovom grančicom. Zastava Grada Labina je crvene boje, odnos dužine i širine zastave je 2:1. Grb Grada Labina smješten je u sredini zastave. Središnja točka grba

¹⁷³ Grad Labin, "Statistički podaci". Dostupno na: <http://www.labin.hr/statisticki-podaci>, (pristupljeno 15. svibnja 2019.).

¹⁷⁴ Loc. cit.

¹⁷⁵ Labin, Izvještaj o kretanju zaposlenosti za XII mjesec 2018. godine. Dostupno na: <http://labin.hr/Files/201901/12.%20Prosinac%202018.pdf>, (pristupljeno 15. svibnja 2019.).

¹⁷⁶ Ibidem

¹⁷⁷ Ciudad d.o., "Labin: Broj nezaposlenih u godinu dana smanjen za 13 posto", 2019. Dostupno na: <http://www.gradonacelnik.hr/vijesti/ispostava-grada-labina-biljezi-najveci-pad-nezaposlenosti-u-istarskoj-zupaniji>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

poklapa se sa točkom u kojoj se sijeku dijagonale zastave. Poblize odredbe o grbu i zastavi utvrđuje Gradsko vijeće posebnom odlukom.¹⁷⁸

Gradonačelnik Grada Labina zastupa Grad Labin i nositelj je izvršne vlasti. Mandat Gradonačelnika traje četiri godine. Dužnost Gradonačelnika kao nositelja izvršne vlasti u Gradu, njegov hijerarhijski položaj u odnosu na Gradsku upravu i njegov ravnopravni položaj te prava i obveze koje proizlaze iz profesionalnog obavljanja dužnosti, uređeni su Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, Statutom Grada Labina, Pravilnikom o unutarnjem redu Gradske uprave Grada Labina i drugim propisima. Gradonačelnik ima dva zamjenika koji se biraju, kao i gradonačelnik, na način propisan Zakonom o izborima općinskih načelnika, gradonačelnika, župana i gradonačelnika Grada Zagreba.¹⁷⁹ Gradonačelnika u obavljanju njegove dužnosti zamjenjuje zamjenik gradonačelnika ako je potrebno. Obavljanje određenih poslova iz svoga djelokruga, gradonačelnik može povjeriti zamjeniku, koji je dužan pridržavati se uputa gradonačelnika. Međutim, povjeravanjem poslova zamjeniku, gradonačelnik ne prestaje biti odgovoran za njihovo obavljanje.¹⁸⁰

Grad Labin ima svoje prednosti, resurse, snage, ali i nedostatke. Analiza stanja je prikazana u Strategiji razvoja za 2016-2020. Prednosti je potrebno iskoristiti kako bi grad svoj razvoj temeljio na njima i kako bi se iste iskoristile u svrhu otklanjanja problema, uspješno nošenje s izazovima i pružile podršku za rješavanje i prevladavanje nedostataka. Resursi se mogu podijeliti ovisno o kojem se području radi. Resursi, potencijali i snage društvenih djelatnosti grada Labina su:

- već postojeća dobra umreženost i kvalitetna suradnja između institucija i ustanova
- kvalitetna zdravstvena zaštita
- kvalitetan i učinkovit sustav stipendiranja učenika i studenata

¹⁷⁸ Grad Labin, "Gradska obilježja". Dostupno na: <http://www.labin.hr/gradska-obiljezja>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).

¹⁷⁹ Grad Labin, "Gradonačelnik". Dostupno na: http://www.labin.hr/gradonacelnik_1, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).

¹⁸⁰ Loc. cit.

- raznovrsnost ponude edukacija, tečajeva, obrazovanja, prekvalifikacija, cjeloživotnog obrazovanja, doškoloavanja.¹⁸¹

Razvojne aktivnosti ovog područja primarno su usmjerene ka poboljšanju kapaciteta, modernizaciji, obnovi i novijoj opremi: zdravstvenih ustanova, škola, vrtića, domova za stare i nemoćne, sportskih igrališta, dvorana...

Urbano okruženje također ima svoje snage koje u simbiozi s nekim drugim snagama te uz primjerene mjere može pridonijeti napretku cijelog geografskog područja, ali i svih područja djelatnosti i funkcioniranja grada:

- povoljan geografski smještaj, blizina zračnih luka
- raznolik i dobro očuvan prirodni okoliš, more, pitka voda, uvale, zaštićen krajolik
- blizina i dostupnost elektroenergetskih izvora, plinovoda, izvora pitke vode
- uređen i dobro organiziran sustav upravljanja otpadom.¹⁸²

Daljnje razvojne aktivnosti su usmjerene prema: podizanju ekološke svijesti i educiranju građana, što se može provoditi kaznama za sortiranje otpada, radionicama, tribinama; obnovom infrastrukture (komunalne, vodovodne, cesta, izgradnjom zaobilaznice stare gradske jezgre)...

Grad Labin ima više vrijednosti prosječnog dohotka po stanovniku i povoljniji udio obrazovanog stanovništva nego Istarska županija.¹⁸³ Broj poduzetnika je u porastu, no broj zaposlenih kod poduzetnika je u padu. *'Velikih poduzetnika 2015. godine nije bilo, dok je srednje velikih poduzeća bilo osam'*.¹⁸⁴ Dakle, u gospodarstvu Labina ključnu ulogu imaju mali i srednji poduzetnici.

Snage gospodarstva grada Labina su:

¹⁸¹ Grad Labin, "Strategija razvoja Grada Labina". Dostupno na: <http://www.labin.hr/strategija-razvoja-grada-labina>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

¹⁸² Ibidem

¹⁸³ Grad Labin, Strategija razvoja Grada Labina 2016.-2020., 2016b. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201902/Strategija%20razvoja%202016.%20-2020.%20-%20cjelokupni%20tekst.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

¹⁸⁴ Ibidem, str. 18.

- poduzetničke zone koje su dobro opremljene
- poslovanje malih poduzetnika i gospodarstvenika
- višegodišnji rast turizma
- povoljan prostorni i prometni položaj za turizam.¹⁸⁵

Dakle, nužno je iskoristiti već postojeće resurse. S obzirom na podatke koji govore u prilog malom i srednjem poduzetništvu, dobrim poduzetničkim zonama, povoljnoj bilanci vanjske trgovine koja je u suficitu, a vrijednost ostvarenog *'iznosa je na 2. mjestu u županiji'*¹⁸⁶ očito je kako se razvojne aktivnosti trebaju usmjeriti ka poticanju iskoristivosti već izgrađenih i dobro opremljenih poduzetničkih zona, na poticajno okruženje uz subvencioniranje, kredite, financijsku pomoć i informativnu podršku za mlade i nove poduzetnike, kao i takvu poduzetničku klimu koja će olakšati održavanje poduzeća u poslovanju i u nesigurnim razvojnim uvjetima. Na ovaj način će se iskoristiti resursi dobrih poduzetničkih navika i dobre opremljenosti zona, povećati zaposlenost i samozaposlenost, a pogotovo ako se poticaji usmjere ka onim djelatnostima koje su se pokazale deficitarnim ili onima koje su dobre za povećanu izvoznu trgovinu. Tako će se istovremeno spriječiti propadanje zona u koje se prije uložilo, smanjiti nezaposlenost i povećati zaposlenost, povećati BDP, oporaviti djelatnosti koje su u deficitu te se posredno može utjecati i na obrazovanje (veći poticaji i zapošljivost će biti motivacija za dodatne edukacije i cjeloživotno obrazovanje). Posljedično, može se pozitivno utjecati i na turizam jer je i u tom segmentu nužna kvalitetna i raznolika ponuda uspješnih djelatnosti, trgovina, centara, ugostiteljskih objekata, apartmana, zabavnih, tematskih i zdravstvenih usluga. Uz to je povezano i privlačenje novih investicija jer će grad biti privlačniji za ulaganja, nova poslovanja i partnerstva, a uspješni poduzetnici također stvaraju pozitivnu sliku o gradu Labinu po kojoj grad može izgraditi i upotpuniti svoj identitet u svijetu.

¹⁸⁵ Grad Labin, "Strategija razvoja Grada Labina". Dostupno na: <http://www.labin.hr/strategija-razvoja-grada-labina>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

¹⁸⁶ Grad Labin, 2016b., op. cit.

5.2. Strateški pristup razvoju

U svrhu kvalitetnog i sveobuhvatnog plana razvoja grada Labina uspostavljeno je partnersko vijeće te četiri radne skupine koje su formirane 2015. godine. Radne skupine su bile sastavljene na temelju predstavnika i stručnjaka iz ključnih područja na kojima su se planirale provoditi razvojne aktivnosti: *'gospodarstvo, komunalne djelatnosti i zaštita okoliša, društvene djelatnosti i civilno društvo, prostorno planiranje i razvojni projekti'*.¹⁸⁷ Potom su uslijedile radionice na kojima se provela analiza trenutnog stanja grada Labina, koja je uključivala i SWOT analizu gospodarstva, društvenog i urbanog okruženja, odnosno prikazala je sve snage, slabosti, prilike i prijetnje, a na koje strategija mora uspješno odgovoriti kako bi razvoj bio učinkovit, održiv i integriran. Dakle, u tu svrhu su se prikupljali potrebni podaci i dokumenti koji su poslužili za prikaz detaljne analize koja odgovara trenutnom vremenu. Cijeli proces prikupljanja, analize, dogovaranja, donošenja odluka je trajao cijelu 2015. godinu. Tokom tog procesa prikupljali su se i prijedlozi projekata kojima su se trebale provesti razvojne mjere koje su pak odgovarale prepoznatim izazovima i problemima te su one predstavljale rješenja za iste, a u svrhu ispunjavanja prioriteta i ciljeva razvoja. Naime, bitno je jasno definirati ciljeve, povezane prioritete i mjere koji su potom prezentirani i Partnerskom vijeću, nakon čega je uslijedilo javno savjetovanje s građanima te je Strategija upućena i usvojena na Gradskom vijeću Grada Labina 3. kolovoza 2016. godine.¹⁸⁸

Također treba napomenuti da se prije donošenja ključnih ciljeva radna skupina morala složiti oko vizije i misije grada, odnosno definirati čemu teži, kakav Labin žele stvoriti ovim planiranim razvojem te u tom smjeru djelovati. Prema tome vizija grada Labina je da grad predstavlja gospodarsko-turističko središte Istočne Istre, a koje ujedno ima sljedeće karakteristike: razvijeno i tehnološki moderno gospodarstvo; punu zaposlenost; način života koji se temelji na obrazovanju i stjecanju znanja; privlačnost i okolinu koja je ugodna, zanimljiva, dovoljna za život svih naraštaja; te se temelji na tradiciji, kulturnoj i prirodnoj baštini i održivom razvoju.¹⁸⁹ Sukladno tome je i

¹⁸⁷ Grad Labin, "Strategija razvoja Grada Labina". Dostupno na: <http://www.labin.hr/strategija-razvoja-grada-labina>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

¹⁸⁸ Loc. cit.

¹⁸⁹ Grad Labin, 2016b., op. cit.

sastavljena sljedeća krilatica koja treba ukratko predstaviti grad: Grad po mjeri čovjeka-uspjehšan primjer održivog i uravnoteženog razvoja.¹⁹⁰

Postavljena su četiri strateška cilja koja se namjeravaju ispuniti strategijom i razrađenim aktivnostima i projektima: *'povećanje gospodarske konkurentnosti, razvoj ljudskih resursa i visoka kvaliteta života, jačanje infrastrukture, zaštita okoliša, održivo upravljanje prostorom i resursima, jačanje labinskog identiteta i prepoznatljivosti u svijetu'*.¹⁹¹ Za svaki cilj je potom određeno dva ili više prioriteta, postavljene su mjere za ostvarenje tih prioriteta, temeljni indikatori kojim će se pratiti jesu li ciljevi ostvareni. Također, indikatori su detaljno definirani, opisani, izražena je mjerna jedinica (broj ili postotak), početna vrijednost i godina.

Financijski okvir i alokacija sredstava imaju značajnu ulogu u uspješnosti i učinkovitosti provedbe strategije. Ukupni iznos sredstava za realizaciju Strategije razvoja Grada Labina do 2018. godine iznosio je '563 639 848,00 kuna'¹⁹², od čega je dio sredstava iz lokalnog proračuna grada. Najviše financijskih sredstava do 2018. godine je raspoređeno na cilj Jačanje infrastrukture, zaštite okoliša i održivog upravljanja prostorom i resursima te je za ostvarenje istog izdvojeno 465 518 000,00 kuna. Za povećanje gospodarske konkurentnosti planirano je ulaganje od 50 110 000,00 kn, a za razvoj ljudskih resursa i visoku kvalitetu života oko 48 011 848,00 kn.¹⁹³ Jačanje labinskog identiteta i njegove prepoznatljivosti ostvarit će se realizacijom projekata predviđenih u okviru mjera kojima se ostvaruju prethodno navedeni ciljevi Strategije.

O strateškom pristupu razvoju Labina govori i to da istaknuta Strategija razvoja nije jedini dokument koji razvoju pristupa strateški. Doneseni su još i Akcijski plan energetski održivog razvoja Grada Labina, Kulturna strategija Grada Labina te Strategija održivog razvoja turizma Grada Labina 2014. – 2020., od čega su sva tri važna za integrirani urbani razvoj jer predstavljaju sastavna i ključna područja integriranog pristupa urbanom razvoju nekog područja. S obzirom na sve veću ulogu turizma i postojeću kulturnu baštinu grada Labina, u poglavlju 5.4. će se razmotriti

¹⁹⁰ Grad Labin, "Strategija razvoja Grada Labina". Dostupno na: <http://www.labin.hr/strategija-razvoja-grada-labina>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

¹⁹¹ Grad Labin, Strategija razvoja grada Labina 2016.-2020., 2017., str. 8. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201702/strategija-razvoja-grada-labina.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

¹⁹² Grad Labin, 2016b., str. 75.

¹⁹³ Loc. cit.

moćnosti integriranog urbanog razvoja Labina kroz prizmu kulturnog turizma koji donosi brojne mogućnosti za grad (kao što su poticanje malog i srednjeg poduzetništva, oživljavanje određenih djelatnosti koje mogu biti korisne za kulturni turizam i cjelokupni gospodarski razvoj, veći broj zaposlenih, jačanje identiteta i položaja Labina u svijetu), a iskorištavanjem već prepoznatih resursa (dobrog geografskog položaja, zanimljive kulturne baštine, očuvanog okoliša...). Na ovaj način će se poboljšati ključna područja u primjeni integriranog urbanog razvoja, ali i kvaliteta života građana, kroz iskorištavanje prednosti, resursa i snaga kako bi se postojećim pozitivnim stranama uklonili prepoznati nedostaci. Neizostavni su određeni izazovi, a koje je potrebno riješiti radi efektivnog učinka, kao što su suradnja svih sektora i dionika, infrastruktura, otpad, modernizacija, obnova... U nastavku će biti navedeni primjeri projekata koji su dosad provedeni u gradu Labinu, a u svrhu implementacije mjera koje podržavaju i potiču integrirani urbani razvoj.

5.3. Projekti Grada Labina

5.3.1. Energetska obnova zgrade Osnovne škole „Ivo Lola Ribar“ Labin, Područne škole Kature

Projekt obuhvaća: *'sanaciju poda, sanaciju kapilarne vlage svih zidova prizemlja oštećenih kapilarnom vlagom, sanaciju fasade, sanaciju krova, zamjenu vanjske stolarije, rekonstrukciju kotlovnice sa zamjenom postojećeg kotla novim na pelete, te zamjenom postojećih ogrjevnih tijela i zamjenu postojeće rasvjete novom, energetski učinkovitijom'*.¹⁹⁴ Cilj projekta je zgradu učiniti energetski učinkovitom, odnosno smanjiti potrošnju energije jer će se tako smanjiti i zagađenje. Očekivano je smanjenje potrebne toplinske energije u iznosu od *'87%, te smanjenje emisije CO₂ na godišnjoj razini'*.¹⁹⁵ Vrijednost projekta iznosi *'4 222 629,18 kn, od čega je 1 307 583,14 kn bespovratnih sredstava Gradu Labinu odobreno iz ERDF-a, te Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU'*.¹⁹⁶ Provedba projekta je trajala od kolovoza 2018. godine do prosinca 2018. godine. Ovim projektom na nekoliko razina provodi se integrirani urbani razvoj: smanjuje se zagađenje okoliša koje ima utjecaj i na ljude i na

¹⁹⁴ Grad Labin, "Energetska obnova zgrade Osnovne škole 'Ivo Lola Ribar' Labin, Područne škole Kature na adresi Istarska 32.". Dostupno na: <http://www.labin.hr/skola-Kature>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

¹⁹⁵ Loc. cit.

¹⁹⁶ Loc. cit.

prirodu, potiče se održivi razvoj kroz smanjenje potrošnje energije, a učinkovitost dovodi do smanjenja troškova koji u kombinaciji mogu utjecati i na bolje financijsko stanje zemlje.

5.3.2. Energetska obnova zgrade Dječjeg vrtića „Pjerina Verbanac“

Projekt energetske obnove zgrade Dječjeg vrtića „Pjerina Verbanac“ obuhvaća sljedeće radove: *'sanaciju fasade, sanaciju krova i zamjenu vanjske stolarije, te zamjenu manjeg dijela postojeće rasvjete novom energetski učinkovitijom'*.¹⁹⁷ Kao i prethodnim projektom cilj je ušteda energije smanjenjem potrošnje te smanjenje štetnog utjecaja na okoliš radi emisije štetnih plinova, a što je u kontekstu kohezijske politike i integriranog urbanog razvoja. Očekivano smanjenje potrebe za energijom je *'78,41%, te smanjenje emisije CO₂ za 78%'*.¹⁹⁸ U projekt je uloženo 3 267 820,43 kn sredstava, od čega je 1 552 784,76 kn bespovratnih sredstava iz ERDF-a te Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU.¹⁹⁹ Projekt se realizirao u razdoblju od srpnja 2018. do siječnja 2019.

5.3.3. Rekonstrukcija rudarske baštine

Kroz povijest rudarstvo je predstavljalo najznačajniju gospodarsku granu Labina te je tako imalo jednu od ključnih uloga u razvoju, ali i izgradnji identiteta. Labin je tu prepoznao priliku da od prvotno gospodarske djelatnosti napravi baštinu koja je istovremeno dio kulturne baštine, turizma, ali i gospodarstva te na taj trostruki način doprinosi razvoju grada. S tim ciljem je Grad Labin proveo postupak jednostavne nabave u potražnji tko će izraditi glavni projekt statičke sanacije rudarskog tornja. Cilj projekta trenutno je izrada glavnog projekta statičke sanacije šohta. *Vrijednost ovoga projekta je '198 000,00 HRK plus PDV, a realiziran je u razdoblju od travnja do srpnja 2018. godine'*.²⁰⁰ Gradu Labinu odobreno je ukupno 2,5 milijuna kuna bespovratnih

¹⁹⁷ Grad Labin, "Energetska obnova zgrade Dječjeg vrtića 'Pjerina Verbanac' na adresi Prilaz Kršin 2, Labin". Dostupno na: <http://www.labin.hr/djecji-vrtic>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

¹⁹⁸ Loc. cit.

¹⁹⁹ Loc. cit.

²⁰⁰ Grad Labin, "Rekonstrukcija rudarske baštine". Dostupno na: <http://www.labin.hr/rekonstrukcija-rudarske-bastine>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

sredstava.²⁰¹ Projektom su provedeni sljedeći radovi: zamjena osnovne nosive konstrukcije Šohta, metalna gazišta i galerija oko tornja te će toranj zaštititi protiv korozije. Treba istaknuti još jednu zanimljivost koja prikazuje odrednicu integriranog urbanog razvoja, a odnosi se na partnerstvo i suradnju u provođenju inicijativa i projekata. U tom duhu su i ovim zajedničkim projektom *'gradonačelnik Valter Glavičić i Dimitrij Pur, zamjenik voditeljice Upravljačkog odjela Programa suradnje Interreg V-A Slovenija Hrvatska, potpisali su 4. rujna Ugovor o sufinanciranju projekta Mine Tour.'*²⁰² Na ovaj način se uz ulaganje u već postojeće resurse mogu stvoriti nove prilike kao što su prepoznatljivost, identitet i poboljšati daljnji razvoj turizma.

5.3.4. Rekonstrukcija gradskoga stadiona

Prva faza ovog projekta se odnosila na izradu projektne dokumentacije za rekonstrukciju gradskog stadiona. Rekonstrukcija ima za cilj stvoriti kvalitetnije uvjete rada za labinsku sportsku i društvenu zajednicu. Novi gradski stadion će biti praktičan, funkcionalan i vizualno lijep. Na prostoru od 1 004 četvorna metra će se nalaziti svlačionica, kotlovnice, praone, skladišta, ugostiteljski i drugi sadržaji.²⁰³ Upute za rekonstrukciju su slijedile pravilnik Hrvatskog nogometnog saveza i kriterije druge Hrvatske nogometne lige, te potrebe nogometnog i atletskog kluba. Očekivana realizacija projekta je bila *'travanj 2019. godine, a vrijednost mu je 168 400,00 kn plus PDV.'*²⁰⁴ Obnova stadiona ima nekoliko korisiti za urbani razvoj: predstavlja ulaganje u urbanu obnovu te se može iskoristiti i za turizam, uz to predstavlja poboljšanje kvalitete života stanovnika, radnih uvjeta zaposlenih, promovira sportske aktivnosti i sl.

5.3.5. Rekonstrukcija ceste Breg Ivanovci

Rekonstrukcija ceste Breg Ivanovci obuhvaća: *'proširenje županijske ceste ŽC5103 Labin-Koromačno s lijevim skretačem u dužini od 150 metara i rasvjetom raskrižja. Asfaltirano je 500 metara nerazvrstane ceste, a vrijednost projekta je 2 303 732,63 kn*

²⁰¹ Istarski portal d.o.o., "Labin dobio europski novac, obnova šohta može početi!", 2018a. Dostupno na: <https://istarski.hr/node/51611-labin-dobio-europski-novac-obnova-sohta-moze-poceti>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

²⁰² Loc. cit.

²⁰³ Grad Labin, "Rekonstrukcija gradskog stadiona". Dostupno na: <http://www.labin.hr/rekonstrukcija-gradskog-stadiona>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

²⁰⁴ Loc. cit.

plus PDV. Realiziran je u ožujku 2019. godine.²⁰⁵ Javnim natječajem su odabrani izvođači, zajednica ponuditelja - Cesta Pula i Gradnja Cezare.²⁰⁶ Cesta je, prema podacima, jako oštećena te nije bila obnavljana od izgradnje. Radovi su pokrenuti temeljem sporazuma o načinu i rokovima realizacije projekata ulaganja u lokalne i županijske prometnice do kraja 2019. godine, a koji su poslale Hrvatske ceste svim županijskim upravama za ceste.²⁰⁷ Poboljšanje transporta i prometne infrastrukture te utjecaj na sigurnost stanovnika predstavljaju također bitne odrednice integriranog urbanog razvoja, koje su značajne za lokalno stanovništvo i posjetitelje.

5.3.6. Sportski centar Franko Mileta

Obnova sportskog centra je uključivala: proširenje kapaciteta sportskih površina i uredskih prostorija za sportske udruge, povećanje sadržaja koji prate funkciju zgrade²⁰⁸ te je stvoreno novo sportsko okruženje. Obnovljena i proširena građevina je na raspolaganju i srednjoj školi te su njene proširene površine omogućile cjelodnevnu uporabu za još veći broj korisnika. Kroz nekoliko faza ostvarena su: *'dva zatvorena sportska borilišta međusobno povezana sa školskom ustanovom. Na mjestu starog vanjskog igrališta izgrađena je nova sportska pomoćna dvorana, kao dogradnja postojećem sportskom kompleksu.*²⁰⁹ Gledalište ima kapacitet za 200 posjetitelja te se dalje nalaze uredski prostori za sportske udruge i evakuacijski hodnik, svlačionice te komunikacija sa srednjom školom, ali i sa susjednom glavnom sportskom dvoranom.²¹⁰ Pomoćna građevina služi za održavanje nastave tjelesnog odgoja i izvanškolskih sportskih aktivnosti, a nakon što je njena izrada završena počela je obnova nove zgrade. Obnova nove zgrade je uključivala: ukidanje tribina s jedne strane borilišta, a druga je rekonstruirana te su obnovljene i četiri svlačionice.²¹¹ Kapacitet dvorane sada iznosi *'800 sjedećih mjesta. Vrijednost ove investicije je 36*

²⁰⁵ Grad Labin, "Rekonstrukcija ceste Breg Ivanovci". Dostupno na: <http://www.labin.hr/rekonstrukcija-cesta-breg-ivanovci>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

²⁰⁶ Glas Istre, "Počelo asfaltiranje u Breg Ivanovcima", 2019. Dostupno na: <https://www.glasistre.hr/pula/pocelo-asfaltiranje-u-breg-ivanovcima-582251>, (pristupljeno 15. kolovoza, 2019.).

²⁰⁷ 5portal, "U Breg Ivanovcima ŽUC sanira zemljani pojas uz prometnicu", Dostupno na: http://5portal.hr/vijesti_detalj.php?id=1312&page=36, (pristupljeno 13. kolovoza 2019.).

²⁰⁸ Grad Labin, "Sportski centar Franko Mileta". Dostupno na: http://www.labin.hr/sportski-centar-franko-mileta_1, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

²⁰⁹ Loc. cit.

²¹⁰ Loc. cit.

²¹¹ Loc. cit.

000 000,00 kn.²¹² Obnova infrastrukture je jedna od odrednica integriranog urbanog razvoja, a uz ovo slijedi i ulaganje u sport, zdravlje i poboljšanje obrazovnog sustava koji to omogućuje.

5.3.7. *Biciklističko pješačka staza Rabac Prtlog*

Za navedenu stazu, širina će biti 'dva, a na većim usponima tri metra. Uređivat će se u četiri faze: *Maslinica-Uvala Remac, Uvala Remac-Sjeničina, Uvala Sjeničina-Duga Luka i Duga Luka-Prtlog*.²¹³ Ovim projektom želi se osigurati posjetiteljima uvid i doživljaj specifičnog ambijenta i krajolika područja kroz koje staza prolazi, educirati posjetitelje o bogatstvu krajolika putem informativnih ploča i zaštititi područje.²¹⁴ Glavno načelo u izgradnji je što veće očuvanje početnog stanja te korištenje zatečenih materijala.²¹⁵ Cilj je uništiti što manje prirode, a ukoliko se neko drvo mora ukloniti isto će se iskoristiti kao materijal za npr. izgradnju mosta. Neke od sumnji i potencijalnih nedostataka su: pitanje osvjetljenosti staze, upotreba betona koja narušava i mijenja prirodno okruženje, veći protok ljudi donosi i veću vjerojatnost uništavanja, smeća i drugih problema s obzirom da je protok slobodan te se ne može kontrolirati što i tko dolazi, te upitnost krajnje izvedivosti zaštite krajolika, što uslijed radova, a što radi većeg protoka ljudi. Ukoliko se dobro izvede, staza može stvoriti nove turističke prilike, ali i poboljšati kvalitetu tamošnjeg stanovništva u socijalizaciji te provođenju vremena na otvorenom.

5.3.8. *Projekt revitalizacije Pinete*

Sanacija Pinete će se odvijati kroz više faza te se pojedine faze i njihovo izvršenje planiraju provoditi kroz više proračunskih godina ovisno o mogućnostima osiguranja potrebnih financijskih sredstava za pojedinu fazu sanacije.²¹⁶ Ukupan trošak ovoga projekta iznosi 4 434 500,00 kn.²¹⁷ Cilj je urbana park šuma oko starogradske jezgre Labina. S obzirom da se radi o zaštićenom području nužno je u provedbi projekta

²¹² Loc. cit.

²¹³ Grad Labin, "Biciklističko pješačka staza Rabac Prtlog". Dostupno na: <http://www.labin.hr/biciklisticko-pjesacka-staza-rabac-prtlog>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

²¹⁴ Loc. cit.

²¹⁵ Istarski portal d.o.o., "Od Maslinice do Prtloga biciklom i pješice", 2018b. Dostupno na: <https://istarski.hr/node/47632-od-maslinice-do-prtloga-biciklom-i-pjesice>, (pristupljeno 13. kolovoza, 2019.).

²¹⁶ Grad Labin, "Projekt revitalizacije Pinete". Dostupno na: <http://www.labin.hr/projekt-revitalizacije-pinete>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).

²¹⁷ Loc. cit.

slijediti Zakon o zaštiti prirode te je radi toga za upravljanje zadužena javna ustanova s odgovarajućim ovlastima, a to je na području Istarske županije Natura Histrica.²¹⁸ Nakon provedene detaljne analize trenutnog stanja šume donesene su smjernice za daljnja postupanja, a ona između ostalog uključuju: uklanjanje drveća lošeg zdravstvenog stanja nakon kojeg počinje biološka obnova šume uz odabir novih sadnica; potom slijedi provođenje mjera zaštite kako pri izradi radova tako i u stvaranju higijenskih uvjeta na području te održavanje edukacija kako bi se isti uvjeti održavali te spriječile nesreće, klimatske promjene, širenje bolesti i propadanja prirode.²¹⁹ Revitalizacijom Pinete se neće otvoriti samo turističke mogućnosti, već će se uložiti u obnovu prirode, a što pokazuje brigu o okolišu, koja je također jedna od važnih odrednica integriranog urbanog razvoja.

5.3.9. Razvojni programi Grada Labina

Grad Labin ima i uspostavljene važne razvojne programe koji postoje u svrhu boljeg urbanog razvoja kao što su:

- Program jačanja gospodarstva- obuhvaća potporu za početnike u poduzetništvu, subvenciju troškova stručnog osposobljavanja i usavršavanja, subvenciju nabave opreme i inventara, edukacije, poduzetnički inkubator Labin, Festival poduzetništva, obrta i OPG-ova...²²⁰
- Lokalni program za mlade- uključuje međugeneracijsku solidarnost, senzibilizaciju dionika na probleme mladih, uključivanje mladih u javni život.²²¹
- Program javnih potreba u kulturi- tu se nalaze kulturne i zabavne manifestacije, obilježavanje značajnih datuma, tradicijska kultura, kulturni turizam.²²²

²¹⁸ Calegra hortikultura, "Idejni projekt revitalizacije Pinete- urbana park šuma oko starogradske jezgre Labina", 2018. Dostupno na: http://www.labin.hr/Files/201810/Calegra%20idejni%20projekt%20PINETA%20_2.pdf, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

²¹⁹ Ibidem

²²⁰ Udruga gradova, "Program jačanja gospodarstva Grada Labina". Dostupno na: <http://www.udruga-gradova.hr/inpuls/program-jacanja-gospodarstva-града-labina/>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

²²¹ Gradsko vijeće Grada Labina, Odluka o donošenju lokalnog programa za mlade Grada Labina, 2015. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/LOKALNI%20PROGRAM%20ZA%20MLADE%20GRADA%20LABINA.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

²²² Gradsko vijeće Grada Labina, Program javnih potreba u kulturi Grada Labina za 2018. godinu i projekcija za 2019. i 2020. godinu, 2017a. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20JAVNIH%20POTREBA%20U%20KULTURI%20GRA>

- Program javnih potreba u sportu- promicanje i poticanje sporta, provođenje sportskih aktivnosti, djelovanje sportskih udruga i zajednica, ulaganje u sportske građevine/infrastrukturu, zapošljavanje potrebnog profesionalnog kadra, financiranje znanstvenih projekata i studija na području sporta.²²³
- Socijalni program- odnosi se na javne potrebe u sustavu socijalne skrbi kao što su: udžbenici, oprema za novorođenčad, marenda u školi, školski pribor, razne naknade i subvencije, jaslice, vrtić.²²⁴
- Program održavanja komunalne infrastrukture- čistoća javnih površina, odvodnja atmosferske vode, igrališta, ceste, javna rasvjeta.²²⁵
- Program pripreme i gradnje objekata i uređaja komunalne infrastrukture i ostalih objekata- izrada dokumentacije, otkup zemljišta, izgradnja cesta i objekata, energetska obnova.²²⁶

5.4. Osvrt na mogućnosti primjene integriranog urbanog razvoja u Labinu

Uspješna implementacija i primjena koncepta integriranog urbanog razvoja donosi napredak i razvoj na svim područjima. U svrhu izgradnje identiteta Grada Labina, a primjenom načela integriranog održivog razvoja, moguće je primjerice usmjeriti se na turizam koji počiva na kulturnoj i prirodnoj baštini grada, ali i razvijati

[DA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20I%20PROJEKCIJU%20ZA%202019.%20I%202020.0.%20GODINU.pdf](http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20JAVNIH%20POTREBA%20U%20SPORTU%20GRADA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf), (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

²²³ Gradsko vijeće Grada Labina, Program javnih potreba u sportu Grada Labina za 2018. godinu sa projekcijom za 2019. i 2020. godinu, 2017b. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20JAVNIH%20POTREBA%20U%20SPORTU%20GRADA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

²²⁴ Gradsko vijeće Grada Labina, Socijalni program Grada Labina za 2018. godinu sa projekcijom za 2019. i 2020. godinu, 2017c. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/SOCIJALNI%20PROGRAM%20GRADA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

²²⁵ Gradsko vijeće Grada Labina, Program održavanja komunalne infrastrukture za 2018. godinu, 2017d. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20ODR%20ZAVANJA%20KOMUNALNE%20INFRASTRUKTURE%20ZA%202018.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

²²⁶ Gradsko vijeće Grada Labina, Program pripreme i gradnje objekata i uređaja komunalne infrastrukture i ostalih objekata za 2018. godinu sa projekcijom za 2019. i 2020. godinu, 2017e. Dostupno na: [http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20PRIPREME%20I%20GRADNJE%20OBJEKATA%20I%20URE%20ZAVANJA%20KOMUNALNE%20INFRASTRUKTURE%20I%20OSTALIH%20OBJEKATA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf](http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20PRIPREME%20I%20GRADNJE%20OBJEKATA%20I%20URE%20DZAVANJA%20KOMUNALNE%20INFRASTRUKTURE%20I%20OSTALIH%20OBJEKATA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf), (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

prateća područja. Na ovaj način grad će iskoristiti postojeće snage i resurse iz jednog područja kako bi postigao razvoj na općoj razini jer će posredno omogućiti razvoj različitih područja grada koja zaostaju te povezano s tim prevladati određene prijetnje i probleme. Za kulturni turizam važno je prepoznati postojeće prednosti, prema potrebi uložiti u restauraciju, obnovu, u ponudu usluga i smještaj sukladno kvaliteti i kapacitetima konkurenata u širem okruženju, pratiti trendove, pružiti poticaje malim i srednjim poduzetnicima, razvijati prateće djelatnosti (poljoprivredu, uzgoj domaćeg voća, povrća, mesa; ribolov; ugostiteljstvo u širem smislu...). Također, bitna je povezanost i prometna infrastruktura (cestovna povezanost, dostupnost autobusnog, pomorskog prijevoza, zračnih luka) koja grad čini pristupačnim, a nužno je kreirati i jasan marketinški plan. Za potrebe pružanja usluga bitno je provoditi edukaciju turističkih vodiča; organizirati zanimljive i zabavne događaje- festivale, koncerte, posjete muzejima, izložbe, kino projekcije, očuvati i naglasiti tradiciju- tradicionalnu glazbu, odjeću, suvenire, događanja, hranu; brinuti se o okolišu, zbrinjavanju otpada i sl. pratećim aktivnostima.

Kako bi se pružile daljnje preporuke potrebno je prikazati detaljniju analizu. U nastavku će biti prikazani pojedini pokazatelji koji govore o prednostima razvoja turizma za grad Labin.

Slika br. 2. Turizam stvara nova radna mjesta

	LOKALNA ZAJEDNICA (%)	JAVNA UPRAVA (%)
U potpunosti se slažem	76	100
Djelomično se slažem	20	-
Nisam siguran/na	4	-
Djelomično se ne slažem	-	-
Nikako se ne slažem	-	-

Izvor: Grad Labin, Strategija održivog razvoja turizma Grada Labina za razdoblje od 2016. do 2020. godine, 2016a, str. 109. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201708/STRATEGIJA%20ODR%20C5%BDIVOG%20RAZVOJ%20TURIZMA%202016%202020.pdf>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

Slika br. 3. Osobna korist od turizma

	LOKALNA ZAJEDNICA (%)	JAVNA UPRAVA (%)
U potpunosti se slažem	44	33
Djelomično se slažem	32	50
Nisam siguran/na	4	-
Djelomično se ne slažem	14	17
Nikako se ne slažem	6	-

Izvor: Grad Labin, Strategija održivog razvoja turizma Grada Labina za razdoblje od 2016. do 2020. godine, 2016a, str. 109. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201708/STRATEGIJA%20ODR%C5%BDIVOG%20RAZVOJ%20TURIZMA%202016%202020.pdf>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

Slika br. 4. Značaj turizma za zajednicu

	LOKALNA ZAJEDNICA (%)	JAVNA UPRAVA (%)
U potpunosti se slažem	80	100
Djelomično se slažem	18	-
Nisam siguran/na	2	-
Djelomično se ne slažem	-	-
Nikako se ne slažem	-	-

Izvor: Grad Labin, Strategija održivog razvoja turizma Grada Labina za razdoblje od 2016. do 2020. godine, 2016a, str. 109. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201708/STRATEGIJA%20ODR%C5%BDIVOG%20RAZVOJ%20TURIZMA%202016%202020.pdf>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

Iz navedenih pokazatelja koje je omogućila analiza stanja grada Labina vidljivo je kako turizam i prema mišljenju lokalnog stanovništva ima pozitivne posljedice na poboljšanje kvalitete života, ali i cjelokupnog stanja zajednice. Upravo iz tih razloga nužno je iskoristiti prednosti. Kao jedan od nedostataka navode manjak kontrole i utjecaja lokalne zajednice u razvoju turizma²²⁷, a što bi se moglo promijeniti

²²⁷ Grad Labin, Strategija održivog razvoja turizma Grada Labina za razdoblje od 2016. do 2020. godine, 2016a, str. 112. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201708/STRATEGIJA%20ODR%C5%BDIVOG%20RAZVOJA%20TURIZMA%202016%202020.pdf>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

promatranim pristupom. Integrirani urbani razvoj postavlja zahtjev za aktivacijom, uključenošću i angažmanom svih dionika, što je potrebno osvijestiti i kod lokalne zajednice.

U svrhu povećanja broja noćenja i dolazaka turista, u razvojnoj strategiji je istaknuto da se kroz provedene projekte podiže kvaliteta smještajnih kapaciteta i poboljšava uređenje plaža i šetnica (npr. Rabac), a plan je unaprijediti aktivnosti na otvorenom i etno-gastronomsku suradnju te suradnju s Turističkom zajednicom Istarske županije u svrhu produljenja trajanja turističke sezone.²²⁸ Važno je da Labin prepozna važnost suradnje i uključivanja različitih dionika: turističke zajednice, lokalne samouprave, lokalnih gospodarstvenika, ali i lokalnog stanovništva.

Tijekom urbane obnove grada moguće je koristiti sredstva temeljem suradnji Europske investicijske banke, Europske komisije i fondova za urbani razvoj, kojima se može pomoći u područjima kao što su: obnova, revitalizacija i modernizacija cjelokupne gradske infrastrukture, zgrada i ustanova, ali i restauracija kulturnih i povijesnih mjesta i spomenika (koji će biti od važnosti za kulturni turizam). JESSICA može učiniti kulturne lokacije zanimljivima, sigurnima, edukativnima, a ostalu infrastrukturu privlačnu i moderniziranu, u mjeri u kojoj se čuva povijesni identitet grada, uz funkcionalna obilježja: wifi, klimatizacija itd. ERDF također podupire obnovu urbanog okoliša, a pogotovo neiskorištenih mjesta tzv. 'brownfield sites'- odnosno zemljišta i zgrada koje su nekad bile korištene, no više nisu u upotrebi.²²⁹ Sljedeće područje neophodno za razvoj turizma je i razvoj uslužnih djelatnosti, a u tom području mogu pomoći sredstva ERDF-a, ESF-a i Kohezijskog fonda. Npr., ERDF kroz ostvarivanje cilja kohezijske politike koji se odnosi na konkurentnost malog i srednjeg poduzetništva.²³⁰ Stvaranje boljih uvjeta i pomaganje malim i srednjim poduzetnicima u otvaranju, opstanku i daljnjem razvoju poslovanja kroz tehničku, edukativnu i financijsku pomoć olakšat će otvaranje novih restorana i zabavnih mjesta. Instrument zajedničkog ulaganja, JEREMIE, također je usmjeren na pomoć manjim i srednjim poduzećima. Nužno je pojednostaviti te ubrzati administrativne procese koji mogu

²²⁸ Grad Labin, 2016b., op. cit.

²²⁹ URBACT, "Brownfield Integrated Governance – BRING. Baseline Study – Development phase", 2010. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/Bring_up/outputs_media/BRING-Baselinestudy_final_01.pdf, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

²³⁰ European Commission, "Priorities for 2014-2020.". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

predstavljati prepreku u otvaranju poslovanja, a za to je moguće dobiti sredstva iz fondova također. ESF u kontekstu promocije kvalitetnih radnih mjesta i mobilnosti može pomoći stanovnicima da lakše nađu posao, ali i poduzetnicima da pronađu i osposobe zaposlenike za svoja poduzeća. Sljedeća bitna stavka za uspješan turizam je i obnova, modernizacija i prilagodba transporta i infrastrukture, dakle, ulaganje u ceste i željeznice; kvalitetu i dostupnost javnog prijevoza te povezanost s okolnim mjestima i gradovima, a Kohezijski fond može pomoći u održivom transportu i poboljšanju mreže transportne infrastrukture.²³¹ Kulturni turizam se također može usmjeriti i na autohtone proizvode, a u tu svrhu je neophodno podržavati lokalnu poljoprivredu, što omogućuju i sredstva iz EAFRD-a. Na ovaj način omogućuje se iskorištavanje potencijalno neiskorištenih područja, pomaže se bioraznolikosti, podupire se lokalno stanovništvo kojima je poljoprivreda potencijalni ili već jest izvor prihoda te se pozitivno može utjecati i na turizam. S obzirom na to da su rezultati već navedenog istraživanja pokazali kako stanovnici Labina smatraju da turizmom ne upravlja zajednica, Labin bi mogao imati koristi i od pristupa lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice, pri čemu bi se trebala zajedničkim snagama pokrenuti inicijativa od strane lokalnog stanovništva, organizacija, udruga i poduzeća koji će surađivati i usmjeravati korake u razvoju.

Grad Labin raspolaže raznolikom kulturnom baštinom koja se sastoji od raznih spomenika i vrijednih dijelova grada kao što su: Stari grad Labin- jezgra, etnozona; arheološki lokaliteti na kopnu i u moru, memorijalna baština (spomenici i groblja), rudarski kompleks Pijacal i rudarsko podzemlje, Park skulptura Dubrova koji je jedan od najznačajnijih primjera spomenika parkovne skulpture u Hrvatskoj...²³² Na području kulture djeluju tri ustanove i 15 udruga, a koje u tu svrhu promoviraju i izvršavaju kulturne djelatnosti u Labinu. Ustanove raspolažu i zbirkama Matije Vlačića Ilirika te sakralnim umjetninama koje predstavljaju kulturni identitet. Unatoč brojnim navedenim mogućnostima, uključujući i tradicionalne običaje, hranu, jezik, glazbu, ples, strategija razvoja navodi neke od trenutnih nedostataka ovog područja: *'nedovoljan broj i kvaliteta turističkih sadržaja, nedovoljno turističke infrastrukture, zanemariv udio domaćih turista.'*²³³

²³¹ Loc. cit.

²³² Grad Labin, 2016b., op. cit.

²³³ Grad Labin, 2016b., op. cit., str. 34., 35.

U svrhu stvaranja dodane vrijednosti i prezentiranja na širim tržištima, Grad može iskoristiti bogatstvo povijesnih spomenika i specifičnih događaja, ali i poznate osobe. Potrebno je oživiti potencijale kulturne i povijesne baštine kroz dodatne aktivnosti tematskog, edukativnog i zabavnog karaktera. Tako su npr. starogradska jezgra i Podlabin dio rudarske baštine. Zgrade totalitarnog režima su razlozi zbog je Labin mogao biti uvršten na Europsku kulturnu rutu.²³⁴ Izleti i priče o rudarima i rudnicima također bi mogle biti dobra turistička atrakcija jer je to djelatnost na kojoj počiva ovaj grad te postoji i spomenik rudaru, a obnova i različite rudarske demonstracije bi mogle približiti priču koja je izgradila ovaj grad. Potom se može iskoristiti lik i djelo Matije Vlačića Ilirika, teologa i filozofa, kroz npr. posjete njegovoj rodnoj kući uz pripovijedanja o njegovom utjecaju i djelima; kao i Josipa Belušića koji predstavlja izumitelja prvog električnog brzinomjera te se u tom smislu mogu održati znanstvene radionice.

Po pitanju promocije potrebno je uključiti se u razne projekte i programe te pridonijeti kulturnom razvoju Europe, pratiti mogućnosti stvaranja prepoznatljivosti kao što su npr. nagrada Europske mreže za kulturni turizam i sl. Svakako je bitna veća prisutnost u medijima, a pri tome je moguće iskoristiti i poznate osobe podrijetlom iz Labina (kao što je npr. pjevačica Franka Batelić), veća angažiranost putem različitih sredstava oglašavanja (prisutnost na društvenim mrežama, video materijali, oglasi, panoi...), uz sklapanje suradnji s okolnim školama, tvrtkama, zdravstvenim i sportskim ustanovama...

Osim kulturnih i povijesnih spomenika Labin posjeduje zanimljivu prirodnu baštinu, a koja je jednim dijelom i zaštićena temeljem Zakona o zaštiti prirode, u kategoriji značajnih krajobraza: *'područje između Labina-Rapca i uvale Prklog površine 1 121,50 ha koje je zaštićeno od 1973. godine i u kategoriji spomenika parkovne arhitekture: dvije glicinije u Labinu na Titovom trgu ispred zgrade Velo kafe koje su zaštićene od 1972. godine predstavljaju potencijale.'*²³⁵ Uz navedena zaštićena područja Labin ima lijep krajolik, parkove, vidikovce, uvale, plaže... U obnovi, zaštiti i očuvanju prirodne baštine moguće je ostvariti podršku također iz fondova EU.

²³⁴ Grad Labin, "Kulturna ruta ATRIUM dobila certifikat Europske komisije", 2014. Dostupno na: <http://www.labin.hr/kulturna-ruta-atrrium-dobila-certifikat-europske-komisije>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).

²³⁵ Grad Labin, 2016b., op. cit., str. 35.

Grad treba biti zanimljiv, privlačan, čist, a s druge strane ugodan za svakodnevni život, miran i za odmor i opuštanje. Njegovana priroda uz mnoštvo atraktivnih znamenitosti koji se mogu prikazati na drugačiji, zabavan i uključujući način predstavljaju potencijal Labina. Primjenom integriranog pristupa urbanom razvoju mogu se ostvariti veći razvojni učinci i veća prepoznatljivost, izgraditi identitet prijateljskog, rudarskog, a modernog grada, koji je ujedno bogat sadržajima, ali i miran, uz more i očuvanu prirodnu baštinu. Poticanje i uključivanje srednjih i malih poduzetnika stvorit će bolju poduzetničku klimu, koja će doprinijeti i porastu zaposlenosti, a veća i kvalitetnija ponuda usluga će ovaj grad učiniti privlačnim i za stanovništvo te tako povećati kvalitetu života, standard i zadovoljstvo. Naposljetku, grad time može ostvariti više sredstava, dodatnih investicija koje će potom moći ponovno uložiti u daljnji razvoj.

U nastavku se prikazuju rezultati provedenog istraživanja za potrebe upotpunjavanja znanja o mogućnostima primjene integriranog urbanog razvoja u Labinu. Primjenom polustrukturiranog intervjua, s predstavnicima Grada Labina, nastojalo se dobiti dublji uvid u temu, kroz dodatne informacije koje još nisu dostupne na mrežnim stranicama i u ostalim izvorima, kao i informacije o budućim aktivnostima prema mišljenju ključnih dionika u procesu upravljanja razvojem. S obzirom na cilj, pitanja su stoga bila otvorenog tipa, bila su usmjerena na područje rada ispitanika, a dozvoljena je i sloboda sudionicima istraživanja u odgovorima na pitanja. Dakle, struktura pitanja je postavljena prema temi i ciljevima intervjua i rada, ali dopuštena je dovoljna sloboda kako bi se saznali novi i detaljniji podaci o temi koja se istražuje. Prethodno u radu primarno su korištene metode analize sekundarne građe pa se smatralo kako će direktan kontakt omogućiti potpunija saznanja. Tematski, pitanja su usmjerena na sadašnje i buduće planove i projekte grada Labina, implementaciju integriranog urbanog razvoja, korištenje instrumenata kohezijske politike EU-a, odnosno Europskih strukturnih i investicijskih fondova, lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice i sl. Analizom se nastoji također prikazati primjena u praksi teorijskih okvira ovoga rada iz prethodnih poglavlja.

5.5. Rezultati istraživanja

Za provođenje intervjua izabrani su g. Dino Šumberac, savjetnik za investicije i g. Alek Dragojević, pročelnik upravnog odjela za gospodarstvo i EU projekte u Gradu Labinu.

Slijedi prikaz pitanja i odgovora dobivenih u intervjuu.

1. Da li postoje planovi za budućnost razvoja grada Labina?

Dino Šumberac: Postoje mnogi planovi vezano za infrastrukturu, promet, veću povezanost i obnovu kulturne baštine. Glavni projekt sa kojime se već krenulo u realizaciju je obnova „Šohta“. Obnova šohta dio je projekta MINE TOUR kojem je Gradu Labinu odobreno 2,5 milijuna kuna bespovratnih sredstava za njegovu obnovu. U okviru projekta zamijenit će se osnovna nosiva konstrukcija Šohta, kao i sva metalna gazišta i postojeća galerija oko tornja. Provest će se također antikorozijska zaštita cijelog tornja. Projekt MINE TOUR, čiji je nositelj Grad Labin, bavi se izazovom neiskorištenog turističkog potencijala rudarske baštine. „Šoht“ će sada služiti u turističke svrhe, dok je prije služio rudarima. U planu je također povezati Labin i Rabac sa žičarom, izgradnjom uspinjače od „markata“ u Labinu do Staroga grada, a također i izgradnja dvoetažnog parkirališta u centru za čiju izgradnju već imamo građevinsku dozvolu. Što se tiče prometa, u planu su izgradnje okolnih cesta kako bi se smanjila gužva na trgovima i glavnim cestama. U planu je i cesta koja bi povezivala Rabac i St. Marinu. Planovi su usmjereni na povećanje turističke ponude. Planirano je da se rudnikom podzemno napravi put do Rapca, a da je u Labin moguće vratiti se sa žičarom. To su poprilično zahtjevni projekti. Nije ih moguće provesti samo sa gradskim proračunom, bez dodatnih sredstava. Po planu podzemnog puta do Rapca, već su se provela ispitivanja podzemnih voda. Bio je postavljen uređaj koji je mjerio kvalitetu protoka vode. Što se tiče žičare, Državni hidrometeorološki zavod je mjerio strujanje zraka radi utjecaja na nju. S obzirom da slijedi zimski period, teže je realizirati projekt jer može doći do poplava. Rađene su studije koje su pokazale ekonomsku isplativost za projekte.

2. Navedite primjere dobre prakse na području grada Labina.

Dino Šumberac: Kao jedan od najuspješniji projekata izdvojio bih izgradnju Gradske knjižnice. Gradska knjižnica Labin dobitnik je Godišnje nagrade za najbolje umjetničko

ostvarenje u Republici Hrvatskoj za 2013. godinu na području arhitekture i urbanizma, a također i nagrade za najbolji interijer. Bila je u privatnom vlasništvu, ali ju je grad ponovno otkupio. Gradska knjižnica je inicijalni projekt, a realizirana je kroz duže vrijeme.

Alek Dragojević: Labin je uključen u projekte u Atrium i Atrium plus te su napravljene kulturne rute koje ga povezuju sa gradovima koji imaju slična obilježja kao i Labin. Projekt obuhvaća mrežu gradova. Cilj je da agencije nude te rute. Na „markatu“ će se postavljati natpisi koji će pokazivati kako se zove svaki dio naselja. Otvorio se novi Upravni odjel za gospodarstvo i EU projekte.

3. Koja su glavna ograničenja ulaganja u projekte?

Dino Šumberac: Glavna ograničenja predstavljaju vlasnički odnosi. U prošlosti je rudnik bio u vlasništvu grada, ali su nakon toga neki dijelovi bili rasprodani privatnicima. Nakon obnove „Šohta“ bilo je u planu i uređenje okoliša. To bi se moglo provesti rušenjem garaža, a privatna poduzeća na tom području bi se morala preseliti. Ograničenja u izgradnji žičare su da bi se trebali otkupiti posjedi na kojima bi se postavljali stupovi i gdje bi se izgradile ceste. Za realizaciju projekta potreban je značajan iznos sredstava, potrebno je izgraditi trafostanicu. Mogu se javiti i privatni investitori.

Alek Dragojević: Nedavno je bio natječaj od Ministarstva turizma za izgradnju žičare, ali su uvjeti bili dosta strogi. Jedan od glavnih uvjeta je da su riješeni vlasničko pravni odnosi ili da su barem u većini riješeni. Također potrebno je imati i osiguran već dio sredstava.

4. Odakle dolazi motivacija za sve navedene projekte koji su provedeni, ali i za one koji su tek u planu?

Dino Šumberac: Motivacija dolazi iz grada, ali i iz privatnih inicijativa. Važno je da se zaštiti rudarska baština. Prva stvar je da se to proglasi spomenikom kulture. „Šoht“ je registriran kao kulturno dobro još 90-ih godina. Planeri i gradska struktura su usmjereni da se rudarska baština proglasi spomenikom kulture. Rudnik predstavlja podzemne veze iz Raše koje bi se mogle iskoristiti u turističke svrhe. Okolni gradovi nemaju takvu ponudu te bi to moglo privući još više posjetitelja gradu.

5. Koji su EU projekti trenutno u provedbi?

Alek Dragojević: Trenutno su u provedbi EU projekti:

a) *Akronim: RECOLOR*

Naziv projekta: Reviving and Enhancing artworks and Landscapes Of the Adriatic (Oživljavanje i unaprjeđenje umjetničkih djela i krajolika na Jadranu)

Prioritetna os: Prioritetna os 3 – Okoliš i kulturna baština

Trajanje projekta: 01.01.2019. – 30.06.2021.

Vrijednost projekta: Ukupna vrijednost projekta: 2 093 392,00 eura

Proračun za Grad Labin: 208 000,00 eura

Bespovratna sredstva ERDF-a: 176 800,00 eura

Sufinanciranje ERDF-a: 85%

Program: Program prekogranične suradnje INTERREG V-A Italija – Hrvatska 2014.-2020.

Opći cilj projekta RECOLOR je povećati turistički potencijal urbanog i prirodnih krajobrazu u Hrvatskoj i Italiji, koji često nisu u potpunosti iskorišteni i koji nisu uključeni u tradicionalnim turističkim krugovima. Polazeći od analize figurativnih umjetnina i promocije turističkih itinerera na njima, RECOLOR je inovativan jer se istodobno bavi i prirodnom i kulturnom baštinom. Projekt će promovirati relevantne i manje poznate umjetničke radove, stvarajući specifične itinerere za posjetu, razvijajući nove turističke ponude i promovirajući sezonsku prilagodbu turističkog toka. Na taj način RECOLOR projekt namjerava pridonijeti raznolikosti turističkih proizvoda i usluga i poboljšati kvalitetu turističke ponude u okviru opće vizije održivog i odgovornog turizma. Glavni skup aktivnosti usmjerit će se na dionike u turizmu s ciljem povećanja postojećih vještina te na razvoj novih kapaciteta i znanja.

Područja projektnih partnera nalaze se u regijama koje su suočene s masovnim turističkim tokovima te s uobičajenim problemima uspješnih odredišta na moru kao što su: kritičan broj posjetitelja tijekom ljetne sezone, ograničeni protok u ostatku godine, neravnomjerna popunjenost smještaja i neuravnotežena raspodjela između bliskih područja. Sva ta pitanja bit će riješena stvaranjem stabilne infrastrukture, usvajanjem

kriterija za definiranje i provedbu novih planova upravljanja manje poznatom prirodnom i kulturnom baštinom.

RECOLOR se usmjerava na zaštitu prirodnog krajolika, ali i promicanje tih područja s turističkog i kulturnog gledišta, u održivom teritorijalnom razvoju, podupiranjem gospodarskog rasta lokalnih zajednica. Projekt će identificirati i stvoriti alate i modele koji će na održiv način poboljšati turističko iskorištavanje prirodne i kulturne baštine, prateći lokalnu turističku industriju u uspostavi novih organizacijskih modela i podržavajući ih u stvaranju partnerstva.

Labin benefiti: razvoj nove Strategije kulturno turističke valorizacije Parka skulptura Dubrova

Partnerstvo obuhvaća sljedeće partnere: regija Emilia-Romagna (nositelj) (IT), Veleučilište u Šibeniku (HR), Općina Cambosasso (IT), Općina Cividale del Friuli (IT), Razvojni konzorcija Montefeltro (IT), Sveučilište u Bologni (IT), Grad Labin (HR), Grad Zadar (HR).

b) Naziv projekta: Projekt Društveno-kulturni centar "Lamparna"

Nositelj projekta: Labin Art Express XXI (L.A.E. XXI)

Partneri su: Grad Labin, KUD Ivan Fonović Zlatela Kršan, Udruga žena Sv. Nedelja "Mendula", Udruga "Metamedij" Pula, Udruga "INFORMO" Vodnjan, Istarska kulturna agencija, Centar za građanske inicijative Poreč.

Osnovna svrha projekta je izraditi sudionički model upravljanja te testirati razne polivalentne društveno-kulturne aktivnosti – programe Društveno-kulturnog centra Lamparna u Labinu. U sudionički model upravljanja bit će uključeni svi partneri i sudionici projekta koji bi u budućnosti koristili prostor za vlastite aktivnosti.

Ciljevi projekta usmjereni su na jačanje kapaciteta dionika uključenih u procese sudioničkog upravljanja u kulturi, kako bi se uspostavio sudionički model upravljanja i programiranja, kojim bi se unaprijedio pristup lokalne zajednice kulturnim i umjetničkim sadržajima te promicanje i zagovaranje civilno-javnog partnerstva i sudioničkog upravljanja u kulturi među širom javnošću kako bi se povećala uključenost građana u procese donošenja odluka.

Očekivani rezultati su: pretvorba KuC-a LAMPARNA iz alternativnog u društveno-kulturni centar za sve građane Labinštine i Istre, temeljen na sudioničkom upravljanju i programiranju; 26 organizacija civilnog društva i 34 pojedinca iz Istre osnažit će svoje kapacitete u području sudioničkog upravljanja u kulturi; tijekom dvije godine bit će provedeno ukupno 45 projekata, koji sadrže aktivnosti podizanja javne svijesti o civilno-javnom partnerstvu i sudioničkom upravljanju u kulturi.

Ukupna vrijednost projekta: 2 102 349,68 HRK

Odobrena bespovratna sredstva ESF-a: 1 786 997,23 HRK

Razdoblje provedbe: 29.10.2018. – 28.10.2020.

c) Akronim projekta: MINE TOUR

Naziv projekta: Aktivna zaštita i valorizacija prirodne i kulturne baštine rudnika i rudarstva za razvoj održivog turizma

Prioritetna os: Aktivna zaštita baštine održivim turizmom

Trajanje projekta: 01.09.2018. – 28.02.2021. (30 mjeseci)

Vrijednost projekta: Ukupna vrijednost projekta: 1 144 622,45 eura

Proračun za Grad Labin: 403 574,25 eura

Bespovratna sredstva ERDF-a: 343.038,11 eura

Sufinanciranje ERDF-a: 85%

Program: Program prekogranične suradnje INTERREG V-A Slovenija-Hrvatska

Projekt MINE TOUR se bavi neiskorištenim turističkim potencijalom rudarske baštine i to prirodnog spomenika rudnika Sitarjevec u Litiji te kulturnog spomenika Šoht u Labinu, koji su u lošem stanju, a nedostaje i prekogranična promocija, suradnja među akterima na nacionalnoj i prekograničnoj razini. Također, potrebno je unaprijediti znanje turističkih dionika o načelima održivog turizma te bolje upravljanje baštinom.

Cilj je projekta aktivno očuvanje rudarske baštine kroz razvoj novih održivih turističkih proizvoda. Promjena obuhvaća poboljšani pristup i stvaranje prepoznatljivosti rudnika u svrhu boljeg doživljaja baštine, povećanje posjeta te povećanje privlačnosti spomenika. Valorizirat će se sadržaji sa značajnim potencijalom, a ujedno će se

osigurati očuvanje spomenika za buduće generacije. Direktne koristi od projekta odnose se npr. na obnovu šohta. Neposredni su učinci povezani s rudarskom baštinom, prekograničnim održivim turističkim proizvodima, posjetama rudarskim spomenicima, dionicima održivog turizma uključenim u osposobljavanje te investicijama za očuvanje rudarske baštine. Korist će imati i turisti zbog bogatog doživljaja, povećat će se atraktivnost područja, poticat će se razvoj poduzetništva i stvoriti povoljne prilike za zapošljavanje lokalnog stanovništva. Pristupom odozdo prema gore projekt će povezivati spomenike, javne i privatne turističke dionike, lokalna gospodarstva i lokalne zajednice, u jedinstveni turistički proizvod. Ovime će se ojačati održivi turizam kao pokretačka sila razvoja. Prekogranični pristup potreban je kako bi se standardiziralo očuvanje resursa, a prekograničnim marketingom i promocijom ostvarit će se veći broj posjetitelja rudarske baštine. Izradit će se također novi plan upravljanja posjetiteljima, prekogranični marketinški model, edukacijski program i turistički vodič.

Vodeći partner je Grad Labin (HR), uz ostale partnere: Občina Litija (SI), Razvojni center Srca Slovenije d.o.o. (SI), Zavod za gradbeništvo Slovenije (SI), Turistička zajednica Istarske županije (SI), Labin Art Express XXI (HR), Turistična Zveza Slovenije (SI).

Zaključeni projekti:

Akronim: ATRIUM PLUS

Naziv projekta: Architecture of the Totalitarian Regimes of the XX^oCentury in Urban Management PLUS (Arhitektura totalitarnih režima XX stoljeća u gospodarenju urbanim razvojem PLUS)

Prioritetna os: 3. Okoliš i kulturna baština

Trajanje projekta: 1.1.2018. – 30.6.2019. (18 mjeseci)

Vrijednost projekta: Ukupna vrijednost: 696 770,00 eura

Proračun za Grad Labin: 126 869,00 eura

Bespovratna sredstva ERDF-a: 107 838,65 eura

Bespovratna sredstva Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU: 84 500,47 HRK

Sufinanciranje ERDF-a: 85%

Program: Program prekogranične suradnje INTERREG V-A Italija – Hrvatska 2014.-2020.

Projekt ATRIUM (financiran iz programa South East Europe) rezultirao je nizom korisnih alata kao što su digitalni katalog, priručnik za pametno upravljanje arhitekturom totalitarnih režima, smjernice za obnovu moderne arhitekture. Također, uspostavljena je prva kulturna ruta, koju je potvrdilo Vijeće Europe u travnju 2014., koja je bila posvećena tzv. "neugodnoj baštini". ATRIUM PLUS namjerava kapitalizirati postignuća ATRIUM-a, odnosno kulturna ruta trebala bi postati kulturno-turistička atrakcija. Ovaj cilj je vezan za nekoliko definiranih aktivnosti kao što su:

1) Definiranje i provedba zajedničke informacijske strategije i akcijskog plana za posjetitelje, koji se sastoje od unificiranih putokaza i informativnih ploča, promotivnih digitalnih i tiskanih materijala, koji sadrže korisne informacije o mjestima, zgradama, spomenicima, događajima vezanim za baštinu, kako bi se ponudili dobro dizajnirani itinereri;

2) Definiranje i provedba prekograničnog tečaja za turističke vodiče namijenjenog stručnim vodičima i građanima, koji su voljni surađivati u ostvarivanju specifične baštine. Budući da je ta baština proizašla iz totalitarnih režima koji su izazvali tragedije stanovništvu tijekom XX. stoljeća, turistički vodiči moraju je prezentirati posjetiteljima (pogotovo najmlađima) na informativan, etički i kritički način.

3) Pokretanje prekograničnog programa studijskih posjeta koji uključuju škole koje se nalaze u gradovima / područjima uključenim u projekt ATRIUM PLUS i educiranje nove generacije kako bi postali odgovorni i informirani turisti budućnosti.

Nositelj projekta je Grad Forli, uz ostale partnere: Grad Labin, Sveučilište u Zadru, Grad Bari, Grad Ferrara.

U sklopu projekta ATRIUM PLUS učenici Gimnazije Gaetano Salvemini iz Barija iz Italije posjetili su Srednju školu Mate Blažine. Učenici su sudjelovali u osmišljenim radionicama na temu arhitekture totalitarnih režima 20. stoljeća, a cilj je studijskog posjeta bio upoznati se sa svakodnevnim životom za vrijeme fašizma u Istri, te testiranje kulturne rute Podlabin.

6. Na koje načine grad Labin pomaže poduzećima?

Alek Dragojević: Iznad gradske knjižnice nalazi se prostor za poduzetnike. Poduzetnik koji se tamo nalazi prostor koristi godinu dana besplatno, ako se radi o novom poduzetniku, nakon toga se korištenje prostora plaća po subvencioniranoj cijeni. Također, provode se razne besplatne edukativne radionice na kojima poduzetnici mogu usavršiti i povećati svoje znanje. Mi smo tu i kao savjetnici, uvijek nam se mogu obratiti. Imamo programe jačanja gospodarstva, a to uključuje i potpore. Potpore se daju osim za nove poduzetnike, za opremu, sada će se proširiti i na nove dodatne aktivnosti. Imamo također potpore za udruge. U Labinu ima poslovnih zona koje imaju posebne olakšice.

7. Koje se strategije koriste?

Dino Šumberac: Postoji strategija razvoja i studija prometa. Sada će se izraditi nova strategija razvoja. Strategija je definitivno polazište za ostvarenje ciljeva.

Alek Dragojević: Grad Labin je u strategiji koja je izrađena 2016. godine postavio osnove kako bi odgovorio na ključne razvojne interese. Strategija je nužan izvor za korištenje fondova EU te je sredstvo za upravljanje lokalnim i regionalnim razvojem. U strategiji je prikazana SWOT analiza te projekti koji se trebaju sprovesti. Glavni ciljevi su razvoj gospodarstva, razvoj ljudskih resursa i visoka kvaliteta života, jačanje infrastrukture i zaštite okoliša te jačanje labinskog identiteta, odnosno prepoznatljivost samoga grada.

8. Što grad Labin čini po pitanju razvoja obrazovanja?

Alek Dragojević: Naravno, tu su stipendije, učeničke i studentske. Potiču se i deficitarna zanimanja. Pokrenuli smo inicijativu, profesionalna orijentacija djece. Organizirali smo prvi put ove godine da učenici 7. razreda posjećuju poduzetničke zone te da se mogu upoznati sa poslovima koji se tamo izvode.

9. Koji su glavni resursi za realizaciju projekata i za urbanizam?

Alek Dragojević: Rudarska baština i turizam.

10. Koliko je grad Labin upoznat sa samim konceptom urbanizacije i pristupom lokalnom razvoju pod vodstvom zajednice?

Dino Šumberac: Urbanizacija je odgovor na promjene u društvu. Tehnologija je napredovala, a pojavila su se i nova zanimanja. U općini je otvoren novi Upravni odjel

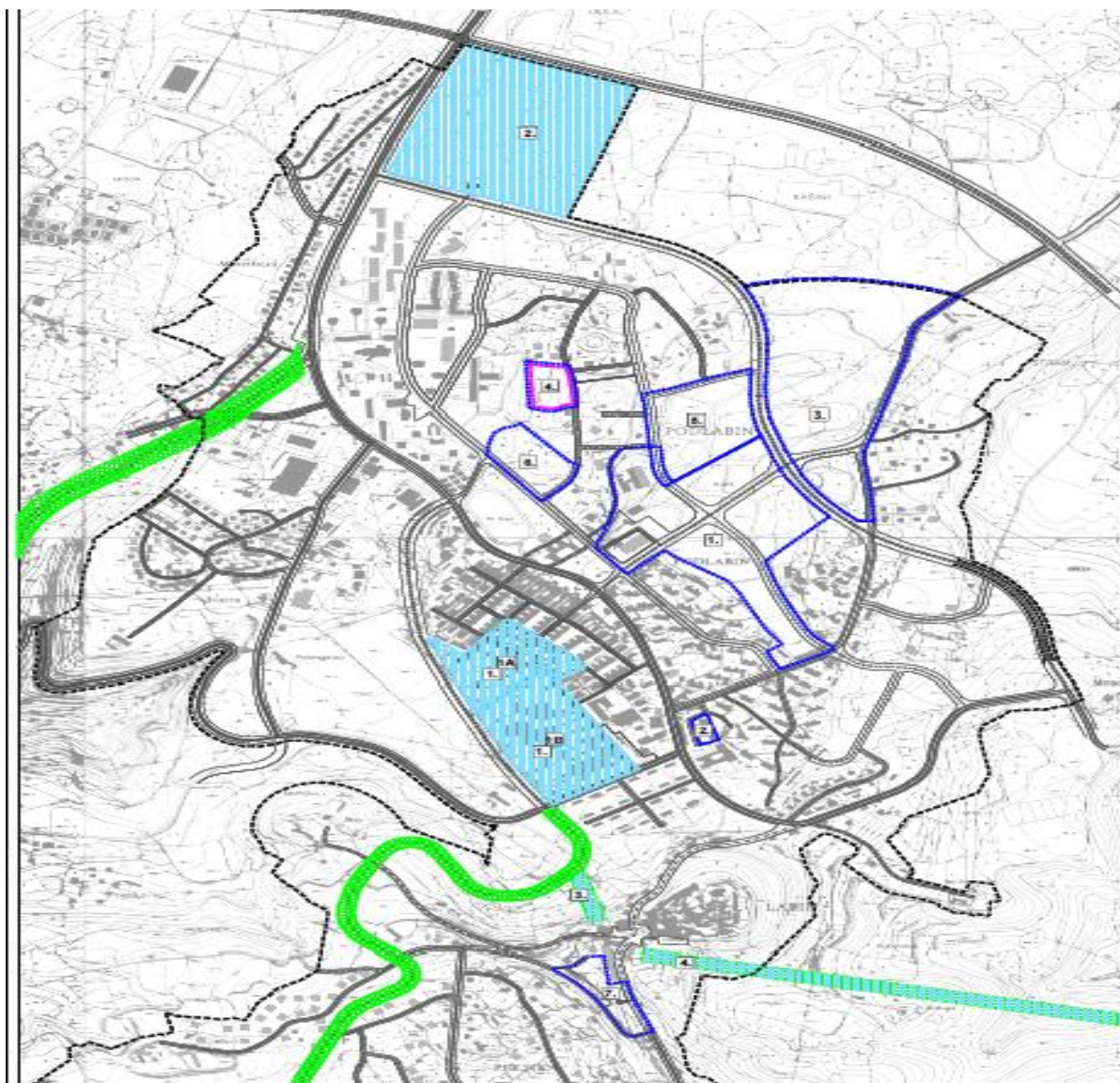
za gospodarstvo i EU projekte. Važno je povećati kvalitetu života u gradu, više povezati njegove dijelove, omogućiti bolju dostupnost trgovina, doma zdravlja... Izrađen je lokalni program za mlade grada Labina. Javne politike za mlade na europskom su prostoru, na nacionalnim (državnim) i lokalnim razinama već desetljećima sastavni dio političkog djelovanja i planiranja ulaganja iz javnih prihoda. Na razini EU, politikama za mlade bave se Vijeće Europe, Europski parlament i posebno Europska komisija. I prije osnivanja EU, a posebno od njenog osnivanja do danas doneseno je više strateških dokumenata, preporuka, pokrenuto više inicijativa i sklopljeno sporazuma, kao i osigurano sredstava za financiranje potreba i unaprjeđenje položaja mladih u državama članicama EU, ali i onih koje to namjeravaju postati. Također, prihvaćanjem Agende 21 - Labin je preuzeo obveze da budući razvoj sagleda na temelju održivog razvoja uz podizanje ukupnog životnog standarda.

Alek Dragojević: Koliko smo upoznati sa samom urbanizacijom, pokazuju i projekti koji se provode. Radi se o povezivanju ljudi, povećanju kvalitete življenja u gradu, poboljšanju prometne infrastrukture...

Što se tiče mehanizma lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice, projekt "Društveno kulturni centar Lamparna" je pokrenut od strane lokalne zajednice. Kao što sam već spomenuo, glavni je nositelj Labin Art Express. Projekt kreće s lokalne razine na kojoj pojedinci u suradnji s lokalnim organizacijama civilnog društva i drugim dionicima lokalne razine pokreću inicijativu partnerstva, koja se usmjerava na prednosti i resurse lokalne zajednice za održivi gospodarski, ekološki i socijalni razvoj. Projekti koji su pokrenuti zbog inicijative građana su zaštita kulturne baštine te otvaranje umjetničkih ateljea. Jedna ruta je obuhvaćala posjet muzeju u Raši i rudarsku marendu. To je projekt Istarske županije, koja je u svakom gradu prepoznala specifičnosti grada kroz koji se prolazi.

Na karti u nastavku prikazani su planovi i projekti revitalizacije vezani uz ulaganje u infrastrukturu i obnovu grada te poboljšanje turističke ponude, ali i postojećih kapaciteta koji pritom poboljšavaju kvalitetu života tamošnjeg stanovništva.

Slika br. 5. Plan primjene planskih mjera zaštite Grada Labina

Izvor: dokumentacija Grada Labina

Tamno plavom isprekidanom crtom su označena područja obuhvata obvezne izrade urbanističko-arhitektonskog natječaja i/ili stručnog rješenja, a uključuju pod sljedećim brojevima označenim na karti redom:

1. Novi poslovni gradski centar s hotelskim kompleksom Senari (T1)
2. Centar za učenike s teškoćama u razvoju sa stacionarom Liče Faraguna (D22)
3. Sportsko-rekreacijski centar (R22), polivalentnu dvoranu (R11) i javni park (Z13) s garažom Kovica (GP4)

4. Dom za starije i nemoćne (D21)
5. Kature istok (13S2)
6. Kature 2 (9S2)
7. Parkirališno-garažnu zonu Stari grad.

Rozom isprekidanom crtom je označeno područje obuhvata usvojenih urbanističko-arhitektonskih natječaj- Dom za starije i nemoćne.

Tirkizno plavom isprekidanom crtom i popunjeno su označena područja obvezne izrade stručnog rješenja, a to su:

1. Novi gradski centar Trg labinskih rudara (1A) i Pijacal (1B)
2. Poslovno-trgovački kompleks na sjevernom ulazu u Labin - Ulaz sjever (K21)
3. Stručno rješenje varijantnih tehničkih rješenja za mehaničku vezu
4. Stručno rješenje varijantnih tehničkih rješenja za žičaru Labin – Rabac.

Zelenom bojom su označena područja na kojima je planirano provesti zahvat potrebne provedbe procjene utjecaja na okoliš.

Na temelju provedenog intervjua saznale su se dodatne informacije o preprekama grada Labina u ostvarenju određenih projekata kao što su vlasnički odnosi, odnosno problem vlasništva. Labin uspješno primjenjuje pristup lokalnom razvoju pod vodstvom zajednice. Nužan segment implementacije integriranog urbanog razvoja su upravo suradnja, partnerstvo i uključenost svih, jedinica lokalne samouprave međusobno, ali i s regionalnim samoupravama, te uključenost svih razina, od lokalnog stanovništva, poslovnih subjekata, organizacija civilnog društva do krovnih nositelja provedbe politike, na različitim područjima provedbe. Koriste i instrument za zajedničko ulaganje, a stipendijama potiču obrazovanje, dok olakšicama, savjetovanjem i potporama pomažu lokalnim poduzetnicima i udrugama. Iz navedenih prikaza vidljiva je sveobuhvatnost pristupa: izgradnja novih prometnica, ekološka osviještenost, obnova i izgradnja novih ustanova (domovi, centri...), iskorištavanje vlastitih razvojnih potencijala, rudarske baštine i turizma, integrirano u cilju unaprjeđenja vlastitog razvoja i poboljšanja kvalitete života lokalnog stanovništva.

6. Zaključak

Promjena je nužna za napredak i razvoj iako je nekad za subjekt promjene komplicirana i teška te pred njega stavlja određene probleme, prijetnje i izazove. Zadaća je zajednice u cjelini pa sve do pojedinaca doprinositi rastu i razvoju, sukladno s prilagodbom na promjene. Nositelji ekonomske politike trebaju pružiti odgovarajuće okruženje i usmjeravati razvojne procese te kontinuirano sudjelovati u provedbi, prateći također nove mogućnosti razvoja. Urbanizacija i urbani rast i razvoj su skup procesa koji se ubrzano odvijaju, a usporedno se traže stručna i idejna rješenja kako iskoristiti sve prednosti koje ti procesi nude, kao i prevladati i prevenirati potencijalne nedostatke. Pojedine države i lokalne jedinice nisu bile u mogućnosti adekvatno odgovoriti na postavljene zahtjeve ili su se promjene dešavale ubrzano i neusklađeno s kapacitetima. Uslijed toga nastaju problemi kao što su: nedovoljan broj usluga i radnih mjesta, što je vodilo do nezadovoljstva, lošijeg životnog standarda, nejednakosti, loše kvalitete života, socijalne isključenosti, kriminala, potom prevelikog zagađenja, rasta količine otpada, gužvi u prometu, napuštanja, propadanja i izumiranja mjesta iz kojih se iseljavalo itd. Taj proces i dalje traje, a uz to je popraćen novim tehnološkim dostignućima, većom konkurencijom, izazovima migracija, demografskim promjenama i sl. S obzirom na raznovrsnost i složenost navedenih promjena javila se potreba za novim pristupom urbanom razvoju, a koji je sveobuhvatan i koji nudi rješenja za probleme na svim područjima. Cilj takvog pristupa je uključenost i suradnja svih dionika, od lokalnih građana, neprofitnih i profitnih organizacija, predstavnika lokalne i regionalne samouprave te vlasti, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini, a u svrhu ostvarenja uspješnog urbanog razvoja. Naime, kako bi urbani razvoj bio odgovarajući potrebno je prevladati izazove koje donosi, prilagoditi se novim zahtjevima te iskoristiti svoje potencijalne i resurse. EU prepoznaje važnost urbanih područja i upravljanja razvojem s nižih razina upravljanja, što je vidljivo u okviru kohezijske politike, a u radu je i dokazano. U tu svrhu integrirani urbani razvoj sveobuhvatno primjenjuje mjere na različitim područjima: ekonomskom (poticanje poduzetništva, rast BDP-a, otvaranje novih radnih mjesta), socijalnom (inkluzija, antidiskriminacija, jednakost i ravnopravnost), ekološkom (zbrinjavanje otpada, klimatske promjene, očuvanje energije i korištenje obnovljivih resursa, zaštita i obnova prirode), društvenim (sustavi kao što su obrazovanje i zdravstvo, dostupnost, kvaliteta, modernizacija usluga) itd. Dakle, nužno je pristupati s mjerama razvoja na način da

budu sveobuhvatne i održive. Stoga se u obzir moraju uzeti sve djelatnosti; ne zapostaviti manje gradove i ruralna područja jer nije cilj nejednakost već jednaki razvoj i iskoristivost resursa; uspostaviti odgovarajući zakonodavni i institucionalni okvir koji se sastoji od odgovarajućih zakona, strategija, programa, planova razvoja; uz potpuno iskorištavanje tehničke, edukacijske i financijske pomoći i podrške koja se nudi bilo od EU, drugih država, privatnih subjekata, a samim time i ulaganje u stručni kadar koji će sastavljati te iste projekte, osmišljati, provoditi i organizirati razvojne aktivnosti, osvijestiti sve svoje resurse i snage, ali i pravovremeno prepoznati svoje nedostatke i potencijalne probleme. Suradnja, uključenost različitih dionika, modernizacija, transparentnost, jednakost i otvorenost ka prijedlozima, novim praksama, pretpostavka su kvalitetnog razvoja. S obzirom da EU nudi mnoge mogućnosti u svrhu podrške i pomoći, a koje su u radu detaljnije prezentirane, treba ih iskoristiti, uključujući fondove te različite mogućnosti povezivanja s međunarodnim organizacijama i državama kako bi učili jedni od drugih.

Grad Labin jedan je od primjera Hrvatske koji je na dobrom putu ka implementaciji integriranog urbanog razvoja, što se može zaključiti i kroz projekte koji obuhvaćaju npr.: renovaciju urbanog područja kroz obnovu cesta, ustanova, revitalizaciju prirode, iskorištava svoje resurse i gradi svoj identitet kroz kulturu, tradiciju i turizam, uz dobro razrađene strategije, programe i projekte koji će pomoći u daljnjem razvoju i poboljšavanju svojih manje razvijenih strana i djelatnosti. Provedeno istraživanje također je potvrdilo da razvoj ide u odgovarajućem smjeru te da se Labin usmjerava prema jedinstvenim resursima koje posjeduje, prilagođava se novim promjenama, na integriran i održiv način, pravovremeno uzimajući u obzir i ograničenja koja se na tom putu otvaraju.

S obzirom na trajnost i promjenjivost procesa potrebno je kontinuirano razvijati nove ideje, planove, mjere i aktivnosti, uključiti što veći broj stručnjaka različitih profesija, analizirati i istraživati postojeća stanja, vršiti evaluacije te radi toga provoditi i kvantitativna i kvalitativna istraživanja.

Literatura:

Članci u časopisima:

1. Biagi, B., M. G. Ladu i M. Meleddu, "Urban Quality of Life and Capabilities: An Experimental Study," *Ecological Economics*, vol. 150, August, 2018., str. 137-152.
2. Castells, M., "Za sociologijsku teoriju urbanog planiranja", *Revija za sociologiju*, vol. 5, no. 4, 1975., str. 153-164. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/156299>, (pristupljeno 14. kolovza 2019.).
3. Đulabić, V., "Kohezijska politika Europske unije kao instrument razvoja Hrvatske", *Političke analize*, vol. 5, no. 17, 2014., str. 17.-22. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142493>, (pristupljeno 20. travnja 2019.).
4. Garau, C. i V. M. Pavan, "Evaluating Urban Quality: Indicators and Assessment Tools for Smart Sustainable Cities", *Sustainability*, vol. 10, no. 3., 2018. Dostupno na: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/3/575>, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
5. Marans, R., "Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 35, 2012., str. 9–22. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/257715355_Quality_of_Urban_Life_Studies_An_Overview_and_Implications_for_Environment-Behaviour_Research, (pristupljeno 30. travnja 2019.).
6. Matz, J. C, D. M. Strieb i O. Brion, "Urban-rural differences in daily time-activity patterns, occupational activity and housing characteristics", *Environmental Health*, vol. 14, no. 88, 2015. Dostupno na: <https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12940-015-0075-y>, (pristupljeno 1. kolovoza 2019.).
7. Murzyn, D., "Urban development under EU cohesion policy – an example of major cities in Poland", *Urban Development Issues*, vol. 53, 2017., str. 27-35. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/320410718_Urban_development_under_EU_cohesion_policy-an_example_of_major_cities_in_Poland, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).
8. Pacchi, C., "Epistemological critiques to the technocratic planning model: the role of Jane Jacobs, Paul Davidof, Reyner Banham and Giancarlo De Carlo in the 1960s", *City, Territory and Architecture*, vol. 5, no. 17, 2018., str. 1-8. Dostupno na

<https://www.researchgate.net/publication/328701008> Epistemological critiques to the technocratic planning model the role of Jane Jacobs Paul Davidoff Reyner Banham and Giancarlo De Carlo in the 1960s, (pristupljeno 13. kolovoza 2019.).

9. Pateman, T., "Rural and urban areas: Comparing lives using rural/urban classifications", *Regional Trends*, vol. 43, no. 11, 2011., str. 11-86. Dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1057/rt.2011.2>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
10. Taiwo, F. J. i O. O. Feyisara, "Understanding the Concept of Carrying Capacity and its Relevance to Urban and Regional Planning", *Journal of Environmental Studies*, 3 (1): 5, 2017., str. 1-5.
11. Tijanić, L., "Urban paradoxes - 'The other side' of urban growth and quality of life in European cities", *Ekonomika misao i praksa*, no. 1, 2018., str. 309-328. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/221037>, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
12. Wei, Y. et al., "Using Urban-Carrying Capacity as a Benchmark for Sustainable Urban Development: An Empirical Study of Beijing", *Sustainability*, vol. 7, no. 3, 2015., str. 3244-3268. Dostupno na: <https://www.researchgate.net/publication/276884502> Using Urban-Carrying Capacity as a Benchmark for Sustainable Urban Development An Empirical Study of Beijing, (pristupljeno 10. lipnja 2019.).

Zakoni, uredbe, odluke, strategije:

1. Grad Labin, Strategija održivog razvoja turizma Grada Labina za razdoblje od 2016. do 2020. godine, 2016a. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201708/STRATEGIJA%20ODR%20C5%BDIVOG%20RAZVOJA%20TURIZMA%202016%202020.pdf>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
2. Grad Labin, Strategija razvoja Grada Labina 2016.-2020., 2016b. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201902/Strategija%20razvoja%202016.%20-2020.%20-%20cjelokupni%20tekst.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
3. Grad Labin, Strategija razvoja grada Labina 2016.-2020., 2017. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201702/strategija-razvoja-grada-labina.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
4. Gradsko vijeće Grada Labina, Odluka o donošenju lokalnog programa za mlade Grada Labina, 2015. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/LOKALNI%20PROGRAM%20ZA%20MLADE%20GRADA%20LABINA.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).

5. Gradsko vijeće Grada Labina, Program javnih potreba u kulturi Grada Labina za 2018. godinu i projekcija za 2019. i 2020. godinu, 2017a. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20JAVNIH%20POTREBA%20%20KULTURI%20GRADA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20I%20PROJEKCIJU%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
6. Gradsko vijeće Grada Labina, Program javnih potreba u sportu Grada Labina za 2018. godinu sa projekcijom za 2019. i 2020. godinu, 2017b. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20JAVNIH%20POTREBA%20U%20SPORTU%20GRADA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
7. Gradsko vijeće Grada Labina, Socijalni program Grada Labina za 2018. godinu sa projekcijom za 2019. i 2020. godinu, 2017c. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/SOCIJALNI%20PROGRAM%20GRADA%20LABINA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
8. Gradsko vijeće Grada Labina, Program održavanja komunalne infrastrukture za 2018. godinu, 2017d. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20ODR%20C5%BDAPANJA%20KOMUNALNE%20INFRASTRUKTURE%20ZA%202018.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
9. Gradsko vijeće Grada Labina, Program pripreme i gradnje objekata i uređaja komunalne infrastrukture i ostalih objekata za 2018. godinu sa projekcijom za 2019. i 2020. godinu, 2017e. Dostupno na: <http://www.labin.hr/Files/201801/PROGRAM%20PRIPREME%20I%20GRADNJE%20OBJEKATA%20I%20UREĐAJA%20KOMUNALNE%20INFRASTRUKTURE%20I%20OSTALIH%20OBJEKATA%20ZA%202018.%20GODINU%20SA%20PROJEKCIJOM%20ZA%202019.%20I%202020.%20GODINU.pdf>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
10. Labin, Izveštaj o kretanju zaposlenosti za XII mjesec 2018. godine. Dostupno na: <http://labin.hr/Files/201901/12.%20Prosinac%202018.pdf>, (pristupljeno 15. svibnja 2019.).
11. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, "Prilog VI Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava za projekte koji se financiraju iz Fondova u financijskom razdoblju 2014.-2020. Pravila o financijskim korekcijama", 2017. Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/natjecaji/razvoj-e--usluga-3115/Prilog-11.-Pravila-o-financijskim-korekcijama.docx>, (pristupljeno 15. svibnja 2019.).

12. Official Journal of the European Union, Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006, L 347/289, 2013. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1301>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
13. Razvojna agencija Grada Slavenskog Broda, Strategija razvoja Urbanog područja Slavenskog Broda do 2020., 2017. Dostupno na: https://ra-sb.hr/wp-content/uploads/SRUP-SB_za_prijavu-1.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
14. Službeni list Europske unije, Uredba (EU) br. 1300/2013 Europskog parlamenta i vijeća od 17. prosinca 2013. o Kohezijskom fondu i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1084/2006, L 347/281, 2013. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1300&from=ES>, (pristupljeno 30. travnja 2019.).

Internet izvori (različite vrste publikacija):

1. 5portal, "U Breg Ivanovcima žUC sanira zemljani pojas uz prometnicu", Dostupno na: http://5portal.hr/vijesti_detalj.php?id=1312&page=36, (pristupljeno 13. kolovoza 2019.).
2. Barreiro, F., "Integrated and sustainable urban regeneration in practice - Urban initiative in Malaga (Spain), Citizen Participation and Community-led Local Development", 2013. Dostupno na: http://wiki.ldnet.eu/tiki-download_wiki_attachment.php?attId=42, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).
3. Biberović, M., "Ana Pavičić-Kaselj i Poduzetnički kamp utiru put startupima do bespovratnih sredstava EU", Netokracija, 2014. Dostupno na: <https://www.netokracija.com/ana-pavicic-kaselj-akceleratorski-poduzetnicki-kamp-osijek-89806>, (pristupljeno 30. travnja 2019.).
4. Burns, T., "The urban paradox", OECD Education and Skills Today, 2014. Dostupno na: <https://oecdeditoday.com/the-urban-paradox/>, (pristupljeno 4. kolovoza 2019.).
5. Calegra hortikultura, "Idejni projekt revitalizacije Pinete- urbana park šuma oko starogradske jezgre Labina", 2018. Dostupno na: http://www.labin.hr/Files/201810/Calegra%20idejni%20projekt%20PINETA%20_2.pdf, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
6. Cherekaeva, V., "Technocratic city planning of the xx century: Cities of the future or dystopia", Medium, 2019. Dostupno na:

<https://medium.com/@valeriyacherekaeva/technocratic-city-planning-of-the-xx-century-cities-of-the-future-or-dystopia-157f5a1de185>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).

7. City of Zagreb, "Predstavljen projekt revitalizacije javnih prostora 'Zagreb za mene'", 2015. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/en/predstavljen-projekt-revitalizacije-javnih-prostor/73387>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
8. Ciudad d.o., "Labin: Broj nezaposlenih u godinu dana smanjen za 13 posto", 2019. Dostupno na: <http://www.gradonacelnik.hr/vijesti/ispostava-grada-labina-biljezi-najveci-pad-nezaposlenosti-u-istarskoj-zupaniji>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
9. Connective cities, "Inclusive cities: towards an urban and social development for all. Connective Cities Dialogue Event to be held in Bonn, Germany", 2018. Dostupno na: <https://www.connective-cities.net/en/event-details/news/inclusive-cities-towards-an-urban-and-social-development-for-all-1/>, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).
10. Connective cities, "Together, equal and self-determined", 2019. Dostupno na: <https://www.connective-cities.net/en/good-practice-details/gutepraktik/together-equal-and-self-determined/>, (pristupljeno 3. svibnja 2019.).
11. CUTER, "Kako se financira CUTER?" Dostupno na: <https://www.cuter.hr/kako-se-financira-cuter>, (pristupljeno 29. travnja 2019.).
12. CUTER, "Što je CUTER?" Dostupno na: <https://www.cuter.hr/%C5%A1to-je-cuter>, (pristupljeno 29. travnja 2019.).
13. Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises, "EIC SME Instrument data hub". Dostupno na: <https://sme.easme-web.eu/#>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
14. European Commission, "Available budget 2014-2020". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/available-budget/, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).
15. European Commission, "Competitiveness and Cohesion OP Croatia". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2014-2020/croatia/2014hr16m1op001, (pristupljeno 27. travnja 2019.).
16. European Commission, "European Pillar of Social Rights". Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en, (pristupljeno 18. travnja 2019.).

17. European Commission, "European Regional Development Fund". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/, (pristupljeno 15. travnja 2019.).
18. European Commission, "European Regional Development Fund (ERDF)". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/e/european-regional-development-fund, (pristupljeno 15. travnja 2019.).
19. European Commission, "European Social Fund (ESF)". Dostupno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=325>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).
20. European Commission, "European Social Fund, A new, stronger European Social Fund Plus". Dostupno na: <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=en>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).
21. European Commission, "International Urban Cooperation (IUC)". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/urban/, (pristupljeno 29. travnja 2019.).
22. European Commission, "Priorities for 2014-2020.". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
23. European Commission, "The Urban Development Network". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/urban-development/network/, (pristupljeno 29. travnja 2019.).
24. European Commission, "Thematic objectives". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/policy/what/glossary/t/thematic-objectives/, (pristupljeno 15. travnja 2019.).
25. European Commission, "Integrated sustainable development, Cohesion policy 2014-2020.", 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/urban_en.pdf, (pristupljeno 11. kolovoza 2019.).
26. European Commission, "Commission implementing regulation (EU) of XXX amending Implementing Regulation (EU) No 964/2014 as regards standard terms and conditions for financial instruments for a co-investment facility and for an urban development fund", Brussels, 2016. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2014/prop_fi_urban_dev_en.pdf, (pristupljeno 20. travnja 2019.).

27. European Commission, "The European Social Fund Plus (ESF+) and the European Globalisation Adjustment Fund (EGF)", 2018. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/informing/dialog/2018/2_empl.pdf, (pristupljeno 18. travnja 2019.).
28. European Commission – Directorate-General Environment, BiPRO i Copenhagen Resource Institute, "Assessment of separate collection schemes in the 28 capitals of the EU", 2015. Dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/Separate%20collection_Final%20Report.pdf, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).
29. European Investment Bank, "What is an Urban Development Fund?". Dostupno na: <https://www.eib.org/en/products/blending/jessica/faq/what-is-an-urban-development-fund.htm>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
30. European Investment Bank, "Jessica: A new way of using EU funding to promote sustainable investments and growth in urban areas", 2008. Dostupno na: <https://www.eib.org/en/infocentre/publications/all/jessica.htm>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
31. European Investment Bank, "Energy focused urban development fund, final report", 2012. Dostupno na: https://www.eib.org/attachments/documents/jessica_energy_focused_udf_final_report_en.pdf, (pristupljeno 13. lipnja 2019.).
32. European Investment Fund, "JEREMIE - Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises". Dostupno na: http://www.eif.europa.eu/what_we_do/resources/jeremie/index.htm, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
33. Europska komisija, "Glavna investicijska politika EU-a". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/investment-policy/, (pristupljeno 12. travnja 2019.).
34. Europska komisija, "Integrirani održiv urbani razvitak. Kohezijska politika za razdoblje 2014.-2020.". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/urban_hr.pdf, (pristupljeno 10. travnja 2019.).
35. Europska komisija, "Kohezijska politika". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/c/cohesion-policy/, (pristupljeno 12. travnja 2019.).
36. Europska komisija, "Kohezijski fond". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/cohesion-fund/, (pristupljeno 14. travnja 2019.).

37. Europska komisija, "Prioriteti za razdoblje 2014. – 2020.". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/how/priorities, (pristupljeno 17. travnja 2019.).
38. Europska komisija, "Regionalni i urbani razvoj EU-a, regionalna politika: Urbani razvoj". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/, (pristupljeno 10. travnja 2019.).
39. Europska komisija, "Smart cities". Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_hr, (pristupljeno 20. travnja 2019.).
40. Europska komisija, "Urban agenda for the EU". Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_en, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
41. Europska komisija, "Urbani razvoj". Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/themes/urban-development/, (pristupljeno 12. travnja 2019.).
42. Europska komisija, "Komisija uvodi dva nova financijska instrumenta za povećanje ulaganja u novoosnovana poduzeća i održiv urbani razvoj", 2016. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/newsroom/news/2016/07/07-11-2016-commission-launches-two-new-financial-instruments-to-boost-investments-in-start-ups-and-sustainable-urban-development, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
43. Europski parlament, "Informativni članci o Europskoj uniji-Kohezijski fond". Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/96/kohezijski-fond>, (pristupljeno 14. travnja 2019.).
44. Europski strukturni i investicijski fondovi, "ESI fondovi 2014. – 2020.". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).
45. Europski strukturni i investicijski fondovi "Integrirana teritorijalna ulaganja". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/integrirana-teritorijalna-ulaganja/>, (pristupljeno 18. travnja 2019.).
46. Europski strukturni i investicijski fondovi, "OP Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-ucinkoviti-ljudski-potencijali-2014-2020-780>, (pristupljeno 15. lipnja 2019.).
47. Europski strukturni i investicijski fondovi, "Operativni program konkurentnost i kohezija 2014.-2020.". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi->

fondovi-2014-2020/op-konkurentnost-i-kohezija/, (pristupljeno 27. travnja 2019.).

48. Europski strukturni i investicijski fondovi, "Popis velikih projekata". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2018/03/Popis-velikih-projekata-prosinac-2017.pdf>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).
49. Europski strukturni i investicijski fondovi, "Raspodjela ITU financijskih sredstava po specifičnim ciljevima i urbanim područjima". Dostupno na: <https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2019/04/Raspodjela-ITU-alokacije-po-gradovima-i-specifi%C4%8Dnim-ciljevima.pdf>, (pristupljeno 18. travnja 2019.).
50. Europski strukturni i investicijski fondovi, "Smjernice za lokalni razvoj pod vodstvom zajednice namijenjene lokalnim sudionicima", 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_clld_local_actors_hr.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
51. Fi-compass, "Case study (ERDF Languedoc-Roussillon)", 2015. Dostupno na: <https://www.fi-compass.eu/publication/case-studies/case-study-erdf-languedoc-roussillon>, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
52. Fi-compass, "The European Regional Development Fund/Cohesion Fund". Dostupno na: <https://www.fi-compass.eu/esif/erdf>, (pristupljeno 15. travnja 2019.).
53. Fi-compass, "Urban Development Fund in Pomorskie Case Study". Dostupno na: https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/case-study_urban_development_fund_in_pomorskie_poland.pdf, (pristupljeno 25. travnja 2019.).
54. Food and Agriculture Organization of the United Nations, "Participatory and Negotiated Territorial Development". Dostupno na: <http://www.fao.org/3/a-i4592e.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).
55. German Association of Cities, "Integrated Urban Development Planning and Urban Development Management – Strategies and instruments for sustainable urban development", 2013. Dostupno na: http://www.staedtetag.de/imperia/md/content/dst/internet/fachinformationen/2013/mat_integrierte_stadtentwicklungsplanung_en_gesamt_korr.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
56. Glas Istre, "Počelo asfaltiranje u Breg Ivanovcima", 2019. Dostupno na: <https://www.glasistre.hr/pula/pocelo-asfaltiranje-u-breg-ivanovcima-582251>, (pristupljeno 15. kolovoza, 2019.).

57. Global Urban Commons, "Open Data from UN Habitat Global Urban Observatory". Dostupno na: http://globalurbancommons.org/research_item/open-data-from-un-habitat-global-urban-observatory/, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
58. Grad Labin, "Biciklističko pješačka staza Rabac Prtlog". Dostupno na: <http://www.labin.hr/biciklisticko-pjesacka-staza-rabac-prtlog>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
59. Grad Labin, "Energetska obnova zgrade Dječjeg vrtića 'Pjerina Verbanac' na adresi Prilaz Kršin 2, Labin". Dostupno na: <http://www.labin.hr/djecji-vrtic>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
60. Grad Labin, "Energetska obnova zgrade Osnovne škole 'Ivo Lola Ribar' Labin, Područne škole Kature na adresi Istarska 32.". Dostupno na: <http://www.labin.hr/skola-Kature>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
61. Grad Labin, "Gradonačelnik". Dostupno na: http://www.labin.hr/gradonacelnik_1, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
62. Grad Labin, "Gradska obilježja". Dostupno na: <http://www.labin.hr/gradska-obiljezja>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
63. Grad Labin, "Kulturna ruta ATRIUM dobila certifikat Europske komisije", 2014. Dostupno na: <http://www.labin.hr/kulturna-ruta-atrrium-dobila-certifikat-europske-komisije>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
64. Grad Labin, "Projekt revitalizacije Pinete". Dostupno na: <http://www.labin.hr/projekt-revitalizacije-pinete>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
65. Grad Labin, "Rekonstrukcija ceste Breg Ivanovci". Dostupno na: <http://www.labin.hr/rekonstrukcija-cest-breg-ivanovci>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
66. Grad Labin, "Rekonstrukcija gradskog stadiona". Dostupno na: <http://www.labin.hr/rekonstrukcija-gradskog-stadiona>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
67. Grad Labin, "Rekonstrukcija rudarske baštine". Dostupno na: <http://www.labin.hr/rekonstrukcija-rudarske-bastine>, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
68. Grad Labin, "Sportski centar Franko Mileta". Dostupno na: http://www.labin.hr/sportski-centar-franko-mileta_1, (pristupljeno 20. svibnja 2019.).
69. Grad Labin, "Statistički podaci". Dostupno na: <http://www.labin.hr/statisticki-podaci>, (pristupljeno 15. svibnja 2019.).

70. Grad Labin, Strategija razvoja Grada Labina. Dostupno na: <http://www.labin.hr/strategija-razvoja-grad-labina>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
71. Grad Zagreb, "Zagreb za mene", 2015. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/zagreb-za-mene/77855>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
72. GRIP, GAINS i Start and Grow Enterprise, "ERDF Eligibility-Overview". Dostupno na: <http://www.glos.ac.uk/docs/download/ERDF-Eligibility-Overview.pdf>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).
73. HINA, "Dječja bolnica Srebrnjak postaje 'pametna' bolnica". Dostupno na: <http://www.bolnica-srebrnjak.hr/index.php/hr/naslovnica/hr/86-novosti/325-djecja-bolnica-srebrnjak-postaje-pametna-bolnica>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).
74. Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET, "E-Škole – opis projekta". Dostupno na: <https://pilot.e-skole.hr/hr/e-skole/opis-projekta/>, (pristupljeno 27. travnja 2019.).
75. Hrvatski zavod za prostorni razvoj, "Urbana agenda za EU". Dostupno na: <http://www.hzpr.hr/default.aspx?id=53>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
76. "International Urban Cooperation". Dostupno na: <http://www.iuc.eu/>, (pristupljeno 29. travnja 2019.).
77. Istarski portal d.o.o., "Labin dobio europski novac, obnova šohta može početi!", 2018a. Dostupno na: <https://istarski.hr/node/51611-labin-dobio-europski-novac-obnova-sohta-moze-poceti>, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
78. Istarski portal d.o.o., "Od Maslinice do Prtloga biciklom i pješice", 2018b. Dostupno na: <https://istarski.hr/node/47632-od-maslinice-do-prtloga-biciklom-i-pjesice>, (pristupljeno 13. kolovoza, 2019.).
79. Johns Hopkins University, "Urbanization Measurement And Trends", 2006. Dostupno na: <http://ocw.jhsph.edu/courses/PopulationChange/PDFs/Lecture9.pdf>, (pristupljeno 10. kolovoza 2019.).
80. "Kino Urania: 'Edukacija 'Priprema projekata iz područja energetske učinkovitosti i korištenje obnovljivih izvora energije", 2015. Dostupno na: http://www.osijek031.com/osijek.php?najava_id=57710, (pristupljeno 30. travnja 2019.).
81. Krutak, "One stop shop for EU funds - Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj – EAFRD". Dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/eafrd>, (pristupljeno 11. lipnja 2019.).

- 82.** Krutak, "One stop shop for EU funds - Europski socijalni fond". Dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/program/europski-socijalni-fond>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).
- 83.** Krutak, "One stop shop for EU funds - Kohezijski fond". Dostupno na: http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/Kohezijski%20fond_0.pdf, (pristupljeno 14. travnja 2019.).
- 84.** Krutak „One stop shop for EU funds - Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.". Dostupno na: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/OPULJP%20hr%2020150213%20%282%29.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).
- 85.** LEADER mreža Hrvatske, "Urbana primjena CLLD metodologije: Nastavak edukacije za savjete mladih". Dostupno na: <http://www.lmh.hr/najnovije/33-urbana-primjena-clld-metodologije-nastavak-edukacija-za-savjete-mladih>, (pristupljeno 2. svibnja 2019.).
- 86.** Lider, "Report from the international conference on integrated urban development and placemaking 'Merging the Split: converting Spaces into Places'". Dostupno na: <http://mergingthesplit.events/>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
- 87.** Odras, "Lokalni razvoj vođen zajednicom". Dostupno na: <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/lokalni-razvoj/lokalni-razvoj-voden-zajednicom>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).
- 88.** Medved, D., "Zagreb pametni grad, Norme za pametne gradove – što primijeniti u Hrvatskoj?", Hrvatski zavod za norme, 2017. Dostupno na: https://www.hzn.hr/UserDocImages/slike/WSD%202017/HZN_Norme%20za%20pametne%20gradove%20u%20kontekstu%20primjene%20u%20hrvatskim%20gradovima_2017.pdf, (pristupljeno 20. travnja 2019.).
- 89.** Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, "Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.", 2014. Dostupno na: https://www.mingo.hr/public/investicije/OPKK_2014_2020_31316.pdf, (pristupljeno 13. kolovoza 2019.).
- 90.** Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja Republike Hrvatske, "Ministarstvo u partnerstvu Urbane Agende EU", 2018. Dostupno na: <https://mgipu.gov.hr/vijesti/ministarstvo-u-partnerstvu-urbane-agende-eu/8784>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
- 91.** Ministarstvo poljoprivrede, "Europski fond za pomorstvo i ribarstvo 2014. - 2020. (EFPR)". Dostupno na: <https://ribarstvo.mps.hr/default.aspx?id=427>, (pristupljeno 12. lipnja 2019.).

92. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, "ESF – Učinkoviti ljudski potencijali. Razdoblje 2014.-2020.". Dostupno na: <http://www.esf.hr/europski-socijalni-fond/razdoblje-2014-2020/>, (pristupljeno 17. travnja 2019.).
93. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU, "Examples of integrated urban development". Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Vijesti/4%20-%20Examples%20of%20integrated%20urban%20development.pdf>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
94. Pegan, A., C. Mendez i V. Triga, "What do citizens think of Cohesion Policy and does it matter for European identity? A comparative focus group analysis", Cohesify Research Paper 13. Dostupno na: http://www.cohesify.eu/wp-content/uploads/2018/05/FocusGroup_ResearchPaper13.pdf, (pristupljeno 12. kolovoza 2019.).
95. Razvojna agencija Vukovarsko-srijemske županije, "Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj". Dostupno na: <http://www.ra-vs-z.hr/ruralni-razvoj-i-poljoprivreda/europski-poljoprivredni-fond-za-ruralni-razvoj/145>, (pristupljeno 11. lipnja 2019.).
96. Regionalna razvojna agencija Primorsko-goranske županije, "Pametni gradovi-Kastav prvi grad u Hrvatskoj koji je donio strategiju razvoja pametnog grada". Dostupno na: <https://prigoda.hr/pametni-gradovi/>, (pristupljeno 21. travnja 2019.).
97. Regionalni.weebly, "Integrirani pristupi teritorijalnom razvoju sufinancirani sredstvima Europskih strukturnih i investicijskih (ESI) fondova". Dostupno na: <http://regionalni.weebly.com/integriranipristupi.html>, (pristupljeno 18. travnja 2019.).
98. Rotar, E., "Izazovi preseljenja iz većeg grada u manji-kako se prilagoditi", 2018. Dostupno na: <https://evarotar.com/2018/09/05/kako-se-prilagoditi-na-preseljenje/>. (pristupljeno 15. lipnja 2019.).
99. Satterthwaite, D. "The Role of Cities in Sustainable Development", *Sustainable development insights*, 2010. Dostupno na: <https://www.bu.edu/pardee/files/2010/04/UNsdkp004fsingle.pdf>, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).
100. SMART RI, Centar kompetencija za pametne gradove, "Rijeka najnapredniji digitalni grad u Hrvatskoj", 2019. Dostupno na: <http://smart-ri.hr/rijeka-najnapredniji-digitalni-grad-u-hrvatskoj/>, (pristupljeno 24. travnja 2019.).
101. South East Europe - ViTo, "Vital town approaches for integrated urban development-Manual of good practices", 2014. Dostupno na: www.southeast-europe.net/document.cmt?id=472, (pristupljeno 10. svibnja 2019.).

- 102.** Stranić Grah, M., "Pazi(n) proračun! među najboljim primjerima dobre prakse u Europi. Grad Pazin", 2017. Dostupno na: <https://www.pazin.hr/pazin-proracun-medu-najboljim-primjerima-dobre-prakse-u-europi/>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
- 103.** The European Innovation Partnership on Smart Cities and Communities, "2019 EU Health Award for Cities, NGOs and Schools". Dostupno na: <https://eu-smartcities.eu/news/2019-eu-health-award-cities-ngos-and-schools>, (pristupljeno 20. kolovoza 2019.).
- 104.** Tomišić, M., "Pazi(n) proračun!: građani odabrali komunalne akcije u vrijednosti 600.000 kn. Pazi(n), proračun!", 2018. Dostupno na: <http://proracun.pazin.hr/pazin-proracun-gradani-odabrali-komunalne-akcije-u-vrijednosti-600-000-kn/>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).
- 105.** Tosics, I., "Integrated Approach to Sustainable Urban Development", 2014. Dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/conferences/udn/doc/udn_ws1_tosics.pdf, (pristupljeno 16. lipnja 2019.).
- 106.** Udruga gradova, "Program jačanja gospodarstva Grada Labina". Dostupno na: <http://www.udruga-gradova.hr/inpuls/program-jacanja-gospodarstva-gradalabina/>, (pristupljeno 17. lipnja 2019.).
- 107.** UN Habitat, "Urbanization as a Transformative Force", 2016. Dostupno na: <http://wcr.unhabitat.org/wp-content/uploads/2017/03/Chapter2-WCR-2016-1.pdf>, (pristupljeno 8. travnja 2019.).
- 108.** United Nations, "68% of the world population projected to live in urban areas by 2050, says UN", New York, 2018. Dostupno na: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
- 109.** URBACT, "Brownfield Integrated Governance – BRING. Baseline Study – Development phase", 2010. Dostupno na: https://urbact.eu/sites/default/files/import/Projects/Bring_up/outputs_media/BRING-Baselinestudy_final_01.pdf, (pristupljeno 15. kolovoza 2019.).
- 110.** URBACT, "Funding". Dostupno na: <https://urbact.eu/our-funding>, (pristupljeno 26. travnja 2019.).
- 111.** URBACT, "Integrated urban development". Dostupno na: <https://urbact.eu/integrated-urban-development>, (pristupljeno 10. travnja 2019.).
- 112.** URBACT, "URBACT at a glance". Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-glance>, (pristupljeno 26. travnja 2019.).

113. URBACT, "URBACT Hrvatska". Dostupno na: <https://urbact.eu/urbact-hrvatska>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).
114. URBACT, "Who we are". Dostupno na: <https://urbact.eu/who-we-are>, (pristupljeno 26. travnja 2019.).
115. URBACT, "Hrvatski gradovi u URBACT programu", 2016. Dostupno na: <https://urbact.eu/hrvatski-gradovi-u-urbact-programu>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).
116. URBACT, "Kafići ideja i satovi na otvorenom: kako povratiti javni prostor", 2019a. Dostupno na: <https://urbact.eu/kafi%C4%87i-ideja-i-satovi-na-otvorenom-kako-povratiti-javni-prostor>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).
117. URBACT, "Lokalne inicijative za grad pogodan za bicikliste", 2019b. Dostupno na: <https://urbact.eu/lokalne-inicijative-za-grad-pogodan-za-bicikliste>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).
118. URBACT, "Otvorene prijave za konferenciju 'Merging the Split: Converting Spaces into Places'", 2019c. Dostupno na: <https://urbact.eu/otvorene-prijave-za-konferenciju-merging-split-converting-spaces-places>, (pristupljeno 28. travnja 2019.).
119. Wan, G., "Urbanization can be good for the environment", *Asia Pathways*, 2012. Dostupno na: <https://www.asiapathways-adbi.org/2012/12/urbanization-can-be-good-for-the-environment/>, (pristupljeno 15. lipnja 2019.).
120. World Economic Forum, The Global Risks Report 2018, 13th Edition, 2018. Dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf, (pristupljeno 1. lipnja 2019.).
121. World Health Organisation, "Global Health Observatory (GHO) data, Urban population growth". Dostupno na: https://www.who.int/gho/urban_health/situation_trends/urban_population_growth_text/en/, (pristupljeno 14. kolovoza 2019.).
122. Zagrebački inovacijski centar, "Ljubljana forum 2013", 2013. Dostupno na: <https://www.zicer.hr/Novosti/Ljubljana-Forum-2013>, (pristupljeno 1. svibnja 2019.).

Ostalo:

Dokumentacija Grada Labina

Popis slika:

Slika br. 1. Alokacija sredstava ERDF-a po zemljama članicama za razdoblje 2014-2020.....	24
Slika br. 2. Turizam stvara nova radna mjesta.....	71
Slika br. 3. Osobna korist od turizma.....	72
Slika br. 4. Značaj turizma za zajednicu.....	72
Slika br. 5. Plan primjene planskih mjera zaštite Grada Labina.....	86

SAŽETAK:

Pod utjecajem procesa globalizacije, regionalizacije, modernizacije, razvijala se i urbanizacija s pratećim promjenama. Urbanizacija ima svoje prednosti, ali i nedostatke. Urbani razvoj omogućuje bolju povezanost, dostupnost i raznovrsnost pa i veću kvalitetu raznih usluga, bolju ponudu poslova... No, ubrzani razvoj rezultira i određenim nepovoljnim izazovima s kojima se države i lokalne jedinice često suočavaju pa je bitno primijeniti prilagođene i nove pristupe u upravljanju urbanim razvojem. Europska unija prepoznala je važnost gradova te potiče integrirani urbani razvoj. Cilj rada je dobiti dublji uvid u naveden pristup koji je ponudio rješenja za novonastale međupovezane izazove s kojima se urbana područja pa i države susreću. U radu je prikazan koncept integriranog urbanog razvoja nakon osnovnih obilježja i pozitivnih/negativnih učinaka procesa urbanizacije. Prezentirane su mogućnosti i različiti instrumenti poticanja urbanog razvoja u okviru kohezijske politike Europske unije, a nakon toga se analiza usmjerava prema primjerima implementacije mjera integriranog urbanog razvoja u Europskoj uniji i Hrvatskoj. Detaljnije istraživanje provedeno je na primjeru grada Labina, uključujući provedbu intervjua s predstavnicima Grada.

Grad Labin jedan je od primjera koji je na dobrom putu ka implementaciji integriranog urbanog razvoja, što je u radu dokazano analizom različitih razvojnih projekata (npr. na području izgradnje, revitalizacije, obnove kulturne i prirodne baštine, poticanjem korištenja sredstava iz fondova Europske unije na različitim područjima...) i provedbom intervjua. Labin se usmjerava prema jedinstvenim resursima koje posjeduje, prilagođava se novim promjenama, na integriran i održiv način, uključujući sudjelovanje različitih dionika, poticanjem razvoja na lokalnoj razini, uzimajući u obzir i rješavajući ograničenja.

Ključne riječi: urbanizacija, integrirani urbani razvoj, Labin

SUMMARY:

Under the influence of the inevitable processes of globalisation, regionalisation, modernisation, process of urbanisation with the complementary consequences has been developed. Urbanisation has its advantages, but also disadvantages. Urban development has brought better connectivity, accessibility and diversity, and higher quality of various services, better job offers... But, urban development produces unfavourable challenges important for countries and local units so it is necessary to apply adjusted and new approaches in managing urban development. European Union has recognized the importance of cities and encourages integrated urban development. The aim of this work is to give deeper insight into the approach of the integrated urban development which provides solutions for new interconnected urban development challenges of urban areas and countries. In this work the concept of integrated urban development is presented, together with the main characteristics and positive/negative impacts of the urbanisation process. The opportunities and the different instruments that can be used to stimulate urban development in line with the Cohesion Policy of the European Union are synthesised and analysis is directed in more detail on the examples of implementation of the measures of the integrated urban development in the European Union and Croatia. More detailed analysis is conducted on the example of the City of Labin, including the interview with the representatives of the City.

City of Labin represents a good example of the implementation of the integrated urban development, which is confirmed based on the analysis of different development projects (e.g. construction, revitalisation, renewal of the cultural and natural heritage, including the opportunities to use the funds of the European Union on different areas...) and results of the conducted interview. Labin is directed towards its unique resources, adapts its development to new changes, on integrated and sustainable way, including different stakeholders, encouraging the development on a local level but also having on mind and resolving possible constraints.

Keywords: urbanization, integrated urban development, Labin